

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ
М.І. ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ»**

**Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку
продуктивної спроможності регіонів України в умовах
війни**

Збірник тез доповідей дискусійної платформи

**Productive capacity of Ukraine's regions preservation and
development imperatives and security priorities in conditions
of war**

Discussion platform proceedings

9 червня 2022р.

Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни: збірник тез доповідей дискусійної платформи / за заг. ред. д.е.н., проф. Шульц С.Л., д.е.н., проф. А.І. Мокія. Львів. 2022. 87с.

У збірнику представлено тези доповідей дискусійної платформи "Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни", яка відбулася 9 липня 2022 року в ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України» в онлайн форматі. Науковці обговорили такі питання: трансформація теоретико-методологічних засад дослідження продуктивної спроможності економіки під впливом зовнішніх викликів; ризики і загрози збереження та реалізації продуктивної спроможності економіки регіонів в умовах воєнного стану; розбудова інституційної інфраструктури залучення технологій та інвестицій для відновлення економіки України.

Матеріали збірника тез можуть бути використані науковцями, практиками, здобувачами вищої освіти в галузі національної та регіональної економіки.

Матеріали збірника опубліковано в авторській редакції.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України», протокол №5 від 30 червня 2022 року.

ЗМІСТ

ШУЛЬЦ С.Л. Детермінанти продуктивної спроможності економіки регіонів України: досвід ідентифікації та сучасний вимір	5
ВАРНАЛІЙ З.С. Загрози та безпекові пріоритети розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни та повоєнний час	9
ЗАБЛОДСЬКА І.В., ГАЛГАШ Р.А. Території пріоритетного розвитку як інструмент збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України після війни	14
ШЕВЧЕНКО О.В. Підходи до визначення типів територій в Україні як основа для відновлення і розвитку господарства	16
ОЛІЙНИК Д.І. Децентралізовані фінансові активи як передумова відновлення економіки: регіональні аспекти	18
БОРЗЕНКО О.О. Фінансовий потенціал міжнародного співробітництва	23
БИТКІН С.В., КРИТСЬКА Т.В., МОКІЙ А.І. Відновлення мікроелектронної промисловості як передумова виробництва високотехнологічної військово-технічної продукції	26
НАУМЕНКО Н.С. Пріоритети та проблеми релокації вітчизняного бізнесу в західні регіони України	29
БУБЛЕЙ Г.А., КОШКАРОВ С.А., МОКІЙ А.І. Конкурентні підходи в методології стратегування продуктивної спроможності нації в умовах війни	33
АНТОНЮК Д.А., БУЙ Ю.В. Роль соціальних інновацій у відновленні економіки регіонів України	37
ЗВАРИЧ Р.Є. Глобальні зміни інвестиційного ландшафту та ринок зелених облігацій	39
МОКІЙ А.І., ПУРІЙ Р.А., ФЛЕЙЧУК М.І. Запровадження біонічної моделі управління економікою як напрям посилення безпеки розвитку України в умовах глобальних викликів	42
АНТОНЮК К.І. Виклики безпеці споживання в процесі відновлення економіки України: регіональний та мегарегіональний аспекти	44
ЗВАРИЧ І.Я. Дорожня карта адаптації в регіонах України моделей глобальної інклюзивної циркулярної економіки	48
СКЛЯР Н.М. Інвестиційно-технологічні пріоритети формування військово-економічного сектору національної економіки в умовах активних бойових дій: регіональний вимір	52
ПЛІСТНЬОВ М.В. Умовна градація якості життя українців: регіональний	56

аспект

ЛИСЯК Н.М. Роль урбанізації у процесах відновлення продуктивної спроможності економіки регіонів України	58
СІМКІВ Л.Є. Ризики для бізнесу в умовах воєнного стану	62
МАКСИМЧУК М.В. Визначення інституційних детермінант продуктивної спроможності економіки	65
ПОПАДИНЕЦЬ Н.М. Продовольча безпека в умовах війни	67
КАРП'ЯК М.О. Проблеми збереження людського потенціалу та відновлення економіки в умовах війни	68
ЛУЦКІВ О.М. Інноваційна складова продуктивної спроможності економіки регіону	70
АРТЕМЕНКО О.В. Соціально-економічний вимір ефективності державної регіональної політики в контексті якості життя	73
ЖУРАВЕЛЬ Ю.В. Пріоритети покращення освітнього процесу закладів освіти України в глобальному мобільному просторі	75
ГРИНІВ Н.Т., БЛИК І.І. Особливості оперативної логістики в умовах війни	77
ВОЙТЕНКО О.А. Виклики продуктивній спроможності культурних послуг в умовах війни	79
ЯНОВИЧ А.В. Ресурсне забезпечення як умова визначення пріоритетів післявоєнного відновлення продуктивної спроможності регіонів	83

ШУЛЬЦ С. Л.,
д.е.н., проф., завідувач відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН
України» (м. Львів)

ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОДУКТИВНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ДОСВІД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА СУЧАСНИЙ ВИМІР

В умовах війни проблематика продуктивної спроможності актуалізувалась. Війна стала складним і масштабним викликом для економіки України та її регіонів. Значних втрат зазнали виробничі об'єкти (30% підприємств зруйновано, припинили функціонування 25 бюджетоформуючих підприємств великого бізнесу, 50% підприємств працюють не на повну потужність), відбувається релокація підприємств із територій, де велись чи ведуться активні бойові дії. Понад 600 підприємств перебазувались у регіони Західної та Центральної України (з них 300 вже працюють, решта – в процесі переїзду та оформлення документації). Найбільш активними учасниками програми релокації стали підприємства переробної, оптової торгівлі, легкої промисловості, виробництва машин та устаткування, будівельні компанії та виробники пластмас.

Наголосимо, що у довоєнний період в Україні спостерігалась стагнація продуктивності економіки, яка проявлялась у зниженні щорічних темпів росту продуктивності праці, капіталу та використання усіх ресурсів економіки країни загалом. Закономірним наслідком цього стало: неможливість нарощення темпів росту заробітної плати найманих працівників та зростання їх купівельної спроможності; зростання питомої ваги сировинного експорту у його загальних обсягах; зростаюча залежність країни від імпорту енергоресурсів тощо. Відмітимо також, що для України характерним було зростання міжрегіональних диспропорцій за рівнем продуктивності використання ресурсів. Так, у 2020 році коефіцієнт міжрегіональної диференціації за показником продуктивності праці становив 6,7, а продуктивність капіталу скоротилась у більшості видів економічної діяльності.

В умовах воєнного стану через значні втрати людського та економічного потенціалу регіонів країни, вказані тенденції набувають критичного рівня. Безсумнівним є те, що розвиток України у післявоєнний період потребуватиме максимізації не тільки масштабів залучення ресурсного потенціалу країни, а й зростання ресурсної продуктивності економіки. Тільки за таких умов у поєднанні з партнерською допомогою країн світу можливим стане повоєнне відновлення країни.

Зазначимо, що зниження продуктивності економіки протягом останнього десятиріччя спостерігається і в країнах з розвиненою економікою. В країнах ЄС проблема продуктивності використання ресурсів розглядається як ключовий елемент політики сталого економічного зростання. До того ж рівень продуктивності ресурсів суттєво відрізняється між країнами-членами ЄС. Так, диференціація між країнами-членами ЄС за рівнем продуктивності ресурсів у

2020 році сягала понад 3 рази. Такий достатньо високий рівень диспропорційності ресурсної продуктивності в ЄС у значній мірі залежить від природних ресурсів країни, структури промислового виробництва, обсягів будівельної галузі, моделі споживання, джерел енергії тощо.

За цих умов в країнах ЄС активізувались дослідження з питань продуктивності ресурсів і продуктивної спроможності економіки загалом. Зазвичай, під продуктивною спроможністю економіки (*Productive capacity of economy*) розуміють виробничу потужність, або продуктивну здатність країни, регіону, організації виробляти товари чи послуги¹.

Вітчизняні наукові напрацювання в частині проблематики продуктивної спроможності (виробничої потужності) сфокусований на рівень підприємств, ВЕД та окремих секторів економіки. Сучасні дослідження різних аспектів продуктивної спроможності в Україні пов'язані з науковим доробком професора А.С. Філіпенко. Вчений, розкриваючи сутність поняття «продуктивна спроможність економіки», трактує його як "багатовимірний процес, який відображає загальний стан господарства, продуктивність використання усіх ресурсів, характер, рівень та розвиненість інституційного середовища, якість людського та соціального капіталу тощо"².

Узагальнюючи існуючі підходи до визначення сутності поняття "продуктивна спроможність" приходимо до висновку, що це характеристика здатності територій розвивати свій виробничий потенціал у стратегічній перспективі, підвищуючи при цьому продуктивність використання ресурсів територій. Крім того, продуктивну спроможність слід розглядати як характеристику здатності економіки забезпечувати розширене суспільне відтворення, за якого зростатиме роль низки неекономічних чинників (соціокультурний потенціал територій, поведінкові чинники та політичні впливи).

В світовій науковій практиці існують різні підходи до визначення чинників продуктивної спроможності та їх пріоритетності. Так, у Доповіді Європейської Комісії, яка була опублікована за результатами проєкту KLEMS³ у якості детермінант продуктивної спроможності економічної системи макrorівня визнано капітал, працю, енергію, матеріали та послуги. Натомість Управління національної статистики Великобританії визначає п'ять факторів, які взаємодіють між собою та визначають основні довгострокові показники продуктивної спроможності країни, зокрема: інвестиції, інновації, навиками, підприємництво та конкуренцію⁴.

¹ <https://dictionary.cambridge.org/ru/словарь/английский/productive-capacity>

² Філіпенко А. С. Продуктивна спроможність нації: соціально-економічний вимір. Мат-ли Міжнар. наук. конф. «Продуктивна спроможність націй: приклад України», 29 червня 2017 р., м. Київ. с. 13-14.

³ Доповідь Європейської Комісії за результатами проєкту «EU KLEMS: капітал, праця, енергія, матеріали та послуги» (EC KLEMS: capital, labour, energy, materials and service) URL: [https://dk.documentation.2017%20EU%20KLEMS%20\(1\).pdf](https://dk.documentation.2017%20EU%20KLEMS%20(1).pdf)

⁴ The ONS Productivity Handbook: A Statistical Overview and Guide. URL: <https://www.ons.gov.uk/economy/economicoutputandproductivity/productivitymeasures/methodologies/productivityhandbook#productivity-theory-and-drivers>

Сучасні дослідження світової наукової спільноти засвідчують важливість просторових чинників продуктивної спроможності економіки країн. На сьогоднішній день напрацювання Лабораторії з продуктивності Організації економічного співробітництва і розвитку⁵ сфокусовані на визначенні пріоритетних чинників продуктивності, обґрунтуванні ролі просторових чинників продуктивної спроможності, а саме: природних ресурсів; урбанізації; якості управління на місцях (і це важливо для України скільки в країні проведено децентралізацію), рівня забезпеченості публічними послугами, транспортною, логістичною та іншими видами інфраструктури; розміщення культурних благ^{6, 7, 8}.

Питання територіальних диспропорцій продуктивності, як основної перепони прогресивного розвитку економіки Німеччини активно досліджувалось вченими в період об'єднання країни і коли виникла необхідність оцінки перспектив нарощення виробничого потенціалу Східної Німеччини^{9, 10}. Серед основних питань, які розглядались німецькими вченими були: порівняння структури промислового сектору та структури зайнятих у Східній та Західній Німеччині; оцінювання галузевих детермінантів продуктивності та порівняння продуктивності продажів у металургійній та електротехнічній промисловості; відмінності продуктивності праці на рівні підприємств, галузей та регіональному рівні загалом.

Показники продуктивності праці, капіталу, сумарної факторної продуктивності зазвичай використовують для порівняння економічних результатів діяльності. Світовою науковою спільнотою напрацьовано методологічні та методичні підходи до вибору індикаторів, які дозволять оцінити продуктивну спроможність країни, тобто наявність можливостей для розвитку виробничого потенціалу. Так, органом Генеральної асамблеї ООН

⁵ Spatial Productivity Lab OECD Trento Centre for Local Development <https://oe.cd/SPL>

⁶ Alexandra Tsvetkova Nikolaos Terzidis Dylan Jong Polina Knutsson. The spatial dimension of productivity. A story still to be told. : URL: <https://az659834.vo.msecnd.net/eventsairwesteuprod/production-ersa-public/6684c660bd5346a2a76acda91829d50e>

⁷ Alexandra Tsvetkova, Rudiger Ahrend, Joaquim Oliveira Martins, Alexander Lembcke, Polina Knutsson, Dylan Jong and Nikolaos Terzidis. The spatial dimension of productivity: Connecting the dots across industries, firms and places / OECD Regional Development Working Papers: URL: https://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/the-spatial-dimension-of-productivity_ba5edb47-en

⁸ A comprehensive approach to understanding urban productivity effects of local governments. Local autonomy, government quality and fragmentation. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/a-comprehensive-approach-to-understanding-urban-productivity-effects-of-local-governments_5ebd25d3-en

⁹ Walter Krippendorf, Hermann Biehler, Gregor Holst, Martin Schwarz-Kocher. Kennziffer «Produktivität». Bedeutung und Anwendungsmöglichkeiten am Beispiel der Metall-und Elektroindustrie in Ostdeutschland, URL: <https://docplayer.org/38287369-Kennziffer-produktivitaet-bedeutung-und-anwendungsmoeglichkeiten-am-beispiel-der-metall-und-elektroindustrie-in-ostdeutschland.html> :

¹⁰ Kurt Geppert, Martin Gornig, Andreas Stephan Regional Productivity Differences in the European Union. Theoretical predictions and empirical evidence URL: https://www.researchgate.net/publication/23730762_Regional_productivity_differences_in_the_European_Union_-_Theoretical_predictions_and_empirical_evidence

ЮНКТАД з метою вимірювання прогресу та виявлення перешкод у розвитку виробничих потужностей запроваджено Індекс продуктивних (виробничих) потужностей (PCI). Цей індекс характеризує стан виробничого потенціалу країни в розрізі виробничих ресурсів, підприємницьких можливостей та виробничих зв'язків і включає вісім індикативних площин оцінювання, які фактично визнаються рушійними силами зростання виробничих можливостей країн. Йдеться про людський капітал, природний капітал, енергетику, інформаційно-комунікаційні технології, структурні зміни, транспорт, інститути та приватний сектор. На жаль, за індексом PCI Україна у 2020 році посідала 90 рейтингову позицію і входила до кагорти країн, що розвиваються.

З огляду на військовий стан та потреби відбудови України, змінюватимуться підходи до визначення детермінант продуктивної спроможності економіки регіонів. Йдеться і про зміну пріоритетності чинників, і про індикатори оцінювання продуктивної спроможності територій. Тим більше, що регіони виконують сьогодні різні функції (тилові, ті що були окуповані і т.д). Вони матимуть у повоєнний час різний стартовий потенціал, зміняться і масштаби міжрегіональних диспропорцій.

За цих обставин у повоєнний період державна регіональна політика має відігравати важливу роль у відбудові українських регіонів, План заходів з її реалізації має спрямовуватись на зростання продуктивної спроможності економіки регіонів та окремих територіальних громад. Це потребуватиме модифікації (оновлення) стратегічних цілей та механізмів державної регіональної політики, зокрема шляхом:

- ✓ корегування операційних цілей Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року через врахування структурних пріоритетів підвищення продуктивної спроможності регіонів, тобто підтримки експортно-орієнтованих підприємств, підприємств що виробляють соціально значущі товари, а також розбудови підприємств, які виготовляють товари військового призначення;
- ✓ осучаснення підходів до визначення територій, що потребують державної підтримки через оновлення класифікації функціональних територій та механізмів стимулювання їх розвитку;
- ✓ розроблення нового механізму фінансового вирівнювання регіонального розвитку через удосконалення розподілу міжбюджетних трансферів та механізму цільового спрямування коштів Державного фонду регіонального розвитку та міжнародної допомоги (міжнародних грантів, програм секторальної бюджетної підтримки ЄС) на виконання програм регіонального розвитку у регіонах, де ведуться активні бойові дії та які були окуповані ворогом.
- ✓ розширення практики використання інструментів підтримки розвитку територій (ВЕЗ, територій пріоритетного розвитку, індустріальних парків та ін.)

Озвучені напрями корегування державної регіональної політики України слід розвивати і напрацьовувати конкретні механізми відбудови України через

заходи державної регіональної політики, зважаючи на обмежені ресурси, наявні ризики та вимоги часу.

ВАРНАЛІЙ З. С.,
д.е.н., проф., професор кафедри фінансів
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка (м. Київ)

ЗАГРОЗИ ТА БЕЗПЕКОВІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНОЇ ПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННИЙ ЧАС

Для будь-якої країни війна є масштабним шоком. Не виключенням є Україна, для якої війна є масштабний шок для національної безпеки країни. За попередніми даними прямі збитки для інфраструктури України становлять щонайменше 600 млрд дол. США; від 30% до 50% вітчизняних підприємств припинили повністю свою діяльність, і як наслідок – близько половини всіх працівників підприємств втратили роботу. У період воєнного стану економіка України втрачає 50-60% "невиробленого" ВВП, ЄБРР прогнозує падіння економіки України через війну до 30%. Близько 30% сільгоспкультур не були посіяні. Понад 23 тис. км доріг публічного призначення зруйновано, що складає понад 13 % від загальної їх протяжності. Державний бюджет втрачає значну частину традиційних надходжень у вигляді податків, акцизів та митних платежів. Суттєві втрати людського ресурсу (втрати серед військових та цивільного населення). Обстріли цивільного населення, житлових будинків, дитячих садків, шкіл, коледжів, університетів. Зокрема, пошкоджено понад 550 навчальних закладів; повністю знищено 72 закладів. Понад 3000 цивільного населення загинули, у тому числі понад 240 дітей, понад 350 дітей поранено. Масові міграційні процеси, з «перспективою» не 100% повернення (понад 5 млн біженців виїхали з України, близько 7 млн тимчасово внутрішньо переміщених осіб). На жаль, існують потенційні ризики нової військової агресії тощо. Все це в значній мірі посилює роль і значення національної, зокрема, економічної безпеки як країни в цілому, так і безпеки регіонів, суб'єктів господарювання, людини.

Економічна безпека регіону у вузькому розумінні – це ступінь (рівень) захищеності економічних інтересів регіонів України. У широкому розумінні слова, економічна безпека регіону України – це стан економічної системи регіону, що гарантує здатність ефективно та раціонально використовувати економічні ресурси для забезпечення соціально-економічного розвитку регіону його продуктивної спроможності, захистити економічну систему від ендегенних та екзогенних загроз.

Особливості економічної безпеки регіонів України в умовах війни полягають у тому, що головною передумовою дотримання національної безпеки держави наразі є забезпечення військової безпеки країни, зміцнення могутності Збройних Сил України. Із збільшенням масштабів та тривалості

загарбницьких військових дій виникає все більша низка загроз, пов'язаних із забезпеченням соціальної безпеки людини. В цих умовах економіка регіонів України трансформується та адаптується до умов війни. Також в умовах війни, поглиблення глобальних викликів посилюється роль і значення подальшого розвитку безпекології, зокрема, економічної безпекології.

Економічна безпекологія, на нашу думку, це міждисциплінарна наука, яка вивчає сутність безпеки, закономірності ефективного забезпечення безпеки економічних систем, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз відповідним економічним інтересам¹¹.

Основними чинниками, що посилюють актуальність проблеми економічної безпеки регіонів України на сучасному етапі є повномасштабна війна російської федерації проти України та глобалізаційні виклики та загрози, у тому числі, пандемія, діджиталізація тощо. Крім того, слід зазначити, що в Україні система регіональної економічної безпеки формувалася лише не системно і не комплексно, фрагментарно, не дотримуючись базових принципів економічно розвинених країн, зокрема ЄС. Також, в економічній сфері, як наслідок, накопичувалися негативні явища і тенденції, які виявляються у критичних деформаціях економічного розвитку окремих областей, районів, об'єднаних територіальних громад, деформаціях економічної структури, економічній активізації, соціально-культурній деградації та слабкій економічній захищеності людини. Не слід забувати й про те, що вкрай недостатньо здійснювалися системні наукові дослідження питання забезпечення (гарантування) економічної безпеки регіонів України.

Важливим чинником тут є інституціоналізація економічної безпеки регіонів, яка здатна: сформувати єдині та прозорі, визнані всіма суб'єктами нормативно-правові, а також статусні (формальні та неформальні) правила та умови поведінки у воєнний та повоєнний час; забезпечувати якісне планування розвитку ситуацій, впровадження запланованих відповідних змін, гарантувати незворотність цих процесів; гармонізувати реалізацію основних елементів державної, регіональної, публічної та приватної інфраструктури в економічній сфері; підсилити дію не лише законодавчих, але й інших інститутів; формувати систему з головними елементами інституціоналізації, яка має бути більш стійкою до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, характеризується високим рівнем природності та резистентності до загальної політико-економічної ситуації в країні та її регіонах, дії чинників глобалізації тощо.

При розробці дієвих заходів щодо зміцнення безпеки необхідно враховувати загрози критичного стану економічної безпеки регіонів України в умовах війни.

По-перше, це втрата значної частини людського капіталу як внаслідок втрат війни, зовнішньої трудової та загальної міграції, так і через ресурсні обмеження, які призводять до зниження народжуваності, порушень в структурі

¹¹ Варналій З.С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації. К.: Знання України, 2020. 423 с.

раціонального харчування, якості базових соціальних послуг та у загальному підсумку – недостатнього рівня відтворення.

По-друге, значне послаблення інтелектуально-кадрового забезпечення, що є головним ресурсом продуктивної спроможності регіональних економік. По-третє, критичне зниження рівня якості життя населення, його соціальної захищеності, що призводить до спаду інвестиційної та загальної привабливості територій регіонів для проживання населення.

Виходячи з цього можна визначити основні цілі та завдання економічної безпеки регіонів України в умовах війни, а саме: фінансово-економічна підтримка (допомога) підприємництву та населенню; сприяння відродженню ринку праці, внутрішньої релокації бізнесу; соціально-економічна допомога біженцям, які виїхали з України; допомога поверненню примусово депортованих людей, особливо дітей; цілеспрямована політика підтримування зв'язків з біженцями, з мігрантами тощо.

Важливим чинником економічної стійкості країни, її регіонів та суб'єктів господарювання, особливо в умовах війни, є зміцнення її продуктивної спроможності.

Професор Філіпенко А.С. зазначає, що продуктивна спроможність економіки є багатовимірним процесом, вона відображає загальний стан господарства, ефективність використання усіх ресурсів, характер та рівень інституційного середовища, якість людського та соціального капіталу¹². Тому ми можемо зробити висновок, що продуктивна спроможність регіону є загальним станом господарства регіону, який відображає високий рівень ефективності використання усіх ресурсів, достатній рівень інституційного середовища та інноваційного розвитку, високу якість людського та соціального потенціалу.

Водночас, слід підкреслити, що продуктивна спроможність регіону є системоутворювальним інтересом регіону, який виходить за межі суто економіки, перетинаючись із соціальними, екологічними, ресурсозабезпечувальними та іншими вимірами. Основними факторами розвитку продуктивних сил регіону є: розвиток економіки, всебічний розвиток людини, гуманітарний розвиток (освіта, наука, культура), розробка нової техніки та технології, модернізація організації й управління виробництвом.

Важливим чинником продуктивної спроможності є фінансова спроможність громад і регіонів, яка залежить від господарської діяльності суб'єктів ділової активності. Зупинення або ж переміщення виробничих потужностей та головних офісів компаній до умовно безпечніших територій змінює податкову базу; на одних територіях вона скорочується, на інших зростає. Отже, змінюються і надходження до бюджетів.

Основним джерелом податкових надходжень до місцевих бюджетів, саме до бюджетів територіальних громад, є податок на доходи фізичних осіб. Подекуди його частка складає до 70 % надходжень місцевого бюджету. Звідси,

¹² Філіпенко А.С. Продуктивна спроможність нації: соціально-економічний вимір // http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3409

переміщення робочих місць змінює податкову базу. Можна припустити, що окремі громади чи навіть території матимуть більшу дохідну базу, натомість інші відчують її скорочення. Дослідження таких процесів і моделювання динаміки зміни податкової бази місцевих бюджетів в Україні стає вагомим складником науки «економічна і фінансова безпека» і значно впливає на фінансову безпеку окремих територій. Одні регіони отримують її значне покращення, інші можуть досягти загрозливих показників при оцінюванні економічної безпеки.

Подібна ситуація може бути також з єдиним податком, надходження від якого складають другу за величиною частку доходів місцевих бюджетів. Перереєстрація підприємств на нових місцях дозволить зміцнити фінансову базу громад, що їх прийняли. У підсумку переміщення податкової бази до інших регіонів та громад дозволить забезпечити їх місцеві бюджети необхідними коштами. Це означає додаткові ресурси також і для капітальних проєктів, а не лише для вирішення повсякденних справ. Накопичення потенціалу для зростання таких територій і досягнення синергетичного ефекту для подальших економічних перетворень дозволить у майбутньому створити міцне підґрунтя для відновлення інших територій, що нині страждають від воєнних дій¹³.

Особливу увагу необхідно звертати на реальну загрозу формування нових депресивних територій для фінансової безпеки та економіки в цілому.

Воєнні дії на окремих територіях України призводять до спустошення земель, знелюднення територій, появи територій, що занепадають. В Україні й до цього періоду була низка територій, що потребували особливої уваги держави, оскільки показники їх розвитку були значно нижчими від середніх по країні. Такі території називають депресивними, у західній економічній літературі – «left-behind places» («залишені позаду місця»). Вказані території потребували уваги держави в аспекті застосування до їх господарського комплексу різних стимулюючих інструментів, започаткування нових видів діяльності з метою надання ресурсів і створення шляхів до розвитку. Нова, чинна нині Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки передбачає поділ України на різні типи функціональні типи територій, до яких було заплановано застосування різних інструментів стимулювання розвитку¹⁴. Воєнні дії зумовлюють перегляд типів територій і виокремлення таких, що постраждали від війни. Такі території будуть потребувати особливої уваги держави і органів місцевого самоврядування щодо розроблення політики відновлення, пошуку коштів на відновлення, і також розрахунку податкової

¹³ Варналій З.С. Зміцнення фінансової безпеки України в умовах воєнного стану та повоєнний період // Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах воєнного стану : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 9 червня 2022 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка», 2022. С. 103-104.

¹⁴ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

бази. Це напряду має відношення до питань фінансової діяльності і фінансової безпеки таких територій. Отже, поява нових депресивних територій означає акцентування уваги на необхідності наукових розробок щодо забезпечення їх програмами відновлення і пошуку для них шляхів розбудови своєї діяльності.

Особливої актуальності набуває також відбудова соціальної інфраструктури регіонів України в умовах війни та повоєнний час. Зокрема, критично необхідно відбудувати будинки, школи, лікарні тощо. Розробити спеціальні програми будівництва житла (включно з громадським житлом) та надавати технічну допомогу, щоб забезпечити застосування найкращих практик будівництва (наприклад, енергоефективність будівель). У цьому контексті модель міського планування Сінгапуру (високоякісне житло у привабливих зелених мікрорайонах з близько розташованими послугами, такими як крамниці, ресторани, дитячі садочки та громадський транспорт) може бути прикладом модернізації та повернення переміщених осіб. Слід також враховувати, що підтримка відбудови житлових будинків у межах програми підтримки схожої на ту підтримку для людей, які відбудовують власне житло.

Реалізація зазначених та низки інших заходів сприятимуть не лише збереженню та розвитку продуктивної спроможності регіонів України, а також в значній мірі сприятимуть зміцненню їх економічної безпеки в умовах війни та повоєнний час.

ЗАБЛОДСЬКА І.В.,
 д.е.н., професор, директорка Луганської філії
 ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
 ім. В.К. Мамутова НАН України»

ГАЛГАШ Р.А.
 д.е.н., професор, старший науковий співробітник
 Луганської філії ДУ «Інститут економіко-правових досліджень (м. Київ)

ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ І РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНОЇ СПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Продуктивна спроможність регіонів України в умовах війни, яка активізувалась 24 лютого 2022 року, безумовно знизилась. Особливо це стосується прикордонних регіонів, які постраждали та страждають від бойових дій. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України спільно з Міністерством цифрової трансформації України запустили цифрову платформу, де в режимі реального часу відображаються території, які є тимчасово окупованими, а також тими, що знаходяться в оточенні (блокуванні) та на яких ведуться активні бойові дії. Дана платформа відбиває актуальну інформацію щодо статусу громад та регіонів¹⁵ На її основі формується перелік територіальних громад, що розташовані в районах проведення воєнних (бойових) дій, або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні). На рис.1 подано цю карту станом 1.06.2022 року.

Рис. 1 Карта бойових дій або тимчасово окуповані станом на 1.06.2022 р.

¹⁵ Платформа щодо актуальної інформації про статус громад - <https://groshi.edopomoga.gov.ua/>.

Проте є вже деокуповані регіони – Житомирський, Київський, Чернігівський, Сумський і які потребують особливої уваги/підтримки з боку держави задля відновлення або збереження продуктивної спроможності регіонів.

Європейський досвід відновлення або збереження продуктивної спроможності регіонів, які постраждали від бойових дій, доводить, що такі країни як Хорватія, Боснія, Герцеговина використовували спеціальний режим господарювання на проблемних територіях. Тобто ці країни запроваджувати преференції та пільги для суб'єктів господарювання на деокупованих територіях та визначали їх пріоритетними або вільними економічними зонами тощо. Головне завдання цього підходу полягає у встановленні пріоритетів у розвитку цих регіонів/громад.

Для збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України після війни було створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни, яка є консультативно-дорадчим органом при Президентові України. Основні завдання Ради: розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України; визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди; підготовка стратегічних ініціатив, проєктів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний/післявоєнний період¹⁶.

На засіданні робочої групи «Відновлення діяльності підприємств» Національної ради з відновлення України від наслідків війни було взято до уваги пропозицію щодо створення територій пріоритетного розвитку або вільних економічних зон в деокупованих регіонах, які постраждали від бойових дій (Чернігівська і Сумська області)¹⁷.

Слід зауважити, що в Україні є свій неоднозначний досвід створення територій пріоритетного розвитку (1998 – 2014 роки). Проте Стратегією економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року було передбачено створення територій пріоритетного розвитку в Луганській і Донецькій областях та запровадження експерименту зі створення можливостей для зміни системи контролю з боку державних органів на функцію добровільного страхування відповідальності власників бізнесу. Але через повномасштабне вторгнення РФ в України 24.02.2022 року ці ТПР не було створено. Станом на 1.06.2022 року в Україні не функціонує жодної території пріоритетного розвитку відповідно до чинного законодавства.

Отже, використання територіального підходу до відновлення України та збереження/розвитку продуктивної спроможності регіонів має сенс через використання його багатьма країнами, які також активно відновлювали свою

¹⁶ Указ Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022 про питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>

¹⁷ Луганська філія ДУ «Інститут економіко-правових досліджень НАН України ім. В.К. Мамутова НАН України <https://www.facebook.com/LuhanskBranch>

економку після збройного конфлікту. Особливо це стосується регіонів, які знаходяться по периметру України, оскільки східні, північні та південні області України тепер будуть завжди ризиковими, небезпечними через їх наближеність до Росії та Білорусії – країн агресорів. Тому держава має запропонувати таку економіко-правову допомогу, яка б спонукала людей повернутися до цих регіонів/громад.

ШЕВЧЕНКО О. В.,
д. е. н., с. н. с., професор кафедри регіоналістики і туризму
Київського національного економічного університету (м. Київ)

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТИПІВ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСТВА

Воєнні дії на території України постали значним викликом для національної політики і державної регіональної політики, у тому числі політики територіальних громад. Питання виживання, зупинення агресора, а далі – відбудови населених пунктів після руйнувань – тепер перебувають на порядку денному більшості регіонів України. Пошук ресурсів для відбудови актуалізується через об’єктивні потреби – необхідність швидкого відновлення. Ресурсів територіальних громад і того обсягу коштів, що виділялися і виділяються на здійснення регіональної політики, вже виявляється замало для вирішення поточних потреб, а також для формування фондів відновлення на перспективу. З метою уникнення нецільового та неефективного витрачання коштів необхідним є контроль їх управління, який не лише потребує створення спеціальних фондів, у яких би акумулювалися і далі розподілялися кошти на відновлення. Виникає питання щодо зміни інституційних рамок до відбудови: визначення потреб, окреслення шляхів, застосування технологій відбудови, визначення цілей відбудови, пошуку ресурсів для відбудови. Такі загальні рамки можуть бути застосовані до всіх тих регіонів України, що постраждали від воєнних дій.

З іншого боку, регіони України різняться за ресурсним та виробничим потенціалом. Нерівномірність регіонального розвитку зумовлює застосування відмінних підходів до опрацювання регіональної політики для конкретних територій чи груп територій. Вказане зумовило вирізнення різних функціональних типів територій України, що яких застосовуються різні політики стимулювання розвитку. Вони унормовані у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Згідно з нею, функціональними типами територій є наступні: 1) агломерації, 2) великі міста, 3) середні міста, 4) малі міста, 5) монофункціональні міста, 6) сільські території у несприятливих умовах, 7) гірські території Українських Карпат, 8) макрорегіон «Азов-Чорне море», 9) зони впливу міжнародних транспортних коридорів, 10) прикордонні регіони, 11) природоохоронні території та об’єкти, 12) прикордонні території у несприятливих умовах – територіальні громади, розташовані біля кордону з державами, відносини з якими передбачають додатковий рівень безпеки

державного кордону, обмеження руху товарів та людей, що стримує розвиток місцевої економіки та залучення інвестицій (російська федерація, Придністров'я Республіки Молдова) в межах 30-кілометрової доступності, або лінії розмежування відповідно до Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції», 13) тимчасово окуповані території України – частини території України, тимчасово окуповані внаслідок збройної агресії російської федерації, в межах яких відповідно до Законів України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» та «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», збройні формування російської федерації та окупаційна адміністрація російської федерації встановили та здійснюють загальний контроль».

Така типологізація дала змогу здійснити «перехід до територіально спрямованої політики розвитку на основі стимулювання використання власного потенціалу територій, надання підтримки окремим територіям, що характеризуються особливими проблемами соціально-економічного розвитку, високим історико-культурним потенціалом, екологічними умовами та потребами охорони навколишнього природного середовища»¹⁸.

Два останні у переліку типів територій постійно перебували під увагою дослідників, оскільки їх становище складали різного ступеня загрозу стабільному соціально-економічному розвитку та загалом суспільно-політичній стабільності. Нині ж під час ведення бойових дій на території України збільшилась кількість територій, які потребують посиленої уваги, і змінився їх розподіл. Воєнні дії об'єктивізували доцільність опрацювання і застосування іншого районування територій України, в основу якого слід покласти не лише чинник «рівень розвитку», але і чинник «рівень потерпання від агресії та потреби у відновленні». Тому, на нашу думку, такими типами територій і громад на них можуть стати:

- 1) постраждалі звільнені громади (окремі громади півночі і північного сходу України);
- 2) тимчасово окуповані громади, на яких (не) ведуться активні бойові дії – громади на півдні України;
- 3) громади, на території яких ведуться бойові дії – окремі громади сходу, північного сходу та півдня України;
- 4) громади з умовно стабільним розвитком – громади всієї іншої частини території України.

Зрозуміло, що перелік таких громад є гнучким. Тому гнучкими і з високим рівнем адаптованості мають бути й інструменти відновлення. Умови існування і забезпечення громадами своєї життєдіяльності значно різняться. Існування таких типів територій, на яких розташовані громади, потребують зміни

¹⁸ Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова КМУ № 695 від 05 серпня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

короткострокових заходів щодо політики відбудови, а також опрацювання довгострокової стратегії.

Такий новий поділ може бути додатковим до затвердженого у ДСРР 2021-2027 переліку функціональних типів територій. І він так само потребує інституційного, нормативно-правового забезпечення. Це дасть змогу:

- чітко визначити потреби громади;
- сформулювати цілі відновлення, розвитку;
- підібрати набір інструментів для відновлення, розвитку;
- обрахувати кошти для відновлення, розвитку;
- зорганізувати місце різних груп громад серед інших громад;
- апробувати нові інструменти стимулювання розвитку територій.

На основі спільного застосування нової типологізації територій України та затвердженої у ДСРР 2021-2027 слід остаточно відмовитися від підходу регіональної політики – «one-size-fits-all» (однакові заходи державної регіональної політики підходять до кожної території) і застосовувати підхід «place-based police» (місцева політика, або політика, орієнтована на конкретну територію) та, безумовно, «people-based policy» (орієнтована на людину політика).

Запропоновані підходи та нові інструменти стимулювання розвитку територій дозволяють забезпечити більш чітке визначення потреб різних громад. Це зумовлює також зміни у способах фінансування, розподілу Державного фонду регіонального розвитку, виділення субвенцій громадам. Пропонується, щоб це стало основою для нової регіональної політики та політики громад в Україні.

ОЛІЙНИК Д. І.

д.е.н. професор, головний науковий співробітник відділу економічної стратегії Національного інституту стратегічних досліджень (м. Київ)

ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ФІНАНСОВІ АКТИВИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ: РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

В умовах воєнного стану цифрові технології, такі як віртуальні активи, можуть стати дієвим та оперативним чинником військової економіки і посісти провідне місце у світовій економіці для надання цифрових послуг та доступу до ринку віртуальних активів.

Сукупний обсяг капіталізації ринку криптовалют у світі в 2021 році сягав 2,3 трлн дол США, що відповідає приблизно 1% світових фінансових активів¹⁹. На даний момент частка транзакцій, що припадає на найбільші віртуальні активи є мізерно малою у порівнянні з аналогічними показниками популярних платіжних систем. Проте, використання віртуальних активів, як зручного

¹⁹When Clients Take the Lead. URL: <https://web-assets.bcg.com/d4/47/64895c544486a7411b06ba4099f2/bcg-global-wealth-2021-jun-2021.pdf>

платіжного засобу, є потенційно привабливим інвестиційним інструментом фінансової екосистеми для організації торгівлі, обміну та зберігання віртуальних активів, призначених для інвестування²⁰. Ключовим компонентом росту обігу та ринкової капіталізації криптовалюти є зростаючий інтерес інвесторів до використання стабільних монет, нових технологій, «розумних» контрактів та децентралізованих фінансів^{21,22}, який МВФ окреслює як інноваційний процес, що змінить майбутній ландшафт банківської системи при відповідному забезпеченні зниження ризиків для фінансової стабільності та доброчесності, ефективності грошово-кредитної політики та стандартів конкуренції²³.

Наприкінці 2021 року Україна ухвалила спеціальний закон про віртуальні активи²⁴, яким запроваджено нормативну базу для легалізації діяльності криптобірж, служб зберігання та особистого використання криптовалюти. Визнання на державному рівні криптовалюти та технології блокчейн визначили економічно орієнтований підхід до цифрової трансформації української економіки, що відповідає міжнародній практиці регулювання обігу віртуальних активів і сприяє інтеграції у світову економічну спільноту.

Згідно Закону України «Про віртуальні активи» віртуальним активом, як об'єкта цивільних прав, є нематеріальне благо, яке має вартість і виражене сукупністю даних в електронній формі²⁵. Віртуальні активи, як правило, представляють інтелектуальну цінність, інформацію та особисті немайнові блага, які сприяють інноваційному розвитку держави і не слугують засобом платежу та предметом обміну на майно²⁶.

Правовідносини, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів з іншими країнами на основі загальноприйнятих норм і правил, визначають обов'язки учасників ринку віртуальних активів і формуються на рівні цифрової екосистеми:

- платформи для передачі та обміну інформацією, яка включає сервіси нормативно-довідкової інформації;
- єдиного простору електронної довіри (сервіси ідентифікації, аутентифікації, авторизації, цифрового архіву);

²⁰ Довідково. Нині в обігу знаходиться понад 16 000 окремих криптовалют. Загальний щоденний обсяг торгів оцінюється в понад 275 мільярдів доларів на більш ніж 400 платформах.

²¹ Why Decentralised Finance (DeFi) Matters and the Policy Implications. URL: <https://www.oecd.org/finance/why-decentralised-finance-defi-matters-and-the-policy-implications.htm>

²² See Wharton Blockchain and Digital Asset Project, DeFi Beyond the Hype: the emerging world of decentralised finance, May 2021; Schär, Decentralized Finance: On Blockchain- and Smart Contract-Based Financial Markets, Federal Reserve Bank of St Louis, 2021Q2, Vol. 103, No. 2; and OECD, Why Decentralised Finance (DeFi) Matters and the Policy Implications, 2022.

²³ From Stablecoins to Central Bank Digital Currencies. URL: <https://blogs.imf.org/2019/09/26/from-stablecoins-to-central-bank-digital-currencies>

²⁴ Про віртуальні активи: закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

²⁵ Про віртуальні активи: закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

²⁶ Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

- геоінформаційної системи і сервісів картографічної основи, які спрощують контроль за транспортуванням та простежуваністю віртуальних даних.

У Звіті UNCTAD про цифрову економіку за 2021 рік акцентується увага на економічних наслідках зростання потоків цифрових активів у високотехнологічній галузі та зростання ролі міжнародного ринку віртуальних активів, які прирівняні до фінансових активів²⁷. Фінансовий сектор є найбільшим користувачем цифрових технологій і основним драйвером цифрової трансформації економіки та суспільства. В умовах воєнного стану цифрові технології, такі як технології блокчейн, розподілених реєстрів та криптовалюти, як одного з видів застосування блокчейну, можуть призвести до суттєвої зміни способу обміну активами у фінансовій сфері (платежі, цінні папери, депозити, кредитування, залучення капіталу, управління інвестиціями тощо) та стати центральними для майбутньої інфраструктури фінансових послуг.

Україна легалізувала ринок віртуальних активів та запустила механізм інвестування в новий клас активів. Проте, більшість нормативно-правових актів з впорядкування обігу віртуальних активів нині перебуває в стадії розробки стосовно платежів, інвестицій, деривативів та оподаткування у відповідності до громадських консультацій щодо підходу, який ґрунтується на оцінці ризиків до віртуальних активів та постачальників послуг віртуальних активів, встановлених Цільовою групою з фінансових заходів (FATF)²⁸. Основні вимоги до оцінювання ризиків з обігу криптовалюти відносяться до постачальників послуг віртуальних активів (VASP) та їх контрагентів, до яких віднесено децентралізовані біржі (DEX), власників та операторів децентралізованих додатків, а також послуги криптовалютного депонування та незмінних токенів (NFT).

Згідно «Глобального індексу прийняття криптовалют» у 2021 р. Україна увійшла у 20 кращих країн в загальному рейтингу глобальної платформи *Chainalysis* і посіла четверте місце при щоденному обігу віртуальних активів в обсязі 1 млрд. грн, що засвідчує вагомий потенціал України у створенні ринків капіталу²⁹. За показником вартості торгівлі в біржовій мережі *P2P (Peer-to-Peer)*, що входить до Глобального індексу прийняття корупції, Україна посіла 40 місце серед 154 країн світу і продовжує бути в авангарді адаптивності та інновацій у сфері стійкості та безпеки цифрових активів у фінансовій сфері,

²⁷ Cross-border data flows and development: For whom the data flow

UNCTAD/DER/2021 <https://unctad.org/webflyer/digital-economy-report-2021>

²⁸ Public consultation on FATF draft guidance on a risk-based approach to virtual assets and virtual asset service providers. URL: <https://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/public-consultation-guidance-vasp.html>

²⁹ В Україні щоденний обіг віртуальних активів становить 1 млрд грн. Але все це у тіні, з жодної операції не сплачують податків. URL: <https://gordonua.com/ukr/blogs/mihail-fedorov/v-ukrajini-shchodennij-oborot-virtualnih-aktiviv-stanovit-1-mlrd-grn-ale-vse-tse-v-tini-ni-z-odniji-operatsiji-ne-platjatsja-podatki-1571520.html>

незважаючи на високий рівень турбулентності й непередбачуваності ринку віртуальних активів.

Формування і створення в Україні інституційної фінансової інфраструктури нового покоління та процесів на основі технології блокчейн дасть змогу пришвидшити перехід до віртуальних активів за допомогою платформи необанкінгу з необмеженими можливостями для підключення новітніх застосунків децентралізованих фінансів та стейблкоїнів до блокчейн-мережі та можливість адаптуватися до різких змін в умовах військової агресії РФ проти України.

Утім, не лише децентралізовані фінанси, які функціонують в цифрових екосистемах, здатні до самоорганізації та забезпечення стійкості. *Не менш важливими, з точки зору стійкості, є платіжні рішення, які передбачають інтеграцію в платіжні інструменти та застосунки або використання токенів для платежів в режимі реального часу.*

Згідно з превалюючою у світі практикою визнання *цифрової індустрії та її стійкості відбувається, в переважній більшості, через цифрові цінні папери, довгострокові цілі яких визначає уряд.* Наприклад, розроблення й впровадження швейцарською компанією *Taurus Group* кастодіальних послуг, торгівлі та підтримання котирувань цифрових активів сприяє в забезпеченні стійкості європейським банкам.

Невирішеними **проблемними питаннями**, які потребують вирішення на даному етапі розвитку для впорядкування обігу віртуальних активів є:

- *класифікація та аналіз криптоактивів відповідно до міжнародних та європейських нормативно-правових актів та стандартів згідно їх основних характеристик та економічних цілей.* Проведення детального аналізу класифікації різних категорій віртуальних активів необхідне для забезпечення належного регулювання та контролю відповідно до їх характеристик та ризиків. На основі аналізу різних віртуальних активів доцільно встановити вимоги для ринків тих віртуальних активів, які в даний час не підпадають під дію законодавства України. В міжнародній практиці найбільш поширена класифікація віртуальних активів відноситься до : активів цінних паперів, що підпадають під визначення цінних паперів; платіжних активів, які призначені для використання як засобу платежу та корисних активів, які призначені для надання цифрового доступу до програм або послуг³⁰;

- *визначення характеристик віртуальних активів, які підпадають під регулювання дії Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»³¹.* Такий підхід вимагає, щоб усі постачальники послуг віртуальних активів, пропонуючи послуги відповідно до чинного законодавства, зокрема, послуги, пов'язані з випуском цінних паперів, обігом, клірингом та

³⁰ Довідково. Нині фінансові віртуальні активи, забезпечені валютними цінностями, цінними паперами або деривативними фінансовими інструментами, які емітовані резидентами України, не підпадають під дію законодавства під час провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках

³¹ Про ринки капіталу та організовані товарні ринки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/print1491296480899025#Text>

розрахунками за віртуальними активами, застосовували і повністю дотримувалися відповідних правил незалежно від використовуваної технології;

- *адаптація розділеної та децентралізованої книги транзакцій* до технології блокчейн, онлайн-ових однорангових або користувальницьких платформ в платіжній інфраструктурі до законодавства ЄС. Складність технології блокчейн може стати перешкодою для роздрібних інвесторів віртуальних активів з третіх країн, які знаходяться в різному правовому полі. У зв'язку з цим виникають проблеми, особливо з точки зору захисту споживачів та інвесторів, цілісності ринку та фінансової стабільності. Такий підхід потребує впровадження пілотного режиму ринкової інфраструктури технологій розподіленої книги (DLT) за аналогією з ЄС³² та встановлення правил для віртуальних активів, випущених у третіх країнах, та тих, які розповсюджуються в Україні;

- *встановлення вимог до фінансових установ* стосовно проведення оцінки ризиків з питань фінансового моніторингу на основі ризик-орієнтованого підходу до запровадження нових технологій, продуктів та практик та прийняття відповідних заходів щодо управління та зниження ризиків, які виконують функції державного регулювання та нагляду;

- *впровадження суб'єктами первинного фінансового моніторингу проведення аналізу видів діяльності з віртуальними активами*, зокрема, які пов'язані з його клієнтами, географічним розташуванням держави реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів, видом товарів та послуг тощо. У Звіті Ради фінансової стабільності (FSB) міністрів G20³³ акцентується увага на впровадженні децентралізованих фінансових технологій, які можуть застосовуватись для підвищення фінансової стійкості в декількох сферах, включаючи транскордонні платежі та розрахунки, токенизацію цінних паперів, торгове фінансування та страхування і однорангове кредитування³⁴. Така пропозиція охоплює більш широке коло питань щодо посилення цифрової операційної стійкості для фінансового сектору та безпеки обігу віртуальних активів³⁵.

³² REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on a pilot regime for market infrastructures based on distributed ledger technology. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0594>

³³ Financial Stability Board (FSB). 2019. "Decentralised financial technologies: Report on financial stability, regulatory and governance implications," June; "Crypto-assets: Work underway, regulatory approaches and potential gaps," May; and "Crypto assets regulatory directory," April.

³⁴ Decentralised financial technologies: Report on financial stability, regulatory and governance implications. URL: <https://www.fsb.org/2019/06/decentralised-financial-technologies-report-on-financial-stability-regulatory-and-governance-implications/>

³⁵ REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on digital operational resilience for the financial sector and amending Regulations (EC) No 1060/2009, (EU) No 648/2012, (EU) No 600/2014 and (EU) No 909/2014 (Text with EEA relevance) {SEC(2020) 307 final} - {SWD(2020) 198 final} - {SWD(2020) 199 final}. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0595>

БОРЗЕНКО О.О.

**д.е.н., проф., завідувач сектором міжнародних
фінансових досліджень ІЕП НАН України (м. Київ)**

ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Повоєнні відносини з міжнародними економічними організаціями будуть значною мірою залежати і визначатися результатами війни (як політичними, так і економічними). Логічним продовженням комплексного підходу до розбудови нової системи відношень з міжнародними організаціями повинна стати стратегія та тактика стосунків України з Міжнародним валютним фондом (МВФ) та Світовим банком. Важливими гравцями у сфері розвитку та міжнародної допомоги в Україні є також міжнародні фінансові установи (МВФ, Світовий Банк, Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку (МБРР), Європейський Банк Реконструкції та Розвитку (ЄБРР)), міжнародні організації (ООН, Рада Європи) та низка донорів двосторонньої допомоги (Німеччина, Норвегія, Швеція, Польща, Туреччина, Японія, Південна Корея тощо).

Перш за усе, необхідно мінімізувати обсяги як внутрішнього, так і зовнішнього боргу. На думку багатьох експертів, офіційні кредитори повинні були б списати цю заборгованість (відповідна петиція розміщена на офіційному сайті Європейської комісії³⁶. Офіційно Україна (Мінфін) заявляють про свою спроможність і готовність і надалі обслуговувати зовнішні борги - що є цілком виправданим з політичної точки зору. Зокрема, борг України перед МВФ, Світовим банком та іншими міжнародними фінансовими установами складає \$22 млрд. (в тому числі, перед МВФ - \$13,4 млрд.). Особливу роль у відновленні повоєнної економіки світу та України буде відігравати Міжнародний валютний фонд,

Як відомо, статутне завдання МВФ полягає у фінансуванні стійкого дефіциту платіжного балансу, який може призвести до дестабілізації міжнародної валютної системи. Проекти ж відновлення економіки України будуть більше стосуватися розбудови інфраструктури та соціального захисту. МВФ розробив лише обмежений потенціал для вирішення питань соціального захисту, який ніколи не розглядався як основна частина відповідальності Фонду. Отже, історично участь МВФ у соціальних питаннях була доволі обмеженою. Однак після глобальної кризи 2008–2009 рр. МВФ посилив увагу щодо соціального захисту і було, навіть, висунуто ідею «соціальної обумовленості» – «специфічних заходів для захисту найбільш вразливих від жорстких ліків, які часто потрібні»³⁷ – для того, щоб допомогти країнам

³⁶ People around the World demand to cancel Ukraine's Unjust Debt/open.petition.eu

³⁷ Strauss-Kahn D. The Priority of Growth and Jobs – the IMF's Dialogue with the Unions [Electronic resource] / D. Strauss-Kahn // IMF Blogs. – 2010. – July 6. – Mode of access :

розвивати або підтримувати мережу соціального захисту під час здійснення програм, підтриманих МВФ. Було визнано, що «кращий соціальний захист» є одним із способів, за допомогою яких МВФ може сприяти «всеохоплюючому зростанню»³⁸, що затверджується директором-розпорядником МВФ двічі на рік і передбачає зобов'язання Фонду надавати країнам-членам консультації з питань політики щодо «макроекономічних структурних питань». Отже, якщо, на думку експертів, заходи, передбачені відповідним Меморандумом про порозуміння з МВФ, можуть становити загрозу для добробуту країни та не враховують загрози, зумовлені зростанням соціальних проблем, вони мають вказувати на їх згубність.

Дуже важливо щоб до процесу відносин з Міжнародним валютним фондом долучалися незалежні (неурядові) експерти з різних асоціацій і «мозкових центрів». Ще одна проблема пов'язана з колом питань, які нас цікавлять у МВФ. Традиційно вони стосуються одержання Україною фінансової допомоги й виконання умов співробітництва. Питання вирішення боргової проблеми країн, що розвиваються, подолання фінансової кризи у країнах ЄС або реформування світової валютної системи офіційний Київ мало цікавлять. Хоча саме активна позиція України в їхньому розгляді сприяла б якщо не вирішенню цих проблем, то хоча би пошуку союзників, здатних у відповідь підтримати Україну в тих питаннях, які життєво важливі для її економіки.

МВФ має унікальний статус в системі міжнародних економічних організацій і за своєю суттю він ближче до «міжнародної кредитної спілки» або ще точніше – до «міжнародної каси взаємодопомоги». А тому і відносини між МВФ, країнами-«кредиторами» та країнами-«позичальниками» будуються на зовсім іншій основі, ніж відносини з міжнародними банками. Звісно, не можна відмовлятися від отримання кредитної за своєю сутністю підтримки (такої, як надання фінансування в сумі \$1,4 млрд. в рамках програми екстреної підтримки. Для забезпечення безперервного кредитування України з боку МВФ було б бажаним, щоб Рада Директорів Фонду прийняла рішення щодо зняття або поєднання лімітів кредитування - аналогічну її рішенням від 23 грудня 2021 року для країн, які найбільше постраждали від COVID-19.

Економічна дипломатія також могла б спробувати вирішити питання списання (або, хоча б, відтермінування) боргів України перед МВФ. У якості варіанту, можна було б запропонувати заміщення попередньої угоди про отримання коштів МВФ Нацбанком на угоду типу SWOP (тобто передачу до Фонду відповідної еквівалентної суми в гривнях)³⁹.

<https://blogs.imf.org/2010/07/06/the-priority-of-growth-and-jobs%E2%80%94the-imf%E2%80%99s-dialogue-with-the-unions/>

³⁸ Lagarde Ch. Back to Rio – The Road to a Sustainable Economic Future : speech delivered at the International Monetary Fund [Electronic resource] / Ch. Lagarde // Washington D. C. – Mode of access : <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sp061212>

³⁹ <https://thehill.com/news/house/3485301-house-passes-four-bills-rebuking-russia-and-belarus-supporting-ukraine-despite-some-gop-opposition/>

До інших міжнародних фінансових організацій, з якими необхідно опрацьовувати питання фінансування повоєнного відновлення української економіки слід віднести групу Світового банку (Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародну фінансову корпорацію тощо),

Ці установи функціонують за правилами, визнаними їх статутами. Зокрема, маються на увазі спеціальні вимоги до вибору проектів, на фінансування яких можуть бути спрямовані їх кошти. Тому, з метою забезпечення максимальної концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках відновлення економіки України, бажано спочатку створити перелік проектів, які відповідають основним напрямкам. Програми відновлення економіки, а потім відібрати серед них ті, які можуть фінансуватися безпосередньо вказаними вище міжнародними банківськими установами з тим, щоб зробити менше навантаження на загальний Фонд фінансування відновлення України.

Необхідно вже зараз доручити міністерству фінансів України спільно з представникам України у Світовому банку та ЄБРР обговорити з керівництвом міжнародних банків питання 1) можливої участі цих установ в капіталі Фонду відновлення економіки (або спеціальної фінансової установи, яка може бути створена для його використання) та 2) приблизних обсягів прямого фінансування окремих проектів. При цьому слід поставити питання про перерозподіл загальної суми ресурсів, яка призначена для країн пост-радянського простору з урахуванням потреб відновлення економіки України. Зазначені заходи могли б забезпечити безперебійність міжнародного фінансування під час війни, але основним завданням повинно бути списання боргів та зміна структури фінансової допомоги. У зв'язку з цим бажано дипломатичними методами досягти того, щоб наші партнери в Світовому банку. Питання про реструктуризацію зовнішнього боргу України необхідно піднімати саме під час війни (в найбільш важки для економіки часи). Процедура вирішення проблеми зовнішніх боргів може бути описана фігурою з трьома ступенями. Перша ступінь - відбуваються переговори з МВФ, а дві наступні ступені представляють переговори, відповідно, з офіційними та приватними кредиторами даного уряду. Такі переговори відбуваються в межах Паризького та Лондонського клубів.

Важливим є: якщо країна-боржник висловить готовність здійснити реформаційні кроки для стабілізації свого макроекономічного та фінансового становища, кредитори Паризького клубу готові переглянути борги відповідної країни. У цьому випадку доступні наступні варіанти: 1). реструктуризація боргу; 2). відстрочка платежу; 3) концесійна реструктуризація, яка передбачає списання частини боргу, і може відбуватися у двох формах: а) списання частини кредитних зобов'язань протягом певного періоду часу та б) списання частини кредитних зобов'язань на певну дату. Причому, на відміну від переговорів з МВФ, в цих випадках у «голову кута» ставляться інтереси

кредиторів, а не боржника і головними принципами таких переговорів є: неминучість дефолту, наявність умов та розподіл боргового тягара⁴⁰.

БИТКІН С. В.,

**к.т.н., доц., доц. кафедри електронних та мікроелектронних систем
Інженерного навчального інституту ім. Ю.М. Потебні Запорізького
національного університету (м. Запоріжжя)**

КРИТСЬКА Т.В.,

**д.т.н., професор Інженерного учбово-наукового інституту ім. Ю.М.
Потебні Запорізького національного інституту ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя)**

МОКІЙ А.І.,

**д.е.н., проф., провідний науковий співробітник відділу регіональної
економічної політики ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І.
Долішнього НАН України” (м. Львів)**

ВІДНОВЛЕННЯ МІКРОЕЛЕКТРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИРОБНИЦТВА ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

1. На світовому ринку спостерігається глобальний дефіцит електронних компонентів, особливо відчутною є нестача інтегральних мікросхем (далі ІС, чіп). На незбалансованому ринку сформувався великий розрив між попитом та пропозицією на складні чіпи^{41,42}. Відсутність інтегральних схем обмежує можливість оборонних підрядників США постачати озброєння в Україну⁴³. З початку російського вторгнення в Україну США запланували надати військову допомогу, включаючи постачання понад 5500 протиброньових систем Javelin, у кожній з яких є більше 200 чіпів. З огляду на ситуацію, Президент США навіть відвідав підприємство Lockheed Martin Corp. (Troy, Ala.), де збираються протитанкові ракети Javelin. На заводі ланцюжок постачання ІС розглядається як "bottleneck". У Сполучених Штатах створився «дефіцит» наукомісткої продукції, причини і наслідки якого розглядає Президент держави. За оцінками фахівців Міністерства оборони США, спостерігається надмірна залежність від Азіатських країн у виробництві ІС. Державна установа намагається покращити здатність виготовляти спеціалізовані напівпровідники для військового використання, а також інновації у розробку мікросхем нового покоління.

⁴⁰ Riffle The Role of the Paris Club In Managing Debt Problems. Essays in International Finance, No.161, December, 1985, p.2-4 – Princeton, New Jersey: Princeton University, 1985, 48 p.

⁴¹ G. Scott. Why The Chips Are Down: Explaining the Global Chip Shortage. Сайт JABIL. URL: <https://www.jabil.com/blog/global-chip-shortages.html>

⁴² St. Shankland. Global chip shortage gives US manufacturing a boost. Сайт CNET 08.02.2022 URL: <https://www.cnet.com/tech/computing/global-chip-shortage-gives-us-manufacturing-a-boost/>

⁴³ Yuka Hayashi. Chip Shortage Limits U.S.'s Ability to Supply Weapons to Ukraine, Commerce Secretary Says. Сайт THE WALL STREET JOURNAL 27.04. 2022 URL: <https://www.wsj.com/livecoverage/russia-ukraine-latest-news-2022-04-27/card/chip-shortage-limits-u-s-s-ability-to-supply-weapons-to-ukraine-commerce-secretary-says-pCWERV2HkSPzTdQG4CRI>

Стратегічним є рішення про повернення виробництва спеціальних інтегральних схем до Сполучених Штатів⁴⁴. Це кардинальне рішення з погляду забезпечення виробництва високотехнологічної військової технічної продукції як для потреб армії, так і експорту⁴⁵. Для України принципово важливим є забезпечення електронною компонентною базою, у тому числі чіпами, військової техніки.

2. Електронна промисловість України, як одна з найбільш наукомістких та високотехнологічних галузей, внаслідок політичних та макроекономічних реформ перебуває у кризовому стані. Особливістю галузі є неадаптованість до потреб світової електронної промисловості через низький технологічний рівень базових процесів виготовлення виробів, що пов'язано з відсутністю необхідного обсягу інвестицій, що обмежує реальні можливості відновлення на світовому рівні⁴⁶. Для електронної апаратури систем військової техніки та озброєння необхідна елементна база з особливо високою термічною та радіаційною стійкістю, яка не імпортується в Україну. У Мінстратегпрому України розглядається програма створення власного базису для розвитку виробництва в радіoeлектронній продукції 5го покоління⁴⁷ на основі широкозонних напівпровідникових матеріалів, GaN, наприклад, та інших. Розробка програми стимульована обмеженням доступу до сучасної закордонної елементної бази, необхідної для створення конкурентних зразків цивільної та військової продукції. Перелік напівпровідникових пристроїв, що плануються до розробки та серійного виробництва включає використання широкозонних напівпровідникових матеріалів для виготовлення чіпів, дискретних приладів (діоди, транзистори, високочутливі фотодіоди та інфрачервоні світлодіоди, фотоприймачі, спеціальні потужні інфрачервоні випромінювачі), тощо. Аналіз застосування широкозонних напівпровідників, проведений закордонними фахівцями⁴⁸, доводить, що теоретична перевага GaN над іншими напівпровідниковими матеріалами ефективно реалізується при виробництві військової надвисокочастотної (НВЧ) радіотехніки (радары перш за все). Як показує практика, розробка високотехнологічних схемотехнічних рішень за

⁴⁴ C. T. Lopes. DOD Can Lead Microelectronics Manufacturing Back to U.S. DOD NEWS. AUG. 20, 2020. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2320194/dod-can-lead-microelectronics-manufacturing-back-to-us/>

⁴⁵ U.S. Army Weapon Systems Handbook 2020-2021. PREPARED BY: OFFICE OF THE ASSISTANT SECRETARY OF THE ARMY (ACQUISITION, LOGISTICS AND TECHNOLOGY). 103 Army Pentagon, Room 2E532 Washington, DC 20310-0103

⁴⁶ Передерій С.Л. Розвиток електронної промисловості України на інноваційній основі. Автореф. дисертації канд. економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством. – Інститут економіки промисловості НАН України, Донецьк, 2014.

⁴⁷ Наші РЛС будуть бачити краще, а ракети – стануть точнішими. Сайт DEFENCE EXPRESS. 4 червня 2021р. URL: https://defence-ua.com/people_and_company/zbroja_nezalezhnosti_vid_minstrategpromu_hochut_programu_stvorennja_vit_chiznjanoji_elementnoji_bazi_5_pokolinnja-3867.html

⁴⁸ E. Higham. Future RF Market Opportunities for GaN. Microwave Journal and Strategy Analytics special panel session for IMS, June 20th, Montreal 2012. URL: http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwib87OD6brJAhUjEXIKHRtoDEIQFgggMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.microwavejournal.com%2Fext%2Fresources%2Fpdf-downloads%2FIMS%2FGaN-Panel-session-SA.pdf&usg=AFQjCNEiAUZKHNN2_3qVgk7tdB8FzcEeA&bvm=bv.108194040,d.bGg

відсутності відповідної елементної бази закордонного виробництва істотно погіршує їх конкурентоздатність. Українські компанії, які виробляють нові чи модернізують існуючі види озброєнь та техніки постійно зустрічаються з відмовами фірм Європи та США у доступі до певних категорій високонадійної продукції в сегменті ІС та дискретних приладів. Створення вітчизняної елементної бази потребує значних фінансових ресурсів і системних зусиль – ризиковане з погляду на складність фактичного відновлення або створення необхідних технологій виготовлення елементної бази. Але чи можливо Україні імпортувати таку напівпровідникову продукцію? Відомо, що на світовому ринку діє неоголошене правило на обмеження постачання компонентів та елементної бази військового та аерокосмічного призначення до України, що логічне з огляду на стратегію технологічної конкуренції.

3. Розв'язання проблеми обмеження постачань спеціальної елементної бази в умовах війни можливе через створення в Україні при безпосередній підтримці та участі підприємств США замкнутого виробничого циклу виготовлення виробів електронної техніки, як мікросхем, так і дискретних напівпровідникових приладів, інтегрованих до відповідних профільних підприємств – виробників та постачальників ІС в США та/або інших державах. Необхідна розробка програми відбудови напівпровідникової промисловості України, яка включає відродження виробництва монокристалічного кремнію та широкозонних матеріалів, відбудову підприємств мікроелектронної галузі та електротехнічної промисловості з виробництвом дискретних силових напівпровідникових приладів. Наприклад, це може бути «Завод напівпровідників», «Гамма», «Перетворювач» у Запоріжжі а також інші підприємства, розташовані в інших регіонах України. Джерелом фінансування мають бути ресурси американських підприємств та, можливо, інших закордонних корпорацій, які зараз інвестуються у будівництво нових підприємств для виготовлення ІС. Передумовою повинна стати передача управління підприємствами електронної (електротехнічної) промисловості Мінстратегпрому України, а також підприємств-виробників напівпровідникових матеріалів. З нашого погляду, органу державного управління, а не приватним власникам, необхідно провести переговори з Texas Instruments, Intel, іншими спеціалізованими фірмами США та інших країн, наприклад, з TSMC, що виготовляють мікросхеми та інші електронні компоненти у рамках програми Trusted Foundry Program. Предметом перемовин повинно бути укладення контрактів на поставку обладнання та технологій "під ключ", а результатом – виробництво наукомісткої електронної компонентної продукції в Україні, комплектація нею виробів, що виготовляються для України в США та/або інших країнах. Наступним напрямком програмних заходів може стати вибір шляхів організації виробництва ІС з використанням імпортованих технологій та обладнання, а також вітчизняних наукових розробок, які знаходяться на перед- інноваційному етапі реалізації, у неокупованих та деокупованих регіонах України. З нашого погляду, підготовка Плану відновлення та розвитку України робочими групами і підгрупами Національної ради з відновлення необхідно поєднати з одночасною реалізацією програмних

заходів відновлення мікроелектронної галузі, як першопріоритетних в стратегії формування високотехнологічного сектору національної економіки.

НАУМЕНКО Н.С.,
член-кореспондент АЕНУ, доц., к.е.н., доцент кафедри
міжнародних економічних відносин та управління проектами Волинського
національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк)

ПРІОРИТЕТИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕЛОКАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ В ЗАХІДНІ РЕГІОНИ УКРАЇНИ

Війна внесла несподівані жорсткі корективи в функціонування малого і середнього бізнесу в Україні. Швидка та не очікувана окупація Півдня та Сходу України, авральне переміщення бізнесу з Півночі в Центр та на Захід з подальшим пошуком місць розташування виробничих потужностей, декілька хвиль військової мобілізації, добровільна та примусова міграція посилили структурні деформації в економіці країни. Внаслідок війни понад 70% малого та середнього бізнесу повністю або частково припинили роботу в Україні. При цьому, приблизно третина підприємців, що перебралися в Центр та на Захід країни все ж планує не лише відновити виробничу діяльність, але і створити філії у нових локаціях після остаточного припинення бойових дій.

На жаль, чимало підприємств опинилися в гарячих точках, де відбуваються активні бойові дії, тому для них гостро стоїть проблема релокації в безпечні регіони України. У цей складний період дуже важливо, щоб представники бізнесу працювали і реанімували економіку, адже це основа для підтримки обороноздатності країни.

Що ж стосується релокації українського бізнесу з окупованих територій, то ситуація має наступний вигляд. За три місяці війни було зареєстровано 31 266 підприємств, з яких 26 386 українців стали ФОПами. Серед найпривабливіших напрямків - комп'ютерне програмування. Підготовка до релокації у цій галузі розпочалася ще у січні цього року.

Найбільше нових підприємств було зареєстровано у Києві, Львівській та Дніпропетровській областях.

Найпопулярнішими секторами для нових ФОПів стали комп'ютерне програмування, роздрібна торгівля харчовими продуктами, напоями та тютюновими виробами.

Від початку повномасштабної війни українські компанії користуються програмою підтримки з релокації бізнесу, яку запровадило Міністерство економіки України. 11 квітня державне підприємство «Прозорро.Продажі» з ініціативи Мінекономіки, за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та національного проекту з розвитку підприємництва та експорту «Дія.Бізнес» запустили платформу цифрової взаємодії для допомоги з релокації бізнесу.

Станом на червень 2022 року заявку на релокацію бізнесу подали 1639 підприємств, 503 з яких уже релоковано. З них на новій локації уже відновила роботу більша частина підприємств. Інші підприємства передано на транспортування службам «Укрзалізниці» та «Укрпошти», оскільки для них було знайдено майданчики у західноукраїнських областях.

Найбільше підприємств, які подали заявки на релокацію, - з Харківської області (25%), Києва (21%) та Київської області (13%). До ТОП-регіонів, куди переїхало найбільше підприємств, увійшли: Львівська, Закарпатська та Чернівецька області.

Українські підприємства, які розташовані у зоні активних бойових дій, можуть звертатися безпосередньо до обласних державних адміністрацій у регіонах, куди вони планують релокуватися⁴⁹.

У Львівську релокували 92 підприємства, з них 38 відновили роботу, а ще 50 незабаром мали завершити переїзд на другу декаду квітня. Завдяки релокації на Львівщину вдалося зберегти близько 800 робочих місць. До Чернівецької області переїхало понад 60 підприємств. На території Закарпатській області вже працюють 58 релокованих підприємств, ще 59 здійснюють переїзд чи перебувають у процесі розміщення. На Тернопільщину надійшла 141 заявка на релокацію підприємств, 26 з них уже розпочали роботу. Хмельницька область отримала 228 заявок на переїзд від бізнесу, при цьому вже вдалося переїхати 25 підприємствам. У регіоні зарезервовано 420 об'єктів для потужностей бізнесу того, хто бажає переїхати. В Івано-Франківську область наміри переїхати задекларували близько 100 підприємств, майже 20 провели релокацію потужностей. Рівненський регіон на початок травня прийняв 21 підприємство, ще 155 були готові розпочати переїзд. Сумарно на переїзд до Рівненської області було подано 589 заявок. Найбільше звернень отримали від підприємств із різних галузей: 32 % - харчової, 31 % - легкої, 18 % - деревообробної та меблевої промисловостей⁵⁰. У Вінницьку область станом на середину квітня переїхало 8 підприємств, з яких 3 вже тоді розпочали роботу. У Волинській області оброблялося лише 8 заявок на релокацію, лише 6 підприємств встигли частково переїхати, одне підприємство з Вінничини вже запрацювало. При цьому область спромоглася підготувати 72 локації для розміщення підприємств.

Нагадаємо, щоб отримати право на релокацію на Західну Україну, підприємство має подати заявку до Мінекономіки, а відомство має розглянути її протягом 5 днів. Насамперед розглядаються заявки від виробників продуктів харчування, питної води, одягу, а також військово-промислового комплексу. Список вільних майданчиків для розміщення потужностей можна переглянути на цьому сайті.

⁴⁹ Бондар В. Вітчизняний бізнес в умовах війни: нові підприємства та релокація наявних. // Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/361287> (дата звернення 14.06.2022).

⁵⁰ Телечук В. Релокація бізнесу із зони бойових дій на Рівненщину: що потрібно знати. // Бізнес.Район. Рівненщина URL: <https://business.rayon.in.ua/topics/514113-relokatsiya-biznesu-iz-zoni-boyovikh-diy-na-rivnenshchinu-shcho-potribno-znati> (дата звернення 08.06.2022).

Влада надає низку пільг для релокованих підприємств. Серед іншого, оренда комунального та державного майна обійдеться їм в 1 грн. за квадратний метр до закінчення військового стану, держава також обіцяє відшкодувати вартість транспортування обладнання, а місцева влада допоможе з розміщенням працівників, оперативним підключенням комунікацій і навіть з пошуком нових працівників, ринків збуту, сировини тощо. Також із зазначених питань можна звертатися до регіональних відділень Офісу омбудсмена.

Релокація підприємств та працівників у Західний регіон України спричинила структурні зміни і ринку праці. Частка актуальних вакансій в Західних областях на Заході країни в червні збільшилася, порівнюючи з довоєнним періодом. Не зважаючи на внутрішню міграцію конкуренція у Львівській, Івано-Франківській та інших областях Західної України залишається найнижчою, тому влаштуватися на роботу легше.

Жителі західних областей України протягом тривалого часу скаржилися на недостатню кількість пропозицій роботи. Стикаючись з проблемою працевлаштування в рідному місті чи області вони шукали роботу або в столиці, або за кордоном. Основний потік українських заробітчан протягом довгих років в напрямку західної Європи надходив з західних регіонів нашої країни. З квітня 2022 року частка актуальних вакансій на Заході України збільшилася. Це пояснюється, по-перше, тим, що на фоні відчутного падіння ринку праці у областях, які постраждали від війни найбільше, підприємствам Західної України вдалося зберегти свою діяльність. По-друге, компанії, які скористалися державною програмою релокації, вже відновили свою діяльність на новому місці.

Найвідчутнішим є збільшення частки вакансій у Львові та області. Якщо в середньому львівські вакансії торік складали 4,5% від усіх актуальних в країні, то в квітні 2022 року цей показник майже в чотири рази більший. На початку червня у Львові та області пропонують 16% вакансій від усіх актуальних, і це друга позиція у рейтингу регіонів з найбільшою кількістю пропозицій роботи. До десятки областей із найбільшою кількістю вакансій станом на початок червня входить ще одна область західного регіону. В Івано-Франківській області відкрито 2,3% вакансій від усіх в Україні. Інші області Західної України мають не настільки великі частки у структурі пропозицій роботи в Україні, проте позитивна динаміка зростання кількості робочих місць спостерігається у всьому Західному регіоні.

Перелік затребуваних професій у Західній Україні майже співпадає зі всеукраїнською статистикою. Проте, до десятки спеціалістів, для яких найбільше пропозицій, не потрапили представники сфери маркетингу, реклами та PR, а також медики та фармацевти, для яких загалом в Україні багато вакансій. Найчастіше в областях західного регіону країни шукають продавців, касирів, менеджерів з продажу, працівників сфери транспорту та логістики, робітничий персонал, будівельників. Затребуваними також є ІТ-спеціалісти.

Найголовніше питання, яке турбує працівників, це рівень заробітної плати. У Львові на початку червня пропонують високу середню зарплату у розмірі 23 200 грн. На її рівень впливає велика кількість вакансій для спеціалістів ІТ-

сфери, у яких традиційно високі щомісячні компенсації. В інших областях Західної України не такі високі зарплати. В Чернівецькій області медіанна зарплата на початку червня складає 17 100 грн., у Закарпатській – 16 300 грн., в Івано-Франківській – 15 100 грн, в Рівненській – 15 000 грн. Трохи нижчі зарплати в середньому пропонують у Хмельницькій області – 13 900 грн., у Тернопільській області – 12 100 грн., найнижча середня зарплата серед усіх областей Західної України у Волинській області – 11 300 грн⁵¹.

В першу чергу, релоковані національні підприємства, як і виробничі потужності зарубіжні ТНК слід розміщати на території українських індустріальних парків. Серед них, наприклад:

- індустріальний парк «Марамуреш» у Закарпатській області, де розвиватимуть деревообробну промисловість та меблеве виробництво;
- індустріальний парк «Л-ТАУН» у Київській області, де будуть зосереджені компанії, що спеціалізуються на агропромисловості та машинобудуванні⁵².

Підприємства, які розміщуватимуться в межах індустріальних парків, зможуть у подальшому скористатися фінансовими стимулами, зокрема повна або часткова компенсація відсоткової ставки за кредитами для облаштування виробничих приміщень та подальшої діяльності компаній, відшкодування витрат на підключення та приєднання до інженерних мереж.

Індустріальні парки – це точки розвитку української економіки. Доступ до інфраструктури, логістики, трудових ресурсів, податкові та митні пільги, що діятимуть на цих об'єктах, створюють можливості для безперешкодного ведення бізнесу, що має особливо велике значення у воєнний час

Отже, для Західного регіону України після війни відкриваються можливості прискореної індустріалізації. При тому, такої індустріалізації, яку свідомо не проводили за часів СРСР (виключенням є Львівська область), в першу чергу з політичних причин і крокової доступності до блоку країн-членів НАТО, і це не зважаючи на військове та економічне оточення країнами Варшавської Угоди та РЕВ. Зрозуміло, що відновлення промисловості України на Сході і в Центрі – це є пріоритетною метою Уряду, проте процес не буде швидким, більш того маса несприятливих факторів буде його гальмувати. Одним із головних негативних чинників стане нестача кваліфікованої робочої сили, яка емігрувала в країни Західної Європи і навряд чи планує будь-коли повернутися; була фізично знищена або депортована в наслідок російського геноциду проти українців, або вбита ході бойових дій підчас визволення українських територій на Сході і Півдні. Другим чинником слід визнати цілеспрямоване знищення індустріального промислового сектора на Сході та

⁵¹ Структурні зміни ринку праці - на Заході України роботи стало більше. // Бізнес.Район. Рівненщина URL: <https://business.rayon.in.ua/news/520901-strukturni-zmini-rinku-pratsi-na-zakhodi-ukraini-roboti-stalo-bilshe> (дата звернення 12.06.2022).

⁵² Індустріальним паркам в Україні бути. // Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/360946> (дата звернення 5.06.2022).

повне унеможливлення функціонування галузі АПК на Півдні країни. Третім - є тривалий бюрократичний процес відшкодування матеріальних збитків нанесених економіці України, шляхом отримання майбутніх репарацій. Цей процес буде гальмуватися, як з боку Росії так і з боку країн Західної Європи.

Новий «план Маршала 2.0» для України тільки набуває своїх рис, його остаточний варіант буде суттєво різнитися від першопочаткових очікувань української нації. Він напругу «зав'язаний» на виконанні Україною вимог щодо остаточного вступу до ЄС. Головним фактором стане реальна, а не номінальна боротьба з наслідками «тіньової економіки» та протидія наявним корупційним схемам у всіх сферах цивільного життя українців в умовах військового стану та подальшого відбудови звільнених територій.

Таким чином, український бізнес, не залежно від його розмірів, має зрозуміти, що його подальші практичні перспективи функціонування напругу залежатимуть від обрання місця нової локації і вміння швидко вбудуватися в бізнес-структуру Західного регіону.

БУБЛЕЙ Г. А.,

к.е.н., доц., доц. кафедри міжнародних економічних відносин Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій (м. Запоріжжя)

КОШКАРОВ С. А.,

к.е.н., доц., директор Чернівецького кооперативного фахового коледжу економіки і права (м. Чернівці)

МОКІЙ А. І.

д.е.н., проф. провідний науковий співробітник відділу регіональної економічної політики ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України” (м. Львів)

КОНКУРЕНТНІ ПІДХОДИ В МЕТОДОЛОГІЇ СТРАТЕГУВАННЯ ПРОДУКТИВНОЇ СПРОМОЖНОСТІ НАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

1. Останнім часом виклики глобального середовища для соціально-економічного розвитку України поповнилися російською агресією, яка набула характеру визвольної війни. Незважаючи на безпрецедентний масштаб санкцій проти агресора, йому вдається утримувати стабільною макроекономічне становище, щонайменше на найближчі місяці. Лише побіжний аналіз санкційної політики доводить до висновку про незначний їх вплив на припинення військових дій і виведення окупаційних військ з України. Становище, яке склалося, показує беспорядність багатосторонніх систем регулювання світового порядку і доводить до висновку про довготривалий характер війни з країною-агресором.

2. Для великих динамічно змінних соціально-економічних систем, які характеризуються інерційністю і залежать від траєкторії минулого розвитку і при цьому підлягають зовнішньому впливу, економічна наука повинна так само динамічно розвиватися. В даний час модифікуються регіональні стратегії, розробляються програми релокації підприємств з визволених і прифронтових

областей, стратегії відновлення національної економіки в післявоєнний період. При цьому приймається за безумовне твердження про переможне завершення війни, а об'єктом стратегування обирається, як і в минулому, соціально-економічна система відповідного рівня ієрархії. Залишаються поза увагою й дисфункції інституту держави внаслідок його системних недоліків та обумовленої ними інституціональної нестабільності.

До недоліків методології стратегування на національному, регіональному, секторальному рівнях ієрархії відносяться: несформованість національної ідеї, національних інтересів і макромоделі розвитку; неузгодженість відповідних макромоделі політик і стратегій розвитку; декларативність цілей і недовіра контролю за їх досягненням; неврахування впливу ексклюзивного регулювання на макроструктурну дивергенцію макросистеми і безпеку держави.

2. Важливим і нетривіальним методологічним аспектом є поняття конкурентності в контексті взаємозв'язку конкурентної моделі, політики, стратегії. Ключовою є макромодель розвитку, несформованість і неконкурентність якої зумовлює нереалістичність та необґрунтованість політик, стратегій і, як наслідок, згадувані вище дисфункції інститутів держави та управління державою загалом.

3. Поняття “конкурентність” доцільно розглядати не лише в сенсі зорієнтованості на зміцнення національної конкурентоспроможності та її складників. Йдеться про методологічний підхід до обґрунтування цілей, об'єктів, суб'єктів, часового періоду політик, стратегій, механізмів реалізації макромоделі з визначенням домінант самовідтворення народу і збереження ресурсів для безпеки майбутнього розвитку. Конкурентним підходом до методології є визначення об'єктом конкуренції національних інтересів і безпеки, а також продуктивної спроможності на всіх рівнях ієрархії, а предметом – моделей, політик, стратегій. До концептуальних методологічних принципів віднесено врахування: імпліцитних зв'язків (за Ф. Капрою); імперативності зовнішніх впливів, у тому числі умов війни.

4. Висловлене актуалізує необхідність проведення міждисциплінарних досліджень методології стратегування з урахуванням зовнішнього впливу війни, вітчизняної специфіки функціонуючої моделі кланового капіталізму (за Дж. Лофом⁵³), або системи ексклюзивного регулювання⁵⁴ в Україні як реальних загроз існуванню держави, а також вибору об'єктом стратегування продуктивної спроможності нації, у тому числі в регіональному вимірі.

⁵³ Lough J. Ukraine's system of crony capitalism. The challenge of dismantling “systema” Research Paper. Russia and Eurasia Programme. – Chatham House, July 2021. 42 p.

⁵⁴ Мокій А.І., Шульц С.Л., Бублей Г.А. Сутнісні характеристики ексклюзивного регулювання регіонального розвитку: міждисциплінарні аспекти обґрунтування. Економіко-управлінські аспекти трансформації та інноваційного розвитку галузевих і регіональних суспільних систем в сучасних умовах: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Івано-Франківськ, 28-29 квітня 2020 р.). Івано-Франківськ: ІФНТУНГ. 2020. С. 94-97.

5. Дослідження продуктивної спроможності нації, розпочаті в Україні у 2017 р. за ініціативою А. Філіпенка⁵⁵, в умовах війни потребують подальшого розвитку в таких методологічних і прикладних аспектах:

5.1. Проведення системного аналізу методичних підходів до вибору факторів продуктивної спроможності, використовуваних: в моделі KLEMS (праця, капітал, енергія, матеріали, послуги тощо); канадськими вченими (проміжні і трудові витрати, витрати відтворювального капіталу, матеріально-виробничі запаси, земельні та інші природні ресурси; поліпшення довкілля; робочий капітал, грошові кошти та інші фінансові інструменти; знаннявий капітал, інфраструктура⁵⁶; в робочих документах ОЕСР (“просторові” (агломерації, інфраструктура, географія), і “просторовий” (“людський капітал, законодавство про працю, галузевий рівень, інновації та динамізм) фактори⁵⁷; британськими науковцями з акцентом на регіональній диференціації продуктивності⁵⁸ покладені в основу обґрунтування властивих і найвагоміших для безпеки розвитку економіки України та її регіонів факторів;

6.2. Концептуальні положення методології дослідження і стратегування продуктивної спроможності регіонів України в загальному формулюються нами як:

- визнання війни з Російською Федерацією без часового обмеження імперативом, а продуктивної спроможності на всіх рівнях системної ієрархії (національної економіки, галузі, регіону, громади, домогосподарства) – об’єктом стратегування;
- обґрунтування національної макромоделі обмеженого економічного зростання в умовах загроз глобального середовища, у тому числі війни з РФ, із збереженням ресурсів для безпеки майбутнього розвитку;
- безумовне врахування імперативного характеру впливу негативного внутрішньосистемного чинника ексклюзивного регулювання економікою, або “кланового капіталізму” на збереження і розвиток продуктивної спроможності нації;
- активно-агресивний і конкурентний характер засобів захисту, розвитку і використання факторів продуктивної спроможності в межах виконання

⁵⁵ Філіпенко А. С. Продуктивна спроможність нації: соціально-економічний вимір. Матеріали Міжнародної наукової конференції “Продуктивна спроможність націй: приклад України” // Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 29 червня 2017 р., м. Київ. С. 13-14.

⁵⁶ Філіпенко А. С. Продуктивна спроможність нації: соціально-економічний вимір. Матеріали Міжнародної наукової конференції “Продуктивна спроможність націй: приклад України” // Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 29 червня 2017 р., м. Київ. С. 13-14..

⁵⁷ Alexandra Tsvetkova, Rudiger Ahrend, Joaquim Oliveira Martins, Alexander Lembcke, Polina Knutsson, Dylan Jong and Nikolaos Terzis <https://dx.doi.org/10.1787/ba5edb47-en> / OECD Regional Development Working Papers: <https://dx.doi.org/10.1787/ba5edb47-en>

⁵⁸ Don J. Webber, John Hudson, Martin Boddy, Anthony Plumridge. Regional productivity differentials in England: Explaining the gap / Regional Science Association International/ Papers in Regional Science.- 05 August 2009.- Volume 88.- Issue 3.- Pp 609-621. <https://doi.org/10.1111/j.1435-5957.2008.00209.x>

таких першочергових завдань регіональних програм, модифікованих до умов воєнного стану і післявоєнного відновлення, як:

- ідентифікація наявного факторного потенціалу продуктивної спроможності;
- стимулювання інвестицій та імпорту технологій у військово-економічний сектор;
- збалансування експорту-імпорту технологій та продуктів інтелектуальної праці;
- зміцнення енергетичної безпеки;
- формування сектору креативного та циклічного підприємництва з дотриманням критеріальних обмежень безпеки споживання;
- аудит та оцінювання втрат громадян України від військових дій;
- аналіз санкційної політики проти агресора та її впливу на регіональний розвиток;
- створення регіонального сегмента фінансового ринку України для управління фінансовими ресурсами відновлення економіки, наданими країнами-партнерами та мегарегіональними утвореннями;
- вибір як методологічного базису досліджень і стратегування заходів з використання продуктивної спроможності положень теорії економічного націоналізму Ф. Ліста, Іншого Канону Е. Райнерта, прихованих зв'язків Ф. Капри, конкурентної політики Р. Маєрсона та концептуального принципу методології – уникнення рестарту видів економічної діяльності, галузей, підприємств минулого в протигагу сучасним глобальним вимогам;
- відновлення системи наукового супроводу економіко-управлінських рішень, зокрема досліджень геополітичних і геоекономічних процесів шляхом створення при Президії НАН України Національного центру координації досліджень проблем глобальної безпеки.

Особливої уваги заслуговує такий фактор продуктивної спроможності, як людський, у тому числі інтелектуальний капітал. У 2019 році ми зазначали, що міжнародні трудові мігранти з України останньої «хвилі», подібно як першої, другої і третьої «хвиль», проявляють достатній для асиміляції в країнах-реципієнтах рівень продуктивної спроможності та культурно-ментальної комплементарності з соціумами цих країн⁵⁹, але не забезпечують його у власній країні. Станом на 1 червня 2022 року за інформацією Управління Верховного комісара ООН у справах біженців Україну покинуло біля 7 млн осіб, близько 80% яких – жінки і діти⁶⁰. При цьому кількість пенсіонерів становить в Україні більше 10 млн осіб. Чи можлива конкурентна продуктивна спроможність нації в такому випадку? Відповідь на це питання потребує перегляду методологічних засад стратегування на всіх рівнях системної ієрархії.

⁵⁹ .Конкурентні стратегії безпеки розвитку України у глобальному середо- вищі: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; за заг. ред. А. І. Мокія. – Львів, 2019. С.12.

⁶⁰ . <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

АНТОНЮК Д. А.,
д.е.н., проф., віцепрезидент Запорізької торгово-промислової палати,
професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій і
логістики Запорізького національного університету (м. Запоріжжя)
БУЙ Ю. В.,
асистент кафедри прикладної економіки, Івано-Франківський
національний технічний університет нафти і газу, (м. Івано-Франківськ)

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Невизначеність сьогодення через деструктивні виклики для України внаслідок всесвітньої пандемії Covid-19 та військова агресія Російської Федерації зумовлюють пошук дієвих механізмів для економічного відновлення вітчизняних регіонів. Безпрецедентна підтримка Сполучених Штатів Америки та більшості країн-членів Європейського Союзу нашої держави формується на дотриманні загальнолюдських соціальних цінностей та визнанні культурної ідентичності, незалежності та суверенітету України. Соціальні ініціативи, ініційовані світовою спільнотою та українським суспільством, формують підґрунтя для розвитку соціальних інновацій для відновлення вітчизняної економіки. Визнання необхідності впровадження Стратегії сталого розвитку через долучення України до глобального процесу на тлі збройного конфлікту, обумовлюють взаємозв'язок економічної, соціальної та екологічної складової, що формує соціальну основу через суспільні ініціативи для економічного відновлення регіонів України.

З перших днів війни в Україні міжнародна спільнота засудила Російську Федерацію за збройне втручання, відбулася масова згуртованість українців як за межами нашої держави, так і всередині країни, через мирні акції протесту, демонстрації, символічні заходи, які мали на меті збереження національної ідентичності та висвітлення безжальних злочинів російських агресорів. Особливої уваги заслуговують суспільні вітчизняні ініціативи, а також за підтримки світової спільноти, які формувалися на основі соціальної згуртованості, зокрема благодійних концертів, аукціонів, добровольчих батальйонів, волонтерської допомоги, громадянської активності у допомозі збройним силам України (ЗСУ). Таким чином, варто наголосити на дієвості суспільних ініціатив, які є відображенням загальнолюдських соціальних цінностей, що дозволили забезпечити не лише підтримку ЗСУ, але й демонструють фундаментальне переосмислення потенціалу соціальних ініціатив у повномасштабні соціальні інновації для відновлення економіки країни.

Насамперед для вдалого запуску повномасштабного процесу генерування, продукування та впровадження соціальних інновацій варто наголосити на скоординованості дій державних та місцевих органів влади, бізнесових структур, освітніх організацій, інноваційної інфраструктури і громадянського

суспільства. За таких умов потенціал соціальних інновацій для економічного відновлення регіонів України найбільш повно проявлятиметься через:

- реалізацію інформаційного супроводу за участю Міністерства соціальної політики та територіальних громад щодо інформаційної підтримки соціального забезпечення військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та населення, яке постраждало через війну Російської Федерації проти України;

- реалізацію соціального партнерства між бізнесом та територіальними громадами для забезпечення житла військовослужбовців та ВПО;

- ініціювання соціальних інновацій для забезпечення економічного відновлення регіонів, які звільнені від російської окупації (громадянська активність у допомозі по розчищенню зруйнованих міст, співпраця бізнесу з волонтерськими організаціями, залучення громадськості до суспільних ініціатив: плетіння сіток, кікімор, приготування харчових напівфабрикатів);

- соціальні ініціативи територіальних громад для психологічної підтримки військовослужбовців та ВПО;

- міжнародна співпраця та реалізація суспільних проектів транскордонного співробітництва;

- залучення відомих особистостей, зірок шоу-бізнесу, творчих працівників через ініціювання збору коштів для волонтерської підтримки, організації благодійних концертів, виставок, ярмарок, аукціонів;

- міжрегіональна співпраця для реалізації соціальних ініціатив за участі освітніх установ для забезпечення навчання школярів та студентів;

- реалізація соціальних ініціатив за участі інноваційної інфраструктури для відновлення малого та середнього бізнесу у звільнених від російської окупації регіонах, надання аутсорсингових послуг, консалтингової підтримки, допомога у працевлаштуванні ВПО, участь у реалізації соціально відповідального підприємництва;

- суворий моніторинг використання коштів волонтерської допомоги державними та місцевими органами влади.

Потенціал соціальних інновацій для економічного відновлення регіонів України в основному зосереджується на синергетичному зв'язку через співпрацю державних та місцевих органів влади, бізнесових структур, освітніх організацій, інноваційної інфраструктури та громадянського суспільства. Своєчасне реагування на потреби та проблеми регіонів для економічного відновлення забезпечуватиметься шляхом висвітлення інформації про соціальні ініціативи у ЗМІ, на сайтах Мінсоцполітики, залучення освітніх установ, територіальних громад, використання соціальних мереж, інструментів СММ маркетингу, підтримки інноваційних інфраструктур для міжрегіональної співпраці та активізації громадянської згуртованості у регіонах України.

ЗВАРИЧ Р. Є.

**д. е. н., професор, завідувач кафедри міжнародних економічних наук,
Західноукраїнський національний університет (м. Тернопіль)**

ГЛОБАЛЬНІ ЗМІНИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЛАНДШАФТУ ТА РИНОК ЗЕЛЕНИХ ОБЛІГАЦІЙ

Криза COVID-19 спричинила різке падіння прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у 2020 році, зокрема її вплив на глобальні ПІІ був зосереджений у першій половині 2020 року. Тенденції падіння ПІІ значно відрізнялися в розрізі окремих регіонів світу. Також пандемія спровокувала падіння інвестиційних потоків у сектори, що пов'язані з виконанням цілей сталого розвитку, у країнах, що розвиваються. В цілому, глобальні потоки прямих іноземних інвестицій впали на 35%, з 1,5 трильйона доларів у 2019 році до 1 трильйона доларів у 2020 році. Це найнижчий рівень показника з 2005 року і майже на 20% нижчий за мінімальний рівень посткризового 2009 року. Локдаун в усьому світі сповільнив діючі інвестиційні проекти, а перспективи рецесії змусили багатонаціональні підприємства переоцінити свої нові проекти. Потоки ПІІ до розвинених країн впали на 58% до 312 мільярдів доларів, а сукупний приплив до Європи знизився на 80%, досягнувши лише 73 мільярди доларів. Падіння інвестицій відбулось в тих європейських країнах, які мали значні транспортно-логістичні потоки (Нідерланди, Швейцарія), а також у таких великих економіках, як Великобританія (- 57%), Франція (- 47%) та Німеччина (- 34%). Інвестиційні потоки в США зменшилися на 40% до 156 мільярдів доларів, переважно через скорочення реінвестованих прибутків. Незважаючи на це, країна залишалася найбільшим інвестиційним реципієнтом випередивши Китай. Як результат, Азія стала найбільшим одержувачем ПІІ, на цей регіон припало більше половини світових інвестиційних потоків, а в пандемічний період регіон показав зростання до 535 мільярдів доларів (+ 4%)⁶¹.

В період пандемії мультинаціональні (МНП) підприємства з розвинутих країн скоротили свої інвестиції за кордон на 56% до 347 мільярдів доларів. Сукупні зовнішні інвестиції європейських МНП впали на 80% до 74 мільярдів доларів США, що було найнижчим рівнем з 1987 року. Відтік капіталу із США залишився незмінним на рівні 93 мільярдів доларів, а зовнішні інвестиції латиноамериканських МНК вперше в історії отримали недоінвестування на рівні - 3,5 мільярда доларів. Пандемія посилила дефіцит інвестицій у цілі сталого розвитку (ЦСР), особливо в найменш розвинених країнах та структурно слабких економіках. Зелені інвестиції релевантних ЦСР в регіонах, що розвиваються скоротилися на 33%, а міжнародне проектне фінансування на 42%. В цілому, зниження в країнах, що розвиваються було набагато більшим, ніж у розвинених країнах. Інвестиційна активність у сфері зеленого та

⁶¹ Investment statistics and trends. United Nations Conference on Trade and Development. 2022. URL: <https://unctad.org/topic/investment/investment-statistics-and-trends>.

проектного фінансування помітно впала, при цьому всі інвестиційні сектори ЦСР, крім відновлюваних джерел енергії, продемонстрували двократне зниження порівняно з докризовим рівнем⁶².

Пандемія COVID-19 підштовхнула країни до лібералізації інвестиційної політики в різних галузях, включаючи сільське господарство, виробництво, видобуток, оборону, фінансові послуги, транспорт, цифрові медіа та фармацевтику. Розвинені країни, зокрема країни Європи, Північної Америки та інших регіонів, прийняли втричі більше інвестиційних заходів (43), ніж у 2019 році (15). Незважаючи на те, що глобальна фінансова криза почалася на фінансовому ринку, вона мала значні наслідки для інвестицій в усьому світі. Криза COVID-19, як і глобальна фінансова криза, призвела до різкого зниження (на одну третину) глобальних ПІІ. І хоча пандемія мала значні економічні наслідки як для розвинених країн, так і для країн, що розвиваються, падіння інвестицій було більш вагомим в перших завдяки більшому фінансових обсягу економіки та фінансового обсягу процесів злиття і поглинання. Особливості системи міжнародного виробництва, як з боку ризику, так і з боку витрат, дають змогу на глобальному рівні оцінити ймовірність заходів мережевої реструктуризації в різних галузях. Картографування позиції галузей відповідно до їхньої архетипової конфігурації ланцюга поставок забезпечує високорівневу оцінку їхнього ризику. У кластері галузей із середнім впливом, одна із груп (продукти харчування, напої та хімічні продукти) характеризується довгими, але регіонально диверсифікованими виробничими мережами. Ця структура узгоджується з наукоємними галузями, такими як фармацевтика, а також із сферою послуг, які характеризуються невеликою кількістю центрів високої доданої вартості та великою кількістю операційних розгалужень⁶³.

Отже, під час кризи сильно постраждали інвестиції нового типу та фінансування ключових проектів зростання виробничого потенціалу, особливо в структурно слабких країнах. Сукупна вартість відновлення інфраструктурних інвестиційних пакетів становить від 3,5 трлн доларів впродовж чотирьох роки. Тобто навантаження на спроможність як державних установ, так і бізнесу буде величезним, при цьому щорічний поштовх інвестицій повинен становити 300% зростання від пікового рівня останнього десятиліття. Зараз ринок стійких облігацій (зелених, соціальних і змішаних) на суму 1,5 трлн доларів США демонстрував зростання попиту в кожному кварталі 2020 року, з менш ніж 70 мільярдів доларів у першому кварталі до майже 180 мільярдів доларів у четвертому, завдяки випуску облігацій соціальної та змішаної сталості оскільки національні та наднаціональні організації та корпорації фінансували зусилля з надання допомоги на тлі наслідків пандемії. Хоча фінансові та нефінансові корпорації були домінуючими емітентами зелених облігацій, у 2020 році зросла вартість випущених облігацій державними установами. Урядові організації

⁶² International SDG investment flows to developing economies down by one third due to COVID-19. United Nations Conference on Trade and Development. 2020. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/diaemisc2020d3_en.pdf.

⁶³ Global Investment Trends Monitor. United Nations Conference on Trade and Development. 2022. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/diaeiainf2022d3_en.pdf.

випустили майже 65 мільярдів доларів зелених облігацій у 2020 році в порівнянні з 36 мільярдами доларів у 2019 році⁶⁴.

Кліматичні та зелені облігації зараз випускають тисячі емітентів по всьому світу, включаючи державні органи, банки та компанії, а також місцеві органи влади. Зелені облігації – це борговий інструмент, кошти від продажу якого спрямовуються виключно на фінансування екологічних проектів, зокрема будівництво електростанцій, які працюють на відновлюваних джерелах енергії. В українське законодавство поняття зелені облігації введено з 1 липня 2021 року. Загальний обсяг зелених облігацій у 2016 році оцінювався в 81 млрд доларів, у 2019 році – 266,5 млрд доларів, в 2020 році – 297 млрд доларів. Емісію зелених облігацій може здійснювати особа, що реалізує або фінансує проект екологічного спрямування. Кошти від розміщення таких паперів можуть спрямовуватися на фінансування та/або рефінансування витрат проекту екологічного спрямування, таких, як проекти у сфері альтернативної енергетики, енергоефективності, мінімізації утворення, утилізації та переробки відходів, впровадження екологічно чистого транспорту, органічного землеробства, збереження флори і фауни⁶⁵. Першою серед українських компаній зелені єврооблігації – спеціалізовані цінні папери для розвитку відновлюваної енергетики – випустила компанія ДТЕК. Зелені облігації ДТЕК були розміщені в листопаді 2019 року на Ірландській фондовій біржі строком обігу п'ять років на суму 325 млн євро за ставкою 8,5 % річних. Кошти, залучені від розміщення зелених єврооблігацій були спрямовані виключно проекти компанії ДТЕК ВДЕ у відновлюваній енергетиці, в тому числі на будівництво Тілігульської ВЕС (500 МВт з можливим збільшенням до 565 МВт.). Очікується, що до 2030 року Україна зможе залучити через випуск зелених облігацій 36 млрд дол. За даними Міжнародної фінансової корпорації (IFC), потенціал українського ринку послуг з енергоефективності та чистої енергетики до 2030 року становитиме 73 млрд дол.

⁶⁴ World Investment Report. Investing in sustainable recovery. United Nations Conference on Trade and Development. 2021. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_en.pdf.

⁶⁵ Зелені облігації набрали юридичної сили в Україні. Урядовий портал. 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zeleni-obligaciyi-nabrali-yuridichnoyi-sili-v-ukrayini>.

МОКІЙ А. І.,
д.е.н., професор, провідний науковий співробітник ДУ "Інститут
регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України" (м. Львів)
ПУРІЙ Р. П.,
директор ГО «Український інститут дослідження щастя» (м. Львів)
ФЛЕЙЧУК М. І.,
д.е.н., проф., професор, професор кафедри маркетингу
ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького (м. Львів)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ БІОНІЧНОЇ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ ЯК НАПРЯМ ПОСИЛЕННЯ БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасний капіталістичний суспільний лад західної цивілізації досягнув вершини свого розвитку – і очевидно, що занепадає. Напад РФ на Україну, попередньо пандемія Covid-19 ще більше загострили як економічні, так і фінансові проблеми. Особливо це відчутно в соціальній сфері. Цифровізація виробничих процесів, автоматизація і роботизація виробництва, а з 24 лютого фізичне знищення окупантами виробництв та інфраструктури і пов'язана з цими факторами ліквідація робочих місць і цілих галузей виробництва призводять до зменшення бази оподаткування, а це зумовлює руйнування наявних інституцій соціального забезпечення: пенсійну систему, медичну, освітню, систему захисту малозабезпечених верств населення. Сучасні технологічні можливості руйнують теперішній суспільний лад, поглиблюючи прірву між жменькою супербагатих і рештою населення, значна частина якого вже знаходиться за межею бідності. Провідні політики і економісти світу зайняті пошуком виходу з глобальної фінансово-економічної ситуації, яку посилює пандемія коронавірусу і особливо війна Російської Федерації проти України, яка, зокрема, викликала потужну світову продовольчу кризу. Сучасні виробничі технології можуть забезпечити людство всім необхідним для ситого безбідного життя. Проблема в тому, що переважна більшість населення планети неплатоспроможна. Маємо замкнене коло проблем, які нарастають, поглиблюються і посилюються. Тобто світ страждає від застарілої системи розподілу суспільних благ, а це означає, що існуючий суспільний лад відмирає. Суспільство потребує нового підходу до способу розподілу суспільних благ і контрольованого переходу на новий суспільний устрій, адже стихійний перехід, як це було в минулій нашій історії, людство може не пережити.

В процесі цивілізаційного розвитку перед людством постають і надалі будуть поставати проблеми глобального масштабу. Незважаючи на те, що процес глобалізації – це об'єктивне явище, ми аж ніяк не можемо говорити про цивілізаційну єдність, монолітність, узгодженість загального вектора розвитку. Фактом є також відсутність дієвих інструментів вирішення глобальних проблем. Мається на увазі недостатня ефективність наддержавних інституцій, зокрема Організації Об'єднаних Націй (ООН) у вирішенні міждержавних

конфліктів. Немає монолітності й у так званій «Західній цивілізації», а вона – не єдина на планеті. Ресурси – обмежені, не всі мають до них доступ, кількість населення на планеті збільшується, споживацькі запити непомірно зросли, кліматичні зміни зменшують життєвий простір, тому «реальна політика» заповнює свідомість світових політичних гравців. Ми живемо в світі внутрішньовидової конкуренції, де окремі групи людей використовують державний устрій як інструмент вирішення власних або корпоративних інтересів. Це проблема конфлікту інтересів окремої людини та цивілізації, яку потрібно вирішувати на рівні економічних та політичних стосунків між громадянином і державою.

Сучасні умови глобальної трансформації суспільства вимагають зміни моделі державного управління. Ще Аристотель визначив метою держави щастя громадянина. Саме в ХХІ ст. підходи у всіх сферах нашої діяльності набули людиноцентричного, а зовсім нещодавно – і щастя центричного характеру. Щастя людини – призма, через яку має формуватись нова *модель* державного управління. Що держава може зробити для щастя окремого громадянина? По-перше, усувати соціальний дискомфорт, по-друге, створювати сприятливі умови та забезпечувати рівні можливості для побудови людиною свого щасливого життя.

Для вирішення згаданих вище питань нами пропонується запровадження *біонічної моделі* нового суспільного ладу на базі інформаційної економіки та Єдиної цифрової фінансово-облікової платіжної системи, надалі ЄЦФОПС, що покликане забезпечити ключові умови для щастя громадянина: соціальну справедливість при розподілі суспільних благ, подолання бідності, подолання корупції, комфортний економічний клімат, відчуття економічної безпеки і стабільності та впевненості у майбутньому. Біонічна модель нами опрацьовувалася зважаючи на досконалість та самодостатність природних систем, принципи існування яких можуть бути запроваджені й у системі державного управління. Формування ЄЦФОПС передбачає:

злиття всіх державних банків в один на базі націоналізованого ПАТ КБ «Приватбанк», НБУ та наявних електронних сервісів; ліквідація готівкових розрахунків в економіці та перехід на 100% електронні гроші; поступова ліквідація комерційних банків (як «організованих суспільних паразитів»);

здійснення основних монетарних інтервенцій, грошово-кредитних операцій, фінансово-облікових функцій держави та стратегічне управління соціально-економічною системою з використанням ЄЦФОПС.

До біонічних принципів управління економікою віднесемо, зокрема, *невтручання Уряду в економічні стосунки між громадянами на рівні «економічний планктон»*. Йдеться про повну лібералізацію функціонування малого та мікробізнесу – звільнення його від сплати *прямих податків*, а також від участі в їх адмініструванні. Натомість запровадження прогресивного податку на споживання та низки інших обмежень сприятиме сталому розвитку. Поєднання в одному центрі керування за аналогією з механізмами гомеостазу (у нашому випадку ЄЦФОПС) засобів *стабілізації* окремих макроекономічних параметрів і засобів *дестабілізації цих показників в заданих параметрах* (в

економічних координатах – «таргетування дестабілізуючих факторів»). Назвемо це *керованою дестабілізацією з метою розвитку* або системою *планового оптимального розвитку* як втілення основної ідеї концепції ООН про сталий розвиток. За аналогією зі свідомістю і мозком – відображення всієї картини зовнішнього світу (у нашому випадку економічного) на окремо взятому моніторі. За аналогією із гомеостазом (фото-таксис, хемо-таксис, термо-таксис) – *рух від дискомфорту до комфорту в економічних стосунках*. Загалом, це усвідомлення стану достатнього комфорту в кожній окремій транзакції, а також в системі розподілу суспільних благ, зокрема через запровадження базового соціального доходу та максимальної прозорості усіх економічних транзакцій у державі.

До основних переваг запровадження пропонованого підходу віднесемо наступні: *зміцнення рівня національної безпеки держави; мінімізація корупційних проявів та тінізації економіки; ліквідація низки неефективних інституцій та економія ресурсів розвитку; мінімізація мотивації до виведення капіталів з України; продуктивне використання коштів у реальному секторі економіки, соціальній та інших сферах; розширення можливостей оперативного збалансування внутрішнього ринку; стабілізація купівельної спроможності національної грошової одиниці; мінімізація рівня ризикованості національної економіки; можливість оперативного корегування економічної та соціальної політики; зменшення транзакційних витрат національної економіки; широкий доступ бізнесу до економічної інформації; моніторинг економічної системи в режимі реального часу.*

АНТОНЮК К.І.

**д.е.н., доц., професор кафедри «Міжнародні економічні відносини» НУ
«Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)**

ВИКЛИКИ БЕЗПЕЦІ СПОЖИВАННЯ В ПРОЦЕСІ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ТА МЕГАРЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки однією з головних цілей є економічна безпека держави, забезпечення якої потребує детальнішого дослідження зовнішніх і внутрішніх загроз, виокремлення пріоритетів гармонізації економічних інтересів, а також діагностування стану, розроблення та впровадження методів забезпечення економічної безпеки.

В основі стратегування економічної безпеки повинна бути ідеологема розвитку (система наукових поглядів, що охоплює не лише економіку, а й філософію, соціологію, інформатику, право, політологію та геополітику тощо), яка, враховуючи стратегічні пріоритети, національні інтереси, мінімізує ризики та загрози безпеці. Якщо ринкові сили ще не спроможні забезпечити розвиток економіки і суспільства, то необхідно на основі глибокого аналізу ринкової ситуації закласти підстави для зростання обсягів виробництва. Без ідеології розвитку, культивування промислового та науково-технічного зростання

неможливо вирішити такі завдання економічної безпеки, як збільшення доходів бюджету, забезпечення належного рівня зайнятості, якості життя та соціальної захищеності населення. Державне регулювання економічних процесів повинно бути спрямоване на відтворення оптимальних пропорцій між виробництвом, обміном і споживанням.

В сучасних умовах повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації в Україну питання подолання загроз безпеці споживання загострюються і набувають критичних ознак. Так, посилюються загрози безпеці споживання на нанорівні (рівні окремих людей, громадян, кінцевого споживача). Насамперед, мова йдеться про безпосередні загрози життю та обмеження можливостей задоволення в достатній кількості та якості первинних потреб в їжі, воді, сну, а також базових потреб в ліках, побутових товарах першої необхідності, комунальних послугах (каналізація, опалення, вивіз сміття) для цивільного населення. До того ж в умовах сьогодення прирівняними до базових можна вважати потреби в постачанні зброї та амуніції військовим, наданні кваліфікованої допомоги пораненим та, наприклад, дотримання суворих правил донорства.

Дещо прихованими, але не менш критичними, є загрози розвитку та відновленню, які починаючись з нанорівня охоплюють усі рівні системної ієрархії управління державою. Тут можна говорити, наприклад, про проблеми в сфері освіти, які виникають через вимушене переміщення або мобільність, а також через необхідність використання здебільшого дистанційних форм навчання, що є загрозливим для загального рівня знань, проте більш безпечним. Також варто передбачити наявність інституціональних ризиків, подолання яких потребує розроблення відповідних безпечних процедур дистанційної комунікації та електронного документообігу. Не менш загрозливими є проблеми культурного виховання, відновлення, збереження, повернення робочої сили або інформаційної безпеки та медіаграмотності тощо. Без сумніву, зростання кількості критичних ознак у кожній з цих сфер життєдіяльності викликано, насамперед, війною. Проте не слід забувати також про апіорі складно передбачуваний вплив мега- та метасередовища. Варто лише сподіватись, що на хвилі згуртованості та патріотизму українського народу, а також демонстративного бажання допомогти нашій країні з боку всього цивілізованого суспільства, численні виклики здатні перетворитись з викликів саме на можливості, а не на загрози. Проте, для цього, на нашу думку, потрібне докладання зусиль на всіх рівнях системної ієрархії управління нашої держави, починаючи з макроекономічного і закінчуючи нанорівнем, що розглянемо на прикладі безпеки споживання.

Забезпечення безпеки споживання (ЗБС) є складним суб'єктно-об'єктним процесом, який перебуває під впливом значної кількості ендогенних та екзогенних чинників. Можна стверджувати, що для ЗБС необхідна скоординованість дій усіх зацікавлених учасників (громадян та домогосподарств, суб'єктів господарювання, територіальних громад, міст, держави тощо) наукова обґрунтованість цілей, пріоритетів, напрямів та механізмів їх реалізації.

Генеральною метою сукупності заходів із ЗБС визначимо створення підстав усвідомленого задоволення людиною потреб у самовідтворенні через

збереження здоров'я та довкілля як базису майбутнього розвитку. Пояснимо сутність та взаємозв'язок ключових передумов досягнення цієї мети:

- потреба як умова розвитку суспільства і людини;
- задоволення потреби і виникнення нових потреб та забезпечення прогресу людства;
- конкретизація потреби людини (нанорівень) як чинник розвитку суб'єктів різних рівнів системної ієрархії управління (мікро-, мезо-, макро-, мега- та глобального) у стратегічній перспективі;
- усвідомлене споживання, коли споживачу відомо про склад продукту, він розуміє вплив кожного складника на здоров'я і довкілля, зважає корисність і ціну товару (послуги), стежить за корпоративною соціальною відповідальністю виробників (постачальників і посередників), здатний визначати деструктивність маркетингових та дистрибуційних заходів (нав'язування, оманлива реклама тощо);
- здоров'я – піклування про здоров'я, раціональне формування раціону у вигляді споживчого кошика з урахуванням корисності товару (послуги) у короткостроковій і довгостроковій перспективі;
- стан довкілля, коли споживачеві відомі екологічні проблеми і при виборі товарів (послуг) він враховує рівень їх екологічної безпеки під час виробництва, зберігання, транспортування, використання, утилізації;
- майбутній розвиток, коли споживач розуміє і турбується про наслідки споживання для довкілля, здоров'я та майбутнього розвитку;
- розвиток – вбачається в удосконаленні та покращенні теперішнього стану.

Досягнення генеральної мети ЗБС передбачає гармонізацію інтересів суспільства (формування моделі споживання з урахуванням ознак безпеки), підприємництва (створення умов модернізації в контексті ЗБС товарів (послуг) та сталого виробництва) і держави (удосконалення інституціонального базису ЗБС на субрегіональному, регіональному, національному та мегарегіональному рівнях, враховуючи вимоги євроінтеграції). Зазначене є ключовими передумовами синергетичного ефекту модернізації економіки, тобто результату солідарної взаємодії громадянського середовища, підприємництва та держави, який забезпечить якісно новий стан і сталий розвиток.

Виходячи з поставленої мети, до стратегічних пріоритетів віднесемо:

- забезпечення гармонійного розвитку суспільства, виробництв та довкілля, насамперед йдеться про прагнення до так званого “нульового” екологічного “сліду” (footprint), екологічний складник довгострокового розвитку, з орієнтацією на який формуються підходи до виробництва та споживання;
- збереження здоров'я людини як імперативу майбутнього розвитку, що передбачає створення передумов свідомого та раціонального споживання, усунення недоліків надмірного та шкідливого споживання, погіршення якості товару (послуги) нижчої ціни як ознаки суспільства споживання;
- удосконалення системи захисту прав споживачів на основі європейського досвіду, охоплює вплив громадських організацій, дієвість законодавчих актів, активну громадянську позицію та обізнаність з нормами та процедурою дій у випадку порушення прав на безпечне споживання;

- модернізація системи технічного регулювання в умовах глобальних викликів, що охоплює як підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на зовнішніх ринках, так і забезпечення стійких позицій в Україні, незважаючи на конкурентні переваги імпортерів з більшим досвідом діяльності на ринках з жорсткими вимогами до безпечності продукції та функціонування у досконалому нормативно-правовому полі. Не менше важливим в межах цього стратегічного пріоритету є вдосконалення вітчизняного інституціонального базису для забезпечення відповідності імпортованих товарів (послуг) європейським вимогам. В даний час відомі випадки зловживання недосконалістю вітчизняного базису неконкурентоспроможними та несумлінними імпортерами.

Таким чином, напрями ЗБС мають полягати у:

- вихованні суспільства на принципах розумного споживання, усвідомлення потреби, формування вимог до товару (послуги), пошуку та оцінювання варіантів, вибору, транспортування й зберігання (за необхідності), використання та утилізації;

- підвищенні рівня громадської свідомості (RAPEX, громадські об'єднання, зворотній зв'язок, турбота сьогодні), навичок та знань щодо захисту прав, удосконалення законодавства та інституціонального забезпечення захисту прав споживачів;

- створенні передумов зростання попиту на товари (послуги), безпечні для споживання (сприяння формуванню потреб у товарах (послугах) з орієнтацією на корисність для розвитку окремих осіб та суспільства, безпеку для здоров'я та довкілля, соціальну відповідальність виробників і посередників);

- створенні передумов для виробництва товарів (послуг) на принципах безпеки споживання, сприяння інституціональному (через технічні регламенти, інституціональні норми) та ринковому (підвищення конкуренції (пріоритетність конкурентних переваг) за напрямами сталого розвитку) забезпеченню пропозиції безпечних (для здоров'я, довкілля, подальшого розвитку) товарів та послуг;

- забезпеченні відповідності експортованих та імпортованих товарів (послуг) інституціонально більш прогресивним європейським вимогам, розробленим та зваженим на необхідність дотримання умов сталого розвитку і, отже, безпечним.

Відповідно до очікуваних результатів віднесемо такі:

- поліпшення культури споживання завдяки зміні трансформації споживчих настроїв, звичок, чинників вибору товарів, етики споживання та зворотного зв'язку;

- зростання рівня якості життя, насамперед завдяки покращенню стану здоров'я і довкілля через зміну потреб і вимог до товарів (послуг), діяльності виробників та ринкових посередників;

- кращу обізнаність представників громадськості (як окремих груп чи об'єднань, так і окремих людей) щодо захисту прав споживачів та взаємодії з державою і бізнесом, активізація їх громадянської позиції;

- поширення засадах сталого, ресурсоефективного та екологічно чистого виробництва в господарській діяльності за допомогою модулів СМК та впровадження принципів КСВ;

- адаптація механізмів і форм інфраструктури підприємництва до вимог сталого розвитку через зміщення акценту в маркетинговій діяльності з нав'язування пропозиції на забезпечення сталого споживання, врахування необхідності погодження або знаходження компромісу між інтересами зацікавлених учасників (виробників, споживачів, партнерів, інвесторів, працівників, громадських та державних інститутів);

- зміцнення конкурентних позицій вітчизняних товарів (послуг) на зовнішніх ринках через врахування потреб з погляду безпеки споживання та настроїв споживачів, що дозволить конкурувати не лише за ціною, а й за функціональним наповненням, а також захищати позиції на внутрішньому ринку.

Для отримання цих результатів видаються доцільними такі механізми зміцнення БС: удосконалення інституціонального базису безпеки споживання, формування державної і регіональної політики забезпечення безпеки споживання, інформаційно-роз'яснювальні заходи; стимулювання суб'єктів господарювання до ЗБС, впровадження освітніх програм на всіх етапах розвитку людини, узгодження національної системи ідентифікації та інформування населення про загрози із загальноєвропейським порталом RAPEX, доповнені конкретними заходами на різних рівнях системної ієрархії. Вважаємо доцільним також визначити організації та установи з потенціалом для впровадження відповідних дій, джерела фінансування запропонованих заходів та їх зв'язок із напрямками ЗБС, встановлення часового періоду розроблення та імплементації заходів, а також отримання очікуваних результатів від реалізації.

Отже, забезпечення БС товарів (послуг) в Україні потребує розбудови інституціонального базису, впровадження освітніх заходів, вдосконалення економічної, соціальної, екологічної політики з неодмінною координацією дій органів виконавчої влади, громадянського суспільства і підприємництва в забезпеченні сталого розвитку та гармонізації економічних інтересів, - що сприятиме подоланню загроз та перетворенню викликів на перспективи подальшого відновлення та зростання.

ЗВАРИЧ І.Я.

д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародної економіки

Навчально-наукового інституту

міжнародних відносин ім. Б. Д. Гаврилишина

Західноукраїнського національного університету (м. Тернопіль)

АДАПТАЦІЯ МОДЕЛІ ГЛОБАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЦИКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ ДО РЕАЛІЙ УКРАЇНИ В ДОРОЖНІЙ КАРТІ ЦИКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ

Україна може реалізувати нову реальність раніше від країн-сусідів і отримати переваги. Перехід від старої лінійної моделі економіки до циркулярної передбачає створення нових ринкових ніш (промдизайну, інжинірингу, ремануфактурингу, переробки, сервісу), а також бізнес-моделей. Україна може бути східноєвропейським хабом у цій новій реальності,

долучившись до її формування на ранній фазі. Однак для виходу на такий якісно новий рівень ресурсної ефективності знадобляться технологічні інновації та зміна шаблонів поведінки, масштабні інвестиції й спеціальні пакети державного стимулювання.

Глобальна циркулярна економіка імплементується впродовж таких чотирьох основних стадій, спрямованих на подолання розриву (гепу) циркулярності: створення глобальної циркулярної коаліції країн світу зі спільною філософією та обов'язкова участь України; розробка глобальної цілі та порядку дій; глобальні цілі – локальні дії; циркулярні системи.

При цьому виокремлюємо чотири основні причини повільного впровадження ідей економіки повного циклу: 1) суспільство нарощує запас рідкісних матеріалів, переважно рідкісних земельних металів, необхідних для виготовлення новітніх інноваційних і складних продуктів; 2) економіка країн, що розвиваються, як і раніше, спрямована на накопичення запасу активних ресурсів та побудову інфраструктури навколишнього середовища; 3) технічні можливості є недостатніми, щоб повністю закрити цикл, і в багатьох процесах переробки досі наявні втрати якості та кількості матеріалу; 4) деякі матеріали, в тому числі мінерали, можуть бути доступні лише в окремих географічних регіонах.

Важливим питанням запровадження циркулярної економіки в Україні є утилізація органіки, оскільки 50% від обсягу утилізованих відходів становлять відходи органічних продуктів. Передумови для утилізації органіки за впровадження циркулярної економіки: щорічно з таких відходів виділяється до 800 тис. т метану, що дорівнює 16 млн. т. CO₂; обмежені терміни зберігання органічних продуктів, щоденна велика кількість протермінованих товарів; небезпека антисанітарії; висока вартість логістики та необхідність мобільного вирішення цього питання; здійснення сортування відходів та застосування механізму переробки.

Усі базові поняття створюють основу для запровадження Дорожньої карти циркулярної економіки в Україні. *Крок 1.* Зрозуміти засади країни, перш ніж визначити її спрямованість. *Очікуваний результат.* Оцінювання рівня циркулярності країни порівняно з іншими країнами. Широке розуміння ландшафту існуючої політики, пов'язаної з циркулярною економікою. *Крок 2.* Встановити рівень амбіцій при узгодженій діяльності зацікавлених сторін та фокусування на спільному напрямку. *Очікуваний результат.* Кількісне вимірювання. *Крок 3.* Визначення цільових галузей, зосереджуючи увагу на їх можливостях в цьому напрямку. *Очікуваний результат:* набір галузей на основі матриці визначення пріоритетів, що відображає «роль у національній економіці» та «потенціал циркулярності» перших. *Крок 4.* Визначити можливості циркулярної економіки в кожній галузі. *Очікуваний результат.* Структурована карта. *Крок 5.* Визначити пріоритети та деталізувати можливості циркулярної економіки. *Очікуваний результат.* набір (від одного до трьох) пріоритетних і деталізованих можливостей для кожної галузі. *Крок 6.* Кількісне оцінювання впливу сектору. *Очікуваний результат.* Кількісний вплив для кожної можливості та сценарію циркулярної економіки. *Крок 7.* Визначення

бар'єрів, що постають на шляху до реалізації можливостей циркулярної економіки, щоб параметри політики були більш цільовими. *Очікуваний результат.* виявлення основних бар'єрів для кожної можливості, структурованих за їхніми типами у чотирьох категоріях. *Крок 8.* Інституційна структура. *Очікуваний результат.* Забезпечення потужної інституційної складової.

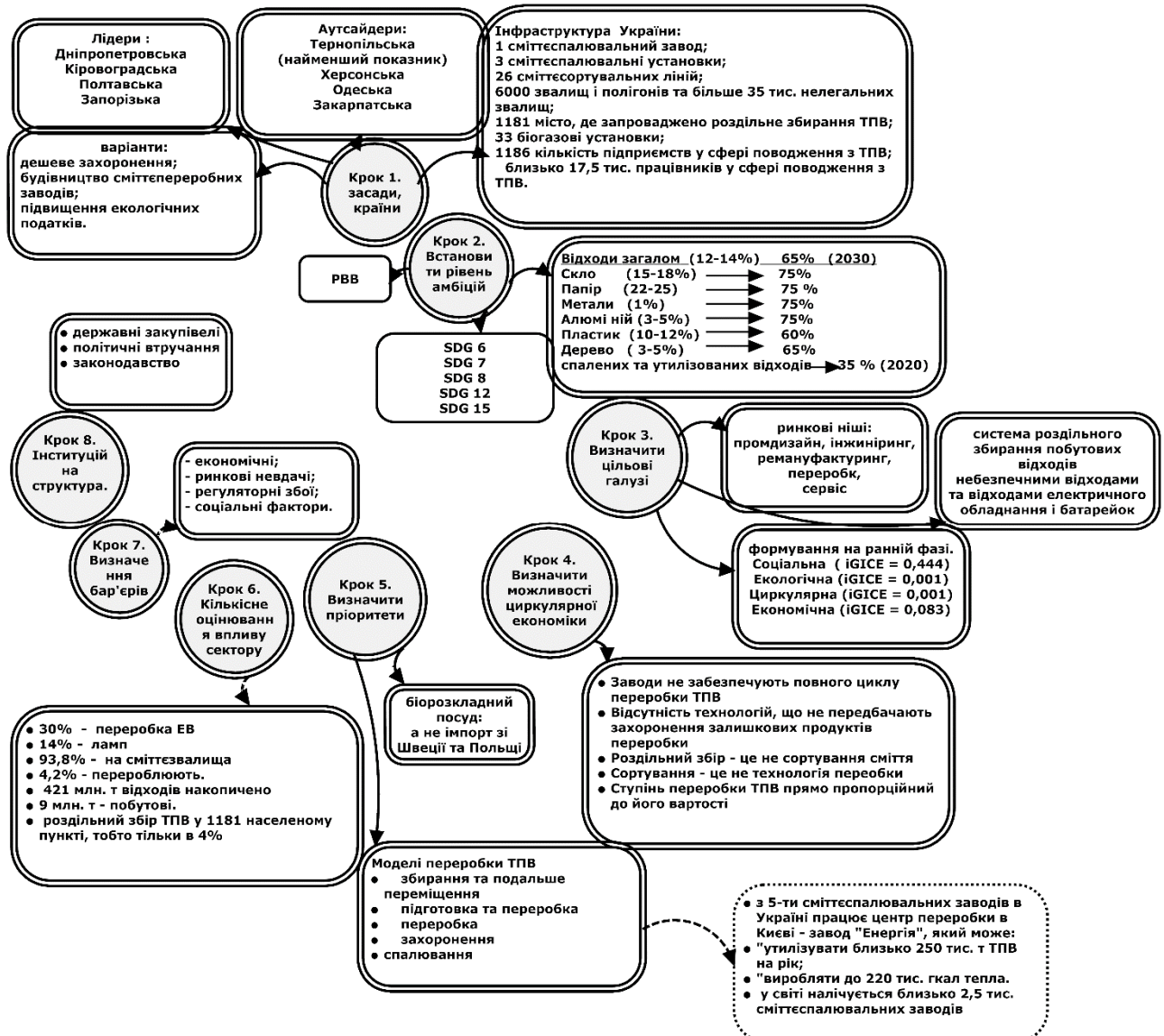

Рис. 1. Напрями формування української Дорожньої карти циркулярної економіки

Для підтримки розширених рішень необхідно: розвивати та імплементувати довгострокове цілісне бачення циркулярних амбіцій; запровадити міжсекторну координацію та пропагувати культуру співпраці та знань обміну у межах локальних ініціатив; виявляти, звертатися та включати недержавних зацікавлених сторін на початку перехідного процесу – розробки стратегії циркулярності; проаналізувати міський метаболізм як основу для розробки стратегічного плану перехідного періоду визначені пріоритетних секторів; навчати споживачів (та інших зацікавлених сторін) у суспільстві,

особливо у конкретних містах інклюзивний підхід та участь з метою формування циркулярних міст так як позиція громадян є вирішальною.

Для підтримки кращого фінансування: використовувати циркулярні державні закупівлі для створення попиту на циркулярні інновації; визначити зовнішні джерела фінансування / фінансування ініціатив та проектів циркулярної економіки на рівні ЄС та / або на національному рівні для доповнення власного бюджету органів державної влади.

Для підтримки регулювання: сприяти простору та фінансуванню експериментів (пілотних проектів), (приватних) інновацій, передачі знань та відповідність для підприємств, науково-дослідних установ та зацікавлених громадян; створити форуми з односторонніми містами на національному рівні (а можливо, також і на рівні ЄС) для участі у лобіюванні зміни до законодавства ЄС та національного законодавства, які нині блокують перехід до циркулярної економіки; постійний моніторинг та оцінка виконання циркулярних проектів та ініціатив, мета створити міцну базу знань та надати зворотній зв'язок для керівництва / коригування процесу переходу.

Інструменти повинні забезпечити: залучення зацікавлених сторін, включаючи створення мереж та стимулювання; відповідні навички та знання, як в організаціях, що сприяють циркулярній економіці, так і серед цільових груп населення та бізнесу. Розвиток циркулярної економіки вимагає конкретних компетенцій щодо моніторингу та впровадження інноваційних виробничих процесів або співпраці та міжінституційної комунікації, з визначенням та усуненням прогалин в цих компетенціях на відповідних рівнях; комунікація відповідно до місцевого контексту (локальний рівень) та щоб усі зацікавлені сторони були належним чином поінформовані. Стратегії та пілотні проекти часто стикаються з недостатньою обізнаністю громадськості.

Враховуючи загальну мету інклюзивної циркулярної економіки – забезпечити «закритість циклу» та забезпечити зміну парадигми в так званому парадигмальному зсуві, побудувати зв'язки та відносини між різними стратегічними починаннями забезпечить: розширення обсягу циклів на більшості територій, роблячи їх більш ефективними або навіть уможлиблюючими закриття нових циклів; координація зусиль на різних рівнях управління; надання можливості обміну знаннями, поширюючи існуючі підходи до циркулярної економіки.

1. Якщо говорити про потенційні виходи для України, то є кілька простих варіантів: дешеве захоронення; будівництво сміттєпереробних заводів; високі екологічні податки. Напрями вирішення проблеми культури посередників та споживання в циркулярному ланцюзі локальний збір газу, добрив, розміщених за містом, для обігріву своїх магазинів створення фудхабів невелика сукупність ретейлорів для централізації збору «out city recycle» централізована переробка за містом на великому переробному заводі.

2. Напрями державної політики в напрямку формування циркулярного економічного середовища України освіта, інформація і освітлення, спільні циркулярні платформи, циркулярні смарт-схеми, циркулярні закупівлі та інфраструктура, регуляторні рамки, фінансові зсуви. Необхідні кроки в

напрямку формування циркулярної політики в Україні – це забезпечення відповідального споживання та зміна бізнес-моделі.

3. Вектор роботи ЄС з потенційними відходами передбачає запобігання утворення відходів; підготовка до повторного використання; переробка. Бар'єрами адаптації циркулярного економічного середовища в Україні визначені наступні: відсутність експертного середовища, слабка відповідна законодавча база, відсутність законодавчого регулювання, лоббізм з боку великих компаній, необізнаність у проблемах сортування сміття, циркулярної економіки.

4. Окремими стоп-факторами впровадження механізму циркулярної економіки в Україні є фальсифікація, корупція, відсутність регуляції, нелегальна торгівля, відсутність виробників біорозкладних матеріалів, відсутність складів для зберігання великої кількості відсортованих відходів, відсутність пунктів збору. Етапами зміни циркулярного мислення в Україні можна назвати наступні: «challenge» з себе, зміна поколінь та усвідомлене споживання.

СКЛЯР Н. М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького університету внутрішніх справ (м. Кривий Ріг)

ІНВЕСТИЦІЙНО - ТЕХНОЛОГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Указом Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022 затверджено «Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни». Одним з ключових завдань Національної ради з відновлення України від наслідків війни, яка стане консультативно-дорадчим органом при Президентові України, передбачається відновлення та розбудова військової інфраструктури і військово-промислового комплексу; визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, прийняття та реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди; підготовка стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди⁶⁶.

Російська збройна агресії в Україні стала початком швидкої трансформації безпекової архітектури Європи та усього світу. Сучасний

⁶⁶ Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21.04. 2022р. № 266/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>

військово-економічний сектор України потребує швидкої модернізації технологічних та інвестиційних механізмів його формування на базі існуючого інженерного та наукового потенціалу зі спеціалізованими НДІ; з врахуванням досвіду збережених виробничих підприємств із серійним циклом і здатністю на швидке переорієнтування у асортименті товарної продукції; з використанням морських та сухопутних полігонів; з залученням ЗВО з безперервною підготовкою інженерних кадрів; з достатньою кількістю людського потенціалу з досвідом бойових дій та екстремальними умовами впровадження у виробництво нових взірців озброєння та військової техніки.

В умовах активних бойових дій перед українським урядом постала нагальна проблема забезпечення військовою технікою та озброєнням великої кількості осіб, які беруть участь у бойових діях та швидкого забезпечення боєприпасами для цієї техніки як з вітчизняних державних та приватних компаній, так і за допомогою закордонної допомоги завдяки міжнародному співробітництву. Одним з ключових інструментів подолання цієї проблеми є об'єктивна оцінка потенційного впливу науково-технічного розвитку на економічну конкурентоспроможність країни та її військовий потенціал, котрий залежить від науково-технічного планування національної безпеки; ймовірного поступу науково-технічного розвитку протягом наступних 3-5 років та подальших 10 років; орієнтовного часу, необхідного для досягнення поставлених цілей; пріоритетів науково-технічних досліджень з високим потенційним впливом на економічну конкурентоспроможність та військовий потенціал; індивідуальні показники прогресу для досягнення національних цілей⁶⁷.

За даними Білої книги 2021р. реалізація військово-технічної політики у 2021 р. була спрямована на виконання завдань з оснащення Збройних Сил, інших військових формувань сектору безпеки і оборони системами, комплексами і зразками озброєння та військової техніки, спеціальною технікою, боєприпасами та майном, а також забезпечення ефективного функціонування системи військово-технічного співробітництва з іноземними державами і його удосконалення. Міністерство оборони України напередодні війни звітувало про закупівлю та поставку: у Збройні Сили – понад 3,5 млн од. ракет, боєприпасів різного призначення та засобів ураження, більше 2 тис. од. озброєння, військової та спеціальної техніки, понад 1,5 тис. од. інших засобів⁶⁸. Але аналіз стану відновлення ОВТ на підприємствах оборонно-військового сектору за 2017-2021рр. визначає суттєве зменшення показників по основним типам ОВТ у 2021р. у порівнянні з 2017р. в 5-10 разів (рис.1).

⁶⁷ National Research Council; Division on Engineering and Physical Sciences; Standing Committee on Technology Insight—Gauge. (2010, August 12). S&T strategies of six countries: Implications for the United States. <https://doi.org/10.17226/12920>.

⁶⁸ МОУ, ГШ ЗСУ, Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту. Біла книга 2021. Оборонна політика України: інформаційний бюлетень. Київ: ФОП Мишалов Д.В., 2022. URL: https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WhiteBook_2021_Draft_Final_03.pdf

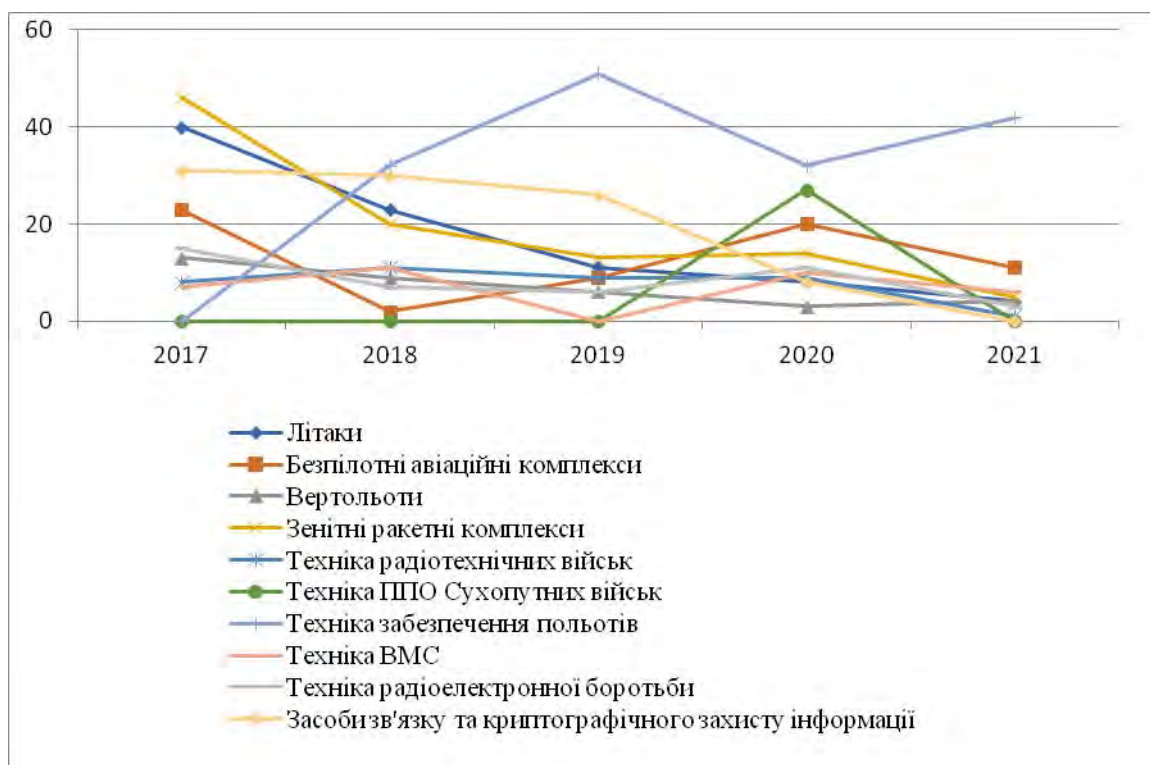

Рис. 1. Стан відновлення окремих видів ОВТ на підприємствах оборонно-військового сектору за 2017-2021рр., (од).

Джерело: складено за ⁶⁹.

Стан закупівлі для ЗСУ основних зразків нового і модернізованого озброєння та військової техніки у 2021р. теж виявився недостатнім для потужного відбиття атак агресора з лютого 2022р. Зважаючи на те, що під час активних бойових дій перевагами є застосування високотехнологічної техніки і особливо, сучасних технологій БПЛА (42 одиниці безпілотних авіаційних комплексів різних модифікацій, 1 од. засобів радіоелектронної боротьби було придбано ЗСУ у 2021р.)⁷⁰, українським військовослужбовцям при існуючому на кінець 2021р. оснащенні отримати перемогу у бою значно проблематично.

Крім того, напередодні війни негативними особливостями вітчизняного військово-економічного сектору були: неконкурентоспроможність собівартості продукції; занепад виробничого майданчику підприємств ОПК; скорочення кількості звичайного озброєння та складів з озброєнням, і, як наслідок перехід до малосерійного виробництва; старіння наукових кадрів та відтік наукових кадрів за кордон до великих міжнародних корпорацій; суттєва втрата науково-виробничої бази, із-за відсутності оновлення з наслідками посилення ролі імпорту озброєння та військової техніки із-за кордону; розгляд України постачальниками як виключно покупця, не розглядаючи стратегічних партнерств, спільної діяльності чи трансферу технологій.

⁶⁹ МОУ, ГШ ЗСУ, Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту. Біла книга 2021. Оборонна політика України: інформаційний бюлетень. Київ: ФОП Мишалов Д.В., 2022. URL: https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WhiteBook_2021_Draft_Final_03.pdf

⁷⁰ Там само.

Компаративний аналіз компонент військово-економічного сектору України у розрізі інноваційної складової доводить, що найвищий показник інноваційного потенціалу конкурентоспроможності за сектором бронетанкової техніки, артилерійського озброєння, інженерної та спеціальної техніки, сектором авіабудування та авіаремонту та сектором радіолокації, радіозв'язку та систем протиповітряної оборони визначається у Харківській обл. (5,95), Дніпропетровській обл. (4,42), Львівській обл. (3,34), Запорізькій обл. (3,27)⁷¹. Враховуючи близькість до державного кордону України з країною – агресоркою, на нашу думку, відновлювати підприємства цих секторів у Харківській обл. не є доречним із-за загроз повторного руйнування. Пропозицією щодо відновлення військово- економічного сектору України у післявоєнний період є залучення іноземних інвестицій, придбання ліцензій на виробництво високотехнологічної техніки для розвитку оборонних підприємств з урахуванням регіональної спеціалізації та з урахуванням інноваційного потенціалу конкурентоспроможності за принципом розміщення базових підприємств ОПК на територіях, віддалених від кордонів РФ (бінарні підприємства: базові підприємства-виробники та ремонтні підприємства ОВТ-центральна Україна, дочірні – західний регіон України). Пріоритетним розміщенням нових високотехнологічних підприємств оборонного значення у невеликих містах, наближених з центрами розробок новітніх технологій (наприклад, Харків, Львів), особливо щодо розробок БПЛА (створення інноваційно-технологічних хабів).

Під час активних бойових дій Україна потребує нових високотехнологічних комплексів та технологій: від кіберзагроз до ракетних систем залпового вогню типу M142 HIMARS та M270 MLRS. Враховуючи закордонний досвід впровадження інвестицій в розробку новітніх технологій таких країн як США, які займають провідні позиції серед країн-лідерів по технологіям з найбільшим показником у 80,4% за військовим, космічним та оборонним секторами; Китаю, який у 2019р. вклав 10 000 млн дол. США державного фінансування у сферу досліджень квантових обчислень (QC)⁷², маючи підвищений рівень військових загроз і єдиний кордон з країнами агресорками. Уряд України повинен переглянути дорожню карту переформатування політики розвитку військово-економічного сектору на політику технонаціоналізму. Технонаціоналізм - це сукупність меркантилістських політик, які пов'язують технічні інновації та підприємництво безпосередньо з політикою національної безпеки, економічного процвітання та соціальної стабільності нації⁷³. Він розглядає

⁷¹ Полякова Ю. В. Інноваційні засади підвищення конкурентоспроможності регіонів України в процесі євроінтеграції. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка». ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», Львів, 2019.

⁷² Скляр Н.М. Технонаціоналістичні тенденції розвитку глобальних акторів військових інновацій. *Social Development and Security Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*. 2021. Vol. 11, No. 2. pp. 70-80. <https://doi.org/10.33445/sds.2021.11.2.7>

⁷³ Malecki, Ed.J. (2020). *Technology & Economic Development: The Dynamics of Local, Regional and National Competitiveness*. Second Edition. Addison Wesley Longman Ltd., Essex.

державне втручання на ринки, як форму захисту від усього, що в цій політиці вважається опортуністичним і надає шанс на успіх національному виробнику.

Таким чином, перспективними напрямками програм підвищення обороноздатності держави та задоволення невідкладних потреб Збройних Сил України можуть бути:

1. Впровадження політики технонаціоналізму в розвитку військово-економічного сектору України, яка пов'язана з політикою національної безпеки з застосуванням інноваційно-технологічного закордонного досвіду США та Китаю;

2. Залучення інвестицій для розвитку підприємств військово-економічного сектору з урахуванням регіональної спеціалізації та з урахуванням інноваційного потенціалу конкурентоспроможності за принципом розміщення базових підприємств ОПК на територіях, віддалених від кордонів РФ (бінарні підприємства: базові підприємства-виробники та ремонтні підприємства ОВТ-центральна Україна, дочірні – західний регіон України);

3. Розміщення підприємств у невеликих містах, наближених з центрами розробок новітніх технологій, особливо щодо розробок БПЛА (інноваційно-технологічні хаби).

ПЛЕТНЬОВ М. В.,

**к.т.н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля**

УМОВНА ГРАДАЦІЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Військова агресія, яку активізувала Росія проти України після 24 лютого 2022 року, зруйнували та знищила продуктивну спроможність регіонів України, тобто багато виробничих підприємств та об'єктів інфраструктури (аеропорти, переходи, житло та об'єкти соціального призначення тощо), які є дуже важливими для забезпечення гідної якості життя населення.

Сьогодні території України суттєво відрізняються за ступенем активності бойових дій і руйнацій, навіть в масштабах окремих областей і міст, територіальних громад. Це особливо стосується тих регіонів, які розташовані вдовж прикордоння з Росією. Через це умови та якість життя багатьох українців суттєво змінилось. Тому можна припустити таку умовну градацію якості життя українців через війну (рис 1).

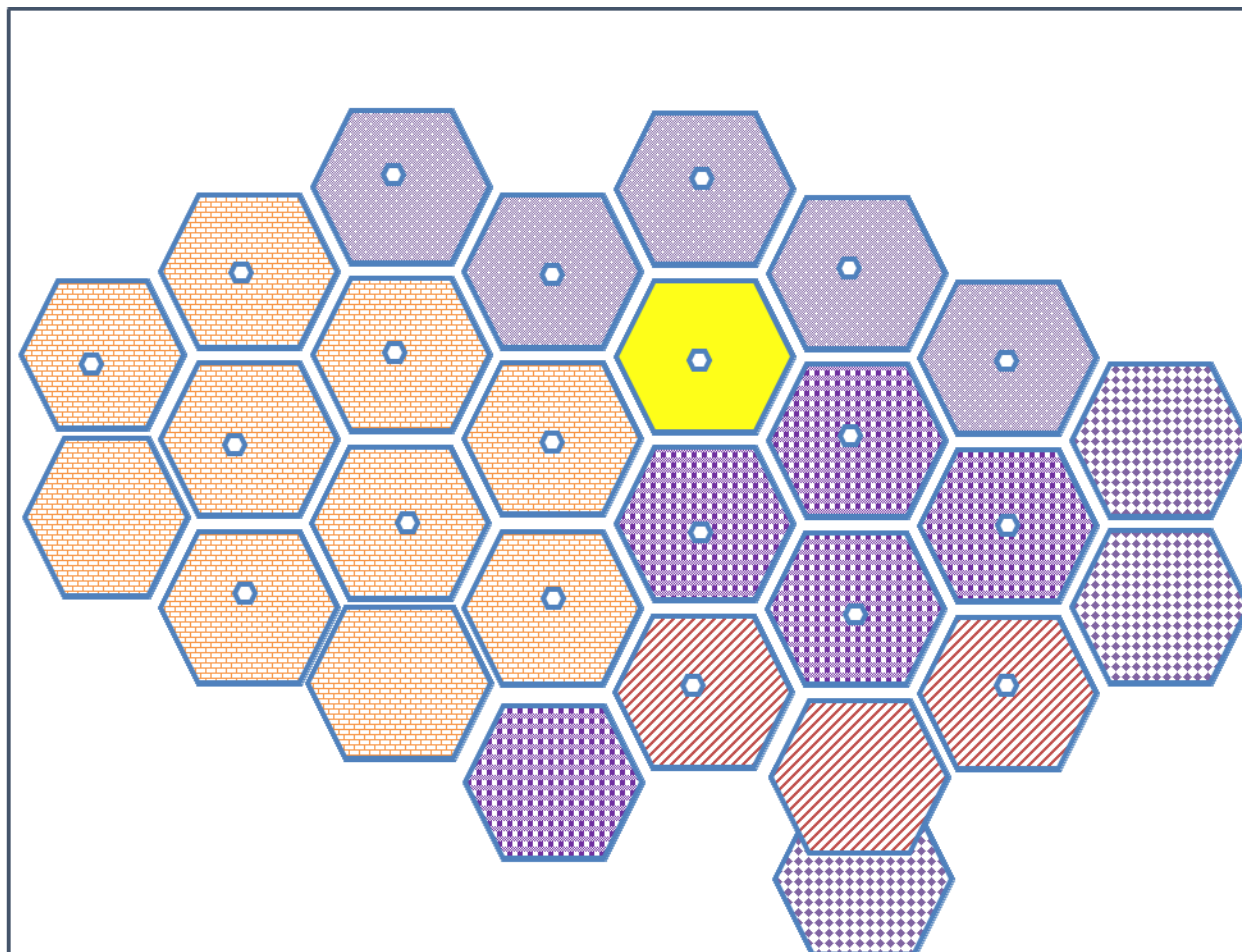
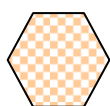
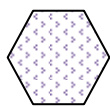

Рис. 1 – Градація якості життя українців за регіонами враховуючи вплив війни (станом на 1.07.2022 року)

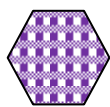
Крим, Луганська і Донецькі області в частині окупованих територій до 24.02.2022 року, якість життя не змінилась. В частині той території що після 24.02.2022 року – найнижчий рівень якості життя, через активність бойових дій та руйнування інфраструктури.

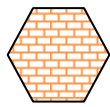
Сумська, Харківська, Чернігівська, Київська, Житомирська області були деокуповані (майже), постраждали від бойових дій, тому рівень якості життя та рівень добробуту нижче середнього.

Запорізька, Херсонська і Миколаївська або окуповані, або ведуться бойові дії. Рівень життя та добробуту українців – низький.

Дніпропетровська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська, Одеська області – рівень якості життя та добробуту населення – середній, оскільки присутні руйнування, проте області не окуповані та активних бойових дій немає.

Всі інші області (Вінницька, Івано-Франківська, Хмельницька, Чернівецька, Волинська, Тернопільська, Рівненська, Закарпатська, Львівська) та мешканці Києва мають рівень якості життя та добробут вищий за середній. Оскільки ці області зазнали найменших руйнувань інфраструктури.

За результатами соціологічних досліджень компаній Gradus задля підвищення якості життя українці наразі найбільше потребують гроші та доступ до роботи – так зазначили 66% та 44% відповідно. Мешканці Східного, Південного та Північного регіонів декларують потребу у значній кількості

речей. Власне фізичне та ментальне здоров'я українці оцінюють переважно на незадовільному рівні: відсутність проблем зі здоров'ям декларують лише 39% та 38% респондентів відповідно. Близько чверті (26%) респондентів декларують отримання гуманітарної допомоги від української держави. Переважно респонденти отримували їжу, гроші, засоби гігієни та одяг. Коли йдеться про достатність допомоги, то думки розділися: 44% вважають її достатньою, а 48% – недостатньою. Серед тих, хто виїхав за кордон, 54% отримували гуманітарну допомогу від держави, де вони знаходилися. Переважно це їжа, гроші, засоби гігієни, одяг, а також тимчасове житло. Більшість українців (75%) оцінила цю допомогу як достатню⁷⁴.

Попри продовження війни задля збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України, а відповідно і підвищення якості українців вже сьогодні треба планувати напрями, сфери та механізми відновлення зруйнованих територій для швидшого повернення в місця постійного проживання вимушених переселенців та біженців в Україну, відновлення місцевої, регіональної та національної економіки. Це дозволить відновити продуктивну спроможність регіонів України та створити відвідні/гідні умови життя для українців, що сприятиме реалізації Європейського вектора розвитку суспільства, тобто запровадження соціальних стандартів життя якості.

ЛИСЯК Н. М.

**д.е.н., доц., с.н.с. відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН
України» (м. Львів)**

РОЛЬ УРБАНІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСАХ ВІДНОВЛЕННЯ ПРОДУКТИВНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Стратегічні цілі держави і окремих регіонів потребують корегування відповідно до умов воєнного часу і післявоєнної відбудови. На момент прийняття Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року українська економіка здійснила загальний регрес від індустріальної до аграрної країни. Вона потерпає від негативної деіндустріалізації, що призвела до технологічного спрощення та втрати здатності країни виробляти сучасні промислові товари. Є очікування, що після перемоги з'являться можливості створити нову структуру економіки, перейти від сировинно-аграрного типу, закласти фундамент для довготривалого економічного зростання. При цьому, йдеться не стільки про «просту» відбудову регіонів, міст і сіл, які зазнали і зазнають руйнувань і спустошень, скільки про перегляд усталених підходів до розв'язання гострих соціально-гуманітарних і безпекових проблем розвитку держави на всіх

⁷⁴ Gradus. Результати аналітичних досліджень. URL: https://gradus.app/documents/256/GradusEU_survey_wave1_UA_hSort5.pdf

територіальних рівнях, у тому числі на регіональному, формування основи продуктивної спроможності економіки регіонів України.

За словами проф. Філіпенка А.С. продуктивна спроможність економіки як багатовимірним процес залежить від загального стану господарства, ефективності використання усіх ресурсів, характеру та рівня інституційного середовища, якості людського та соціального капіталу тощо⁷⁵. У цьому контексті доцільно акцентувати увагу на особливій ролі урбанізації, як багатосторонньому процесу, що пов'язана із розвитком економічного й технологічного потенціалу регіонів. Адже що вищий рівень урбанізації в країні, то вищий ВВП на душу населення. Уже сьогодні зв'язки між містами становлять основу світової торгівлі. Наведена вище теза підтверджена статистичними даними Світового банку. Частка міського населення в усьому світі зросла із 33 до 51% між 1960 та 2010 роками, дохід на одну особу за той самий період збільшився на 152% – від 2382 до 6006 дол. США. У 600 найбільших містах світу проживає 20% населення земної кулі, сконцентровано 34 трильйонів доларів, що становить 50% світового ВВП⁷⁶. За даними Глобального інституту Мак-Кінсі, «2000 найбільших міст у світі вносять 75% світового ВВП, 23 мегаполіси з понад десятима мільйонами жителів генерують 14% світового ВВП, а це ще раз доводить, що економічний потенціал та відтворення капіталу у містах є дуже високими»⁷⁷.

В Україні цей процес має свої особливості. Рівень урбанізації в країні впродовж останніх 20-ти років навіть попри негативні демографічні тенденції зріс з 67,5 до 69,4%, але, на відміну від США чи ЄС, більшість міст в Україні втрачають промисловий потенціал, натомість ще зберігся потенціал інфраструктурний, який і дає нам підстави уникнути певних руйнівних наслідків загальносвітової і нової урбаністичної кризи. Саме в містах концентруються ті види діяльності, які за визначенням В. Галасюка належать до «високоякісних», тобто таких, що характеризуються зростаючою віддачою, високим технологічним рівнем, створюють кваліфіковані та високооплачувані робочі місця, сприяють нарощенню людського капіталу⁷⁸.

Уряди розвинених країн визнають урбанізацію складовою національної економічної політики, яка базується на інтеграції законодавчих, економічних та управлінських підходів. Важливим також є розуміння перспективи й прогнозовної політики стосовно розвитку міст, ставлення до землі, людей і фінансових ресурсів. В Україні головні цілі розвитку міст країни визначено у двох ключових документах – Генеральній схемі планування території України і

⁷⁵ Філіпенко А. С. Продуктивна спроможність нації: соціально-економічний вимір. Матеріали Міжнародної наукової конференції “Продуктивна спроможність націй: приклад України” // Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 29 червня 2017 р., м. Київ. С. 13-14

⁷⁶ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Urbanization Prospects 2018. URL: <https://population.un.org/wup>

⁷⁷ World Urbanization Prospects: The 2018 Revision, Methodology. Working Paper No. ESA/P/WP.252. New York: United Nations.

⁷⁸ Галасюк В. В. Концептуальні засади трансформації економіки України: монографія. К.: Національна академія управління, 2019. 188 с.

Державній стратегії регіонального розвитку 2021-2027 рр.. При цьому в останньому задекларовано перехід до територіально спрямованої політики розвитку держави з особливим акцентом на міста й агломерації як центри економічного зростання, здатні поширювати свій вплив на прилеглі території та на розвиток регіону в цілому (рис.1).

Утворення нових територіальних одиниць – територіальних громад уможливило створення належної ресурсної бази для здійснення повноважень місцевою владою. Міста мають більший економічний потенціал, а отже, кращі умови для розвитку бізнесу, що в умовах децентралізації суттєво збільшує доходи місцевих бюджетів і поліпшує рівень життя таких міст, насамперед це стосується міст обласного значення. Процес утворення об'єднаних територіальних громад задав вектор для прискорення сільського розвитку завдяки можливості входження в одну громаду міста та сільських територіальних громад навколо міста. Такі громади показали свою перевагу перед іншими типами об'єднаних територіальних громад, у яких об'єдналися лише сільські територіальні громади⁷⁹. Змінюються економічно-організаційні, соціально-інституційні і територіально-планувальні механізми, які забезпечують реалізацію стратегічних рішень шляхом узгодження (інтегрування та взаємозв'язок) соціально-економічних і просторових планів; забезпечення розширення фінансового, інституційно-організаційного забезпечення.

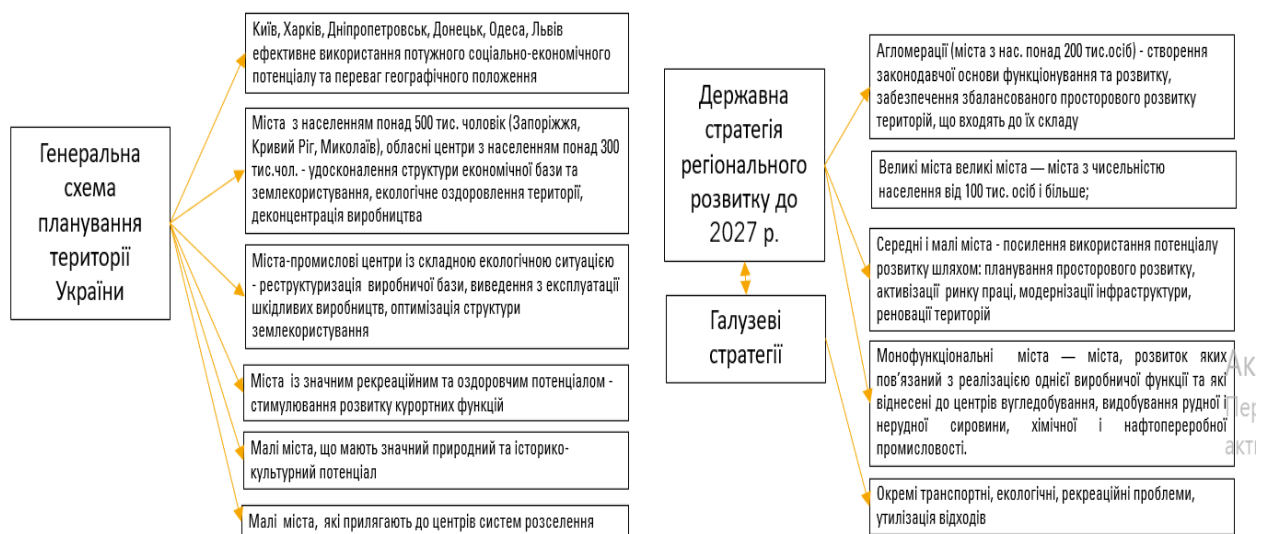

Рис. 1. Головні цілі державної політики у розвитку міст

*Джерело: [80, 81]

⁷⁹ World Urbanization Prospects: The 2018 Revision, Methodology. Working Paper No. ESA/P/WP.252. New York: United Nations

⁸⁰ Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 рр. Постанова Кабінету міністрів України від 05 серпня 2020 року № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

⁸¹ Доповідь Кабінету Міністрів України про стан реалізації Генеральної схеми планування території України за 2018 рік. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/building/city-build/mistobuduvannya-ta-planuvannya-teritoriy/stan-realizatsiyi-generalnoyi-shemi-planuvannya-teritoriyi-ukrayini-za-2018-rik/attachment/monitoring-gsptu-za-2018-rik>

Беручи до уваги роль урбанізації в процесах відновлення продуктивної спроможності економіки регіонів постає вимога аргументувати та акцентувати увагу на найбільш важливих чинниках економічного зростання, що виникають в містах.

Високий рівень продуктивності в містах виникає завдяки дії *агломераційного ефекту* – економії, що досягається за рахунок концентрації видів економічної діяльності, підприємств і ближніх виробничих зв'язків, комунікації, за яких досягається позитивний економічний ефект від коротших торгових зв'язків, використання людського капіталу, спільної інфраструктури та розподілу праці тощо.

Концентрація *людського і суспільного капіталу* в містах розглядається як фактор економічного росту, що отримує в нових умовах зростаюче значення і для розвитку регіонів. Міста з відносно освіченою робочою силою краще підготовлені для переходу до інноваційної економіки за умови створення відповідної інфраструктури. залучення висококваліфікованої сили як потенціалу розвитку інноваційної економіки, підвищуючи привабливість міста і якості життя, оскільки діє ефект самопідсилення, згідно з яким вмілі та продуктивні люди привертають до себе інших вмілих і продуктивних людей. Коли люди, особливо обдаровані і креативні, збираються разом, обмінюватися ідеями стає легше, і, як наслідок, їхні індивідуальні та сукупні здібності зростають експоненціально, тобто кінцевий результат значно перевищує суму його складових.

Порівняльні переваги (перетин доріг, вигідне географічне положення, кордон, порти, ріки) відображають тяжіння видів економічної діяльності до територій з особливими характеристиками. Тут проявляється залежність розміщення окремих видів діяльності, що обумовлені їх специфікою (рівнем їх концентрації, їх потребами в ресурсах, екологічними умовами), характером взаємодії різних галузей з територіальними ресурсами.

Характер забудови та інфраструктура всіх видів в містах (інженерно-технічна, соціальна, зелена) створює значні вигоди для економіки міста: для інвесторів – через економію капітальних видатків; для територіальної громади – через інвестиції та податки; для місцевої влади – через розвиток економіки та фінансову стабільність; для звичайних громадян – через нові робочі місця та здешевлення продукції. Історичне середовище, культурні установи, ландшафтні території є об'єктом комерціалізації, головним фактором атракційності міста, роблять його привабливим для життя, відвідування і ведення бізнесу.

Умови розміщення (положення міста в системі розселення, стосовно основних транспортних комунікацій, близькості до кордону, зв'язків міста з іншими містами і державами та ін.) безпосередньо впливають на розвиток економіки міст. Аналогічні за своїми демографічними та економічними характеристиками міста, розташовані в зоні великої агломерації чи відносно ізольовані, будуть розвиватися зовсім по-різному. До прикладу, міста, розташовані в межах менш ніж двогодинної транспортної доступності (тобто в

зоні маятникових трудових поїздок) до інших міст, набагато більш стійкі до кризових ситуацій, оскільки їхні жителі мають можливість працювати на різних ринках праці, не змінюючи місця проживання. Положення міста в надсистемі (наприклад обласні центри, столиця) посилює привабливість міста та найчастіше створює економічну ренту у вигляді особливої уваги до таких міст влади країни, великої кількості робочих місць у секторі управління, концентрації штаб-квартир великих компаній, які сплачують податки до бюджету міста.

Технології та інновації створюють для економіки безліч додаткових можливостей. Інновації змінюють є траєкторію руху людства від ресурсної залежності економіки до інноваційної, до здатності не просто робити більше, а робити щось нове. Розвиток технологій (залучення інформаційних технологій в економічну і соціальну сфери відбувається в масових і прискорених масштабах, трансформуючи елементи продуктивності та можливості різних територій і самого суспільства.

Не слід відкидати і позитивну роль урбанізації в удосконаленні *управління*. Як тільки населення покидає сільські райони і починає концентруватися в містах, воно має набагато більше можливостей впливати на поведінку уряду. Урбанізація «скорочує» відстань між владою та народом. Діяльність влади піддається більшому контролю з боку громадськості.

Міжнародний досвід і результати емпіричних досліджень провідних науковців засвідчують засадничу роль урбанізації як рушія економічного розвитку, як процесу, здатного принести значні економічні, технологічні та соціально-економічні вигоди для людини, міста, економіки країни в цілому завдяки концентрації господарської діяльності, населення і соціокультурних процесів. Цим підкреслена необхідність проведення політики, спрямованої на якісний результат регулювання урбанізаційних процесів, узгодження процесів соціально-економічного розвитку з потенціалом місцевих ресурсів, прозорості і підзвітності роботи влади, врахування ціннісних характеристик у визначенні стратегічних рішень із використанням відповідних засобів.

СИМКІВ Л.Є.,

**д.е.н., професор, завідувач кафедри теорії економіки та управління
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і
газу (м. Івано-Франківськ)**

РИЗИКИ ДЛЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення Росії призвело до значних негативних наслідків для бізнесу в Україні: часткове або повне зупинення діяльності частини підприємств через активні бойові дії, втрата ринків збуту, втрата персоналу (мобілізація до ЗСУ, виїзд частини працівників до західних регіонів чи за кордон), суттєва зміна структури попиту та виробництва; ускладнення логістики, вимушені скорочення тривалості робочого дня/тижня, зниження прибутків тощо. За результатами дослідження Advanter Group 49% підприємств

малого та середнього бізнесу в Україні сьогодні призупинили свою діяльність, а загальні прямі втрати бізнесу через війну становлять до 85 млрд. доларів США. Крім того, в травні індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index) впав до найгіршого показника з грудня 2020 року - 33,82 зі 100 можливих.

Після шоку перших тижнів війни діяльність малого і середнього бізнесу активізується у західних та звільнених регіонах. Бізнесові структури відновлюють роботу, але значна їх кількість працює суттєво нижче довоєнного рівня завантаженості. Основними причинами такого стану є, насамперед: втрата ринків збуту, окуповані або зруйновані потужності, порушена логістика, брак персоналу, високі закупівельні ціни, зменшення попиту в регіонах ведення бойових дій та прилеглих до них територій через відтік населення тощо. Під час війни малий і середній бізнес працює в особливих умовах і головним завданням підприємців максимально підтримати дієздатність своїх компаній, які завжди були, є та будуть основою економіки. Тому тут потрібен посилений вертикальний контроль, швидка реакція на зміни, розконсервування запасів, якщо вони є.

Так, згідно з опитуванням, яке провела Європейська Бізнес Асоціація (ЄБА) в період з 26 травня до 2 червня, 47% підприємств малого і середнього бізнесу відновили роботу в повному обсязі проти 28% у травні. Однак, 3% компаній не працюють узагалі, тоді як у березні цей показник становив 29%. Зросла і кількість компаній, які виплачують зарплату своїм співробітникам у повному обсязі – 63% респондентів, але водночас 4% з опитаних відправляють працівників у неоплачувану відпустку, а 8% - звільняють персонал⁸².

Поліпшилася і фінансова стійкість малого та середнього бізнесу. Зокрема, 34% опитаних компаній оцінюють свою фінансову стійкість у шість місяців, 20% - у кілька місяців, ще 20% - рік, а 19% вважають, що їхніх резервів вистачить більше, ніж на рік⁸³.

Таким чином, український бізнес поволі відновлює свою роботу. Суб'єкти підприємництва докладають багато зусиль для адаптації ведення бізнесу в умовах воєнного часу, вдаючись до уже налагоджених у період пандемії механізмів роботи в дистанційному режимі. Найбільш стійкою виявилася ІТ-галузь, оскільки карантин добре підготував фахівців цієї сфери до будь-яких форс-мажорних ситуацій. В перші дні війни більшість компаній провели релокацію фахівців до найбільш безпечних регіонів країни. Основними ризиками, які негативно можуть вплинути на ефективність їх роботи є обмеження роботи банківської системи, відсутність доступу до інтернет-мережі та мобілізація працівників, більшість з яких – чоловіки.

Значно гірша ситуація склалася для підприємницьких структур, діяльність яких пов'язана з аграрним сектором, туризмом, індустрією розваг, логістикою тощо. Зростання транспортних витрат через брак і дорожчання пального, блокування морських портів (понад 70% своїх вантажів на суму

⁸² Майже половина компаній ЄБА відновили повноцінну роботу. URL: <https://eba.com.ua/majzhe-polovyna-kompanij-eva-vidnovyly-povnotsinnu-robotu/> (дата звернення: 04.06.2022)

⁸³ Там само

близько \$47 млрд на рік Україна експортує морем), руйнування транспортної інфраструктури країни негативно впливає на діяльність бізнесу.

Дослідження діяльності малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану дозволило визначити такі ризики:

- зупинення діяльності через розміщення підприємств на тимчасово окупованій території або повну чи часткову втрату виробничих потужностей через бомбардування, обстріли, ракетні удари;

- скорочення та звуження структури споживчого попиту. Зменшення попиту на товари/послуги, що не належать до товарів першої необхідності кардинально вплинуло на втрату доходу компаній в цих сферах діяльності;

- розірвання ланцюгів створення доданої вартості і постачання. Налагоджені бізнес-процеси, а саме купівля/логістика/продаж були порушені чи зруйновані в умовах війни, оскільки основні постачальники виявилися або заблокованими або припинили свою діяльність. Також негативно на цих процесах позначилося і знищення транспортної інфраструктури та блокування морських портів;

- втрата внутрішнього ринку збуту через зменшення платоспроможності населення, тимчасову окупацію та ведення воєнних дій в окремих регіонах;

- брак персоналу – частина працівників виїхала за кордон чи до західних регіонів або мобілізована. Отже, кількість економічно активного населення, залученого до створення доданої вартості, різко зменшується.

З метою підтримки та активізації дієвості малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану уряд України запропонував низку заходів. За підтримки держави запущено програму з релокації українських підприємств, які знаходяться в зоні активних бойових дій. На сьогоднішній день 601 підприємство завершило переїзд з областей, де тривають бойові дії до західних регіонів, а 390 з них відновило роботу. Ще одним важливим кроком в цьому плані є зменшення адміністративного та податкового навантаження на бізнес, що дозволяє залишати більше коштів в обороті та мати ресурси для вирішення поточних проблем.

Таким чином, дієвість бізнесу в умовах війни є ключовим чинником посилення економічної стійкості держави та її здатності ефективно протистояти агресору. Бізнес залишається важливим джерелом наповнення держбюджету та створення робочих місць.

МАКСИМЧУК М.В.
 д.е.н., с.н.с., провід.н.с. відділу регіональної
 економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені
 М.І. Долішнього НАН України» (м. Львів)

ВИЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ПРОДУКТИВНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ

Поняття інституційних детермінант продуктивної спроможності тісно пов'язане з поняттям інституційних чинників. Інституційні чинники – це дієві інституційні умови, рушійні сили, або причини, що обумовлюють процес зміни (збільшення-нарощування / зменшення-зниження-послаблення) продуктивної спроможності та визначають її характер й основні риси.

Інституційні детермінанти – ключові (визначальні) інституційні чинники, що зумовлюють процес зміни (збільшення-нарощування / зменшення-зниження-послаблення) продуктивної спроможності та визначають її характер й основні риси.

У науковому плані визначення інституційних детермінант повинно базуватися на визначенні їх сутності та класифікації. Так, детермінанти розвитку, а саме такими є інституційні детермінанти, які ми розглядаємо, мають усталену низку класифікаційних ознак, серед яких традиційно виокремлюються за належністю до типів розвитку: детермінанти факторно, інвестиційно та інноваційно орієнтованого розвитку, а за підпорядкованістю типам управління – поточні та стратегічні детермінанти⁸⁴.

Поняття продуктивної спроможності економіки є одним із складових компонентів більш широкого поняття – продуктивна спроможність нації, теоретичні підвалини якої спираються на певне коло чинників, що створюють її економічний потенціал та формують механізми його використання⁸⁵.

Система інституційних детермінант протидії процесам зниження продуктивної спроможності економіки повинна формуватися на основі дотримання національних інтересів, відповідати напрямам реалізації політики національної, економічної, політичної та військової безпеки України і функціонувати на таких принципах:

- верховенства права та дотримання норм справедливості;
- підтримання обороноздатності;
- професійної компетентності та ділової етики;
- свободи, гуманізму та плюралізму;
- науковості та обґрунтованості.

⁸⁴ Дробот С. А. Сутність детермінантів розвитку та їх класифікація. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 22. Ч. 1. С. 100.

⁸⁵ Філіпенко А. С. Продуктивна спроможність нації: соціально-економічний вимір. Міжнародні відносини. Серія: Економічні науки. 2018. №14. С. 18.

Зазначимо, що вибір інституційних детермінант протидії зниження продуктивної спроможності економіки є складною науковою і прикладною проблемою. Методи їх визначення повинні формуватися на науковому фундаменті інституційного аналізу прийнятих за період незалежності стратегічних програмних документів з використанням положень інституційної теорії в контексті їх спрямованості на продуктивність і безпеку розвитку нації⁸⁶. Результатом цього повинно стати формування та обґрунтування наукових положень інституційної складової концепції вибору інструментарію протидії зниження продуктивної спроможності економіки країни та регіонів. Коротко розглянемо основні її складові.

Метою даної складової концепції є визначення інституційних детермінант і напрямів діяльності з протидії зниження продуктивної спроможності.

Цілями складової концепції є підвищення ефективності діяльності та інституційної спроможності органів влади й місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства в умовах воєнного стану та протидії зовнішній агресії.

Мета та цілі інституційної складової концепції конкретизуються у наступних завданнях та напрямках діяльності, які, власне і складають комплекс інституційних детермінант протидії зниження продуктивної спроможності економіки, а саме:

- обрання обґрунтованих безпекових пріоритетів розвитку;
- створення умов для покращення управлінської ефективності;
- прийняття нових, відповідних періоду воєнного стану, нормативно-правових актів;
- нарощення економічної та фінансової спроможності за рахунок зовнішньої підтримки міжнародними фінансовими інституціями та країнами союзниками України;
- подолання стереотипів мислення мирного часу, в тому числі патерналізму та формування дієвих інституцій громадянського суспільства;
- формування інституцій для взаємодії органів управління, бізнесу, органів місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства з метою мінімізації зниження продуктивної спроможності економіки.

Практична реалізація цих концептуальних положень повинна призвести до змін як на регіональному рівні, так і на рівні громад, адже зниження продуктивної спроможності – це деструктивна реакція економічної системи на комплекс специфічних проблемних факторів та на ситуацію, що склалася загалом у державі внаслідок війни.

⁸⁶ Мокій А. І., Флейчук М. І., Дацко О. І., Стратегія продуктивної спроможності розвитку України в процесі євроінтеграції : методологічні аспекти. Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції «Проблеми розвитку фінансових інститутів ЄС» (м. Київ, 27 лютого 2019 р.). Київ, 2019. С. 35-37. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/10.pdf>.

ПОПАДИНЕЦЬ Н.М.

**д.е.н., с. д., с.н.с. відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН
України», доц. кафедри економіки і маркетингу, заступник директора,
Науково-навчальний інститут підприємництва
і перспективних технологій «Львівська політехніка» (м. Львів)**

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ

Розвиток сучасного суспільства під впливом повномасштабної війни змушує задуматися над такими актуальними питаннями як безпека життя людини. Складовими такої безпеки це є продовольча, економічна, енергетична безпеки та ін., що за відсутності однієї з них людина перестає бути в безпеці. Загроза зникнення території комфорту та зручностей, які мала людина сьогодні, призводить до пошуку захисту з боку держави. І саме одним з таких видів захисту є підтримка ринку споживчих продовольчих товарів, які в умовах війни є основою життєзабезпечення кожної людини.

Внутрішній ринок продовольчих товарів є частиною загального та світового ринку, відповідно він є складною економічною системою з великою кількістю елементів і численними взаємозв'язками між ними. Якщо розглянути умови сьогоднішнього та впливу війни на продовольчу безпеку то основними критичними моментами стало:

— порушення цілісних ланцюгів постачання продукції сільськогосподарства та харчових продуктів (від первинного виробництва до реалізації продукції споживачеві), а також діяльності щодо створення доданої вартості в аграрному секторі країни, пов'язаної із виробництвом, переробленням, розподілом, споживанням й утилізацією продуктів харчування;

— скорочення площ посівної кампанії та масове викрадення зернових культур, що є особливо загрозливим, зважаючи на високі світові ціни на нафтопродукти та газ і, відповідно зростання цін на всі мінеральні добрива, що використовуються аграріями. Постійні бойові дії на сході, півночі та півдні України призвели до того що в таких областях, як: Харківська, Одеська, Запорізька, Миколаївська, Донецька і Луганська скоротилися площі посівної. Сукупно це призведе до зменшення врожайності, зборів і експорту зернових, що відповідно вдарить по наповненості Державного бюджету;

— знищення логістичних шляхів по морі ускладнило експорт української продукції на зовнішні ринки приблизно на 60%, оскільки основну частину сільськогосподарської продукції України експортується морем. Така ситуація негативно впливає насамперед на країни, які залежать від імпорту харчової продукції, що може стати продовольчою катастрофою для них.

Серед пріоритетів та завдань зміцнення продовольчої безпеки сьогодні є: надання цільової фінансової допомоги найманим працівникам, які втратили роботу через війну; допомога з насіннєвим матеріалом для малих фермерів та

домогосподарств; звільнення від сплати або надати відстрочку сплати податків на період військових дій; запровадження комплексу заходів фінансового характеру з підтримки малого бізнесу та ФОП, які займаються виробництвом харчових продуктів; обмеження експорту соціально важливих (продовольчих) товарів; введення тимчасове державне регулювання цін на соціально важливі товари; фінансова підтримка малих агровиробників; створення умов для розвитку переробних сільськогосподарських підприємств та виробників продуктів харчування на інноваційних засадах; розробка пакету антикризових заходів, що запроваджуються для соціальної підтримки населення та підтримка бізнесу тощо⁸⁷.

Тільки шляхом використання задекларованих заходів з боку держави можна досягти часткової стабільності в продовольчому забезпеченні населення країни в сучасних умовах.

КАРП'ЯК М. О.

к.е.н., старший науковий співробітник відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України» (м. Львів)

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Людський потенціал є основним стратегічним ресурсом будь-якої держави, а також найбільшим багатством нації. Розвиток людського потенціалу сьогодні є основою для зростання спроможності держави як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках, і в цілому підґрунтям для соціально-економічного поступу суспільства. Пріоритетним завданням держави є створення умов для розвитку її людського потенціалу, формування можливостей для його відтворення, а також реалізація ефективного сценарію управління людським потенціалом як на національному, так і на регіональному рівнях.

Безпрецедентне вторгнення Росії в Україну і розгортання на території нашої держави повномасштабної війни призвело до миттєвих змін демографічного становища держави, що своєю чергою спричинило відповідні наслідки для економіки, які будуть відчутні ще тривалий час. З початку війни з території України виїхало більше 6 млн. ос.⁸⁸ Свої домівки були змушені покинути приблизно 7,7 мільйона осіб, які стали внутрішньо переміщеними (ВПО).

⁸⁷ Попадинець Н. М. Регулювання розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів України: теорія та методологія: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». 2020. 335 с.

⁸⁸ З початку війни з України виїхало понад 6 мільйонів людей — ООН. Сайт Суспільне медіа. URL: <https://suspilne.media/238803-z-pocatku-vijni-z-ukraini-viihalo-ponad-6-miljoniv-ludej-onn/>

Тільки сусідня Польща прийняла 2,5 млн українських біженців⁸⁹. Подібною є ситуація і в інших країнах ЄС, а також США, Канаді, Великобританії, Австралії, куди змушені були тікати українські громадяни, щоб вберегтися від війни. Приблизно 90% українських біженців – це жінки, діти і люди похилого віку. Варто розуміти, що за можливості виїзду з України для чоловіків, відсоток українських біженців був би значно вищим.

За прогнозами ООН 1,5 млн українців, які сьогодні знаходяться на території Польщі внаслідок російської агресії, імовірно приймуть рішення вже не повертатися в Україну. На це існує низка причин, зокрема пам'ять про війну, втрата постійного місця проживання в Україні, втрата рідних чи близьких людей внаслідок воєнних дій, втрата роботи і постійного джерела доходу, падіння економіки України та сумнівні перспективи щодо її швидкого відновлення, преференції та дотації в приймаючих країнах, перспективи навчання для дітей, а також подальшого їх працевлаштування за кордоном тощо.

У відповідності до законодавства Польщі, сьогодні українським біженцям дозволено залишатися в країні протягом 18 місяців. За перші два місяці війни в Україні уряд Польщі виділив понад 8 млрд злотих, що прирівнюється до €1,6 млрд. на безпосередню або непряму допомогу українцям, які були вимушені покинути рідні домівки. Ці кошти пішли на безкоштовний доступ до системи охорони здоров'я, користування громадським транспортом, невеликі гранти на відкриття власного бізнесу, лікування поранених українських військових, допомогу на дітей у розмірі €120 на місяць та їх навчання у місцевих дитячих садочках та школах⁹⁰.

Проте слід також розуміти, що українські біженці потенційно здатні позитивно вплинути на економіку сусідньої держави, оскільки велика частина з них влаштовуються на роботу, сплачують податки та оренду житла, купують речі та користуються місцевими послугами. Прем'єр-міністр Польщі відмітив, що українці можуть мати можливість стати великою доданою вартістю для польської економіки, а місцеві підприємці відзначають, що вони потребують більше робочої сили та кваліфікованих спеціалістів для продуктивнішої роботи⁹¹.

В силу цього можемо зробити висновок, що українська держава втратила значний відсоток свого людського потенціалу, який надзвичайно потрібен для подальшої відбудови країни і відновлення її економічної спроможності. Якщо зробити певні припущення щодо економічних перспектив і визначальної ролі демографічного чинника для подальшого економічного майбутнього України,

⁸⁹ Відчинені двері. Як Польща приймає українських біженців. Сайт Фокус. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/511170-vsya-informaciya-dlya-ukrainskih-bezhencev-v-polshe-pesel-zhile-rabota-posobie>

⁹⁰ Кох Є.В., Белозерцев В.С. Вплив українських біженців на економіку Польщі зараз та в майбутньому. Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення: матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених, 25-26 травня 2022 р. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2022. – Режим доступу: <http://lpnu.ua/conferencelink>

⁹¹ Там само

то можемо окреслити певні гіпотетичні сценарії, які будуть мати місце у коротко, середньо та довгостроковому періоді.

Відтак еміграція 15% населення нашої держави зумовить різке скорочення як внутрішнього попиту так і пропозиції робочої сили, проте у короткостроковій перспективі демографічний чинник тут ще не відіграє визначальної ролі для економіки. У середньостроковій перспективі в умовах післявоєнної відбудови та відкриття можливості виїзду закордон для чоловіків, може виникнути дефіцит робочої сили в окремих галузях, в першу чергу в будівництві, що своєю чергою може сповільнити притік грантових коштів у вигляді грантів, дешевих кредитів та інвестицій⁹².

У майбутньому, після того як в українській економіці завершиться етап відбудови і вона вийде на шлях поступового розвитку, людський капітал відіграватиме визначальну роль. Небезпека виїзду молодого населення з метою отримання освіти та подальшого працевлаштування і проживання закордоном або через страх чергового повторення військової агресії з боку Росії може стати цілком реальною для України. Відтак, у подальшому може відбуватися постійний відтік населення з країни, що призведе до змін у його віковій структурі, старіння нації та зменшення частки людей з вищою освітою. Таким чином, у довгостроковій перспективі, а саме у масштабі декількох десятиліть демографічний чинник може стати визначальним для розвитку економіки нашої держави.

ЛУЦКІВ О. М.

**к.е.н., с.н.с., с.н.с. відділу регіональної економічної політики ДУ
«Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН
України» (м. Львів)**

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ПРОДУКТИВНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Повномасштабне військове вторгнення в Україну завдало значних втрат її економічній системі. Через військові дії, не лише наша держава але й увесь світ зіткнувся з глобальними економічними викликами. Так, внаслідок активних бойових дій у східних регіонах постраждала промисловість, значна частина підприємств зруйновані та призупинили свою роботу; знизилася виробництво основних видів продукції, зокрема тієї, що становить основу експортного потенціалу України. Окрім того, заблоковані порти, що унеможлиблює експортні поставки української продукції. Знищується виробнича та транспортно-логістична інфраструктура регіонів тощо. Розірвались ланцюги

⁹² Маліброда С.Б., Чернобай Л.І., Єсиркепова А. М. Демографічні виклики довгострокового розвитку України. Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення: матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених, 25-26 травня 2022 р. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2022. – Режим доступу: <http://lpnu.ua/conferencelink>

постачань компонентів виробництв через руйнування логістики. Все це, у свою чергу призводить до зниження продуктивності вітчизняної економіки. У загальному вигляді продуктивність – це показник результативності та ефективності виробництва та сфери послуг, що характеризує випуск продукції чи наданих послуг в розрахунку на одиницю використаних ресурсів. Тобто продуктивність відображає взаємозв'язок між кількістю і якістю вироблених товарів або наданих послуг і ресурсами, які були витрачені на їх виробництво.

Виклики сьогодення не залишають Україні, для післявоєнної відбудови, інших альтернатив окрім інноваційного шляху розвитку, що дасть змогу регіонам забезпечити продуктивний рівень їх соціально-економічного становища та підвищити показники якості життя населення. На жаль, використання інновацій як одного з головних чинників підвищення рівня продуктивної спроможності в Україні системно не здійснюється. Слід наголосити на тому, що саме інновації генерують позитивні структурні зрушення в економіці та суспільстві, сприяють підвищенню продуктивності економіки, посилюють її здатність конкурувати в глобальному середовищі з іншими країнами світу та забезпечувати стійкі темпи зростання в довгостроковій перспективі. Лише активізація інноваційних процесів дасть змогу адаптуватися до сучасних умов ринку та втримувати, при можливості, лідерські позиції на них.

Значну роль в можливостях впровадження інновацій завжди відіграє стан розвитку національної науки, рівень її інтеграції у глобальну мережу знань, рівень її державної підтримки. Нажаль, впродовж 2010-2020 р.р. обсяги наукових досліджень і розробок в Україні знизились на 45%. Рівень матеріально-технічного забезпечення наукових установ є дуже на низькому рівні. Така ситуація призвела до того, що Україна знаходилась серед країн з найнижчим рівнем «науково-дослідної капіталізації» ВВП. Так виконані в Україні дослідження і розробки в 2020 р. становили лише 0,4% ВВП, в той час як в середньому по країнах ОЕСР цей показник становить 2% ВВП; у Швейцарії – 3,4%, Кореї – 4,2%, Ізраїлі – 4,3% ВВП. В Україні частка витрат на науку за останні роки скоротилася з 0,70% ВВП до 0,41% у 2020 році. Слабка віддача наукової сфери позначається на конкурентоздатності підприємств і технологічному забезпеченні стратегічних галузей. Так, малий і середній бізнес вимушений витрачати кошти на придбання готових технологій. Частка витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, у 2020 році порівняно з 2018 роком, зросла з 68,1% до 71,6%, на придбання інших зовнішніх знань – з 0,4% до 0,3%. У той же час зросла частка витрат, зокрема на маркетинг і рекламу – з 5,2% до 7,6%. Така ситуація призводить до того, що вітчизняна промисловість нарощує своє виробництво у галузях із застарілими технологічними укладами та розвиток низько технологічних галузей. Левовою є частка галузей які відносяться до 5 та 6 технологічного укладів. Слід зазначити, що у високорозвинутих країнах світу кожен долар, вкладений у фундаментальні дослідження, повертає в економіку від 100 і більше доларів доданої вартості⁹³.

⁹³ Дані Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

За показником «Глобальний інноваційний індекс» Україна у 2021 році займала лише 49-те місце серед 132 економік, 76-е місце по запровадженню інновацій, 37 – за результатами інноваційної діяльності. Найбільш інноваційною країною у 2021 році визнано Швейцарію, за нею слідує Швеція, США, Велика Британія та Республіка Корея⁹⁴. Низький рівень інноваційного розвитку і техніко-технологічної оснащеності промисловості України обумовлює зниження ефективності виробництва, екстенсивний економічний розвиток, за якого приріст ВВП досягають в основному за рахунок кількісного збільшення факторів виробництва (тобто ресурсів) за майже незмінної технологічної бази.

Вищі наведені дані свідчать про необхідність покращення ситуації в цій сфері. Для активізації інноваційних процесів система управління науковими дослідженнями і організації науки мають бути суттєво реформовані в напрямку підтримки саме наукових розробок, які затребувані ринком. Це, у свою чергу, вимагає безпосередньої активної співпраці наукових організацій, промислових підприємств та бізнесу. Також основні зусилля мають бути спрямовані на забезпечення високотехнологічного експорту та зменшення залежності від критичного імпорту (виробництво моторних палив, видобуток газу, нафту тощо).

Експерти наголошують на тому, що основою концепції реформування вітчизняної економіки в умовах військового стану та з огляду на пріоритети її післявоєнного розвитку має бути змінена цілей структурної економічної політики держави⁹⁵. Так, замість існуючої практики державної підтримки бюджетоформуючих та експортоорієнтованих галузей, які визначають сировинний характер української економіки, уряд має основні зусилля приділяти: стимулюванню розвитку малого інноваційного бізнесу та стартапам; підвищенню рівня матеріально-технічного забезпечення наукових установ (сучасним обладнанням для проведення досліджень на найвищому рівні); запровадженню європейських стандартів у сфері організації виконання та фінансування наукових досліджень. Тобто націленість післявоєнної відбудови економіки на технологічну модернізацію виробничого сектора, що створюватиме попит на інноваційну та наукову продукцію. Значна інвестиційна підтримка має надаватися саме розробці та реалізації інноваційних проєктів. Саме такий курс уряду дасть змогу підвищити продуктивну спроможність вітчизняної економіки.

Підсумовуючи вище наведене слід наголосити на тому, що підвищення продуктивної спроможності економіки безпосередньо пов'язана з двома ключовими чинниками, а саме: наявністю інноваційного потенціалу та сприятливих умов для його втілення. Впровадження технологій, що відповідають європейським стандартам, дозволить підприємствам забезпечити

⁹⁴ Global Innovation Index 2021 URL: <https://bit.ly/3ktTC4z>, <https://bit.ly/2XLRInm>, <https://bit.ly/3Az5Yy6>

⁹⁵ Данилишин Б. Про роль національної науки у відродженні України URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/515894_pro_rol_natsionalnoi_nauki.html

та втримати свої позиції на ринку та інтегруватися в глобальні ланцюги доданої вартості. Окрім того необхідним є створення належних фінансових стимулів до високопродуктивної праці дослідників та формування висококваліфікованого кадрового потенціалу наукового сектора. Отже, післявоєнна відбудова України має бути орієнтована на радикальну інноваційну модернізацію економіки країни та проведення структурних реформ орієнтованих на підвищення її продуктивної спроможності.

АРТЕМЕНКО О.В.,
директор ТОВ Гоу Ту-Ю Україна (м. Львів)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Верховенство пріоритету для проблеми щодо забезпечення гідної якості життя своєму населенню задекларовано в основних законах більшості країн. Так і в Законі України «Про засади державної регіональної політики» вказано, що вона спрямована на забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням особливостей регіонів⁹⁶.

Про доцільність використання саме показника «якість життя» як критерію економічного розвитку суспільства було відзначено ще у доповіді, підготовленій Комісією по вимірюванню ефективності економіки та соціального прогресу, що очолювалася лауреатами Нобелівської премії з економіки Джозефом Стігліцем та Амартія Сеном⁹⁷. Комісія відзначала про те, що використання показника валового внутрішнього продукту (ВВП) як критерію економічного розвитку може бути оманливим – статистика ВВП говорить про поліпшення в економіці, а більшість громадян у повсякденному житті цього не відчують. Між ВВП та інтересами суспільства можуть бути протиріччя. Наприклад, гонитва за ВВП може суттєво погіршувати екологію, а боротьба за екологію призводить до скорочення ВВП.

Узагальнення вітчизняного досвіду щодо вимірювання якості життя в Україні представлено в роботі фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, підготовленої за сприянням Програми Розвитку ООН в Україні⁹⁸. Зазначено, що вимірювання ефективності державної політики з підвищення якості життя можна проводити на засадах аналізу значень відповідних індикаторів у часовому (ретроспективному) або в просторовому (міжтериторіальному) аспектах. У першому випадку є можливість вимірювати вплив соціально-економічних реформ на якість життя

⁹⁶ Законі України «Про засади державної регіональної політики». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.

⁹⁷ Стиглиц Д., Сен А., Фитусси Ж.-П. Неверно оценивая нашу жизнь: почему ВВП не имеет смысла? Доклад Комиссии по измерению эффективности экономики и социального прогресса. Москва: Издательство Института Гайдара, 2016.

⁹⁸ Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь, Лібанова Е.М., Гладун О.М., Лісогор Л.С. та ін. Київ, 2013.

людей, відстежувати зміни деяких параметрів соціально-економічного розвитку в процесі реалізації програм на національному та регіональному рівнях. У просторовому аспекті це дозволяє виявити міждержавні і міжрегіональні відмінності якості життя населення для визначення ключових орієнтирів реалізації державної та регіональної соціально-економічної політики.

Мета нашої доповіді – висвітлити та проаналізувати на засадах економетричного підходу зв'язки, що існують між інтегральними індикативними показниками якості життя населення, з одного боку, і ключовими параметрами державної регіональної політики України – з іншого, запропонувати підходи до вимірювання ефективності державної регіональної політики в контексті якості життя.

Наша позиція у вимірюванні ефективності державної регіональної політики в контексті якості життя ґрунтується на базових положеннях, близьких до тих, що викладені у роботі професора С.А. Айвазяна⁹⁹. Серед них варто відзначити такі три завдання, що розв'язуються в нашому дослідженні:

1) визначити перелік синтетичних індикаторів якості життя (СІЯЖ), які можна використовувати як критерії ефективності державної регіональної політики;

2) для кожного із цих СІЯЖ визначити свої набори пояснюючих змінних, які характеризують державну регіональну політику, що проводиться як державними, так і регіональними та місцевими органами управління;

3) визначити (оцінити) регресійні залежності, що існують між кожним СІЯЖ і відповідним набором пояснюючих змінних.

Логіка нашого дослідження передбачає, що нам уже відомі СІЯЖ. І ми хочемо з'ясувати, як значення цих синтетичних індикаторів у залежать від пояснюючих змінних $x^{(1)}, \dots, x^{(p)}$, у ролі яких розглядаються основні характеристики державної регіональної політики, що проводиться в країні. В такій постановці задачі пояснюючі змінні $x^{(1)}, \dots, x^{(p)}$ інтерпретуються як причини аналізованих результатів у, причому причини, що піддаються в тій чи іншій мірі регулюванню. На підставі цієї логіки з урахуванням інформаційного забезпечення, що доступне, у доповіді пропонуються підходи до формування складу аналізованих СІЯЖ та наборів пояснюючих змінних $x^{(1)}, \dots, x^{(p)}$. Серед цих змінних є прямі характеристики державної регіональної політики, що проводиться в Україні, прямі характеристики інституціонального розвитку, а також непрямі характеристики якості інститутів і державної регіональної політики.

Необхідно зазначити, що у нашому дослідженні серед аналізованого переліку синтетичних індикаторів якості життя розглядається й інтегральна характеристика якості життя найвищого рівня агрегації $Y^{(n)}$. Вона вимірюється експертною оцінкою з 10-бальною шкалою згідно методики Всесвітнього центру конкурентоспроможності Міжнародного інституту управління

⁹⁹ Aivazjan S. A. Quality of Life and Living Standards Analysis. An Econometric Approach. Berlin: de Gruyter, 2016.

розвитком (Institute for Management Development World Competitiveness Center, Лозанна, Швейцарія)¹⁰⁰.

Результати проведеного економетричного аналізу регресійних залежностей між і відповідним набором пояснюючих змінних свідчать, що на підвищення якості життя в Україні та її регіонах суттєво впливають деякі характеристики державної регіональної політики¹⁰¹.

Отож одержані у нашому дослідженні результати дозволяють стверджувати, що деякі ключові характеристики державної регіональної політики можна розглядати як детермінанти підвищення якості життя населення в регіонах України.

ЖУРАВЕЛЬ Ю. В.

**к.е.н., докторант Національного університету
«Львівська політехніка» (м. Львів)**

ПРІОРИТЕТИ ПОКРАЩЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНОМУ МОБІЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

Освітній процес є базовим індикатором конкурентоспроможності закладів освіти та їхньої здатності отримувати конкурентні переваги. Він має бути організований за визначеними державою стандартами та водночас враховувати можливості автономії закладів освіти, потреби осіб, які навчаються та виклики зовнішнього середовища. Розвиток глобального мобільного простору змушує заклади освіти враховувати міжнародні прогресивні підходи до організації освітнього процесу, щоб: забезпечувати високу якість послуг в умовах глобальної конкуренції за учнів і студентів, а також кращих науково-педагогічних кадрів; зберігати випереджувальну функціональність освіти як рушія прогресивних змін; враховувати норми міжнародного регулювання сфери освіти з укладенням договорів, використання інших форм освітньої інтеграції на шляху безперешкодного обміну знань та інтелектуалізації суспільства.

Серед актуальних заходів мотивації науково-педагогічних кадрів вказано на важливість оплачуваного міжнародного стажування. Досвід розвинутих держав підтверджує ефективність міжнародних програм академічної мобільності. Заклади освіти України здобувають певний досвід у даному плані на рівні вищої освіти, проте нижчі щаблі залишаються слабо інтегрованими у глобальний освітній простір¹⁰². Така інтеграція не означає обмеження мобільністю учнів і

¹⁰⁰ Publications of the World Competitiveness Center. World Competitiveness Yearbook Online. URL: <https://www1.imd.org/wcc/products/eshop-world-competitiveness-online/>.

¹⁰¹ Артеменко В. Б., Артеменко Л. В., Артеменко О. В. Якість життя населення і ефективність державної регіональної політики: економетричний аналіз // Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем. Матеріали XIII міжнар. наук.-практ. конф. - Мультимедійне наук. електрон. вид. - Братислава - Харків, ВШЕМ - ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021.

¹⁰² Журавель Ю. В. Безоплатна освіта як чинник впливу на конкурентоспроможність навчальних закладів. Регіональна економіка. 2021. №4(102). С. 22-28.

студентів. Мова в першу чергу йде про мобільність науково-педагогічних кадрів, що має виняткове значення для подальшого покращення освітнього процесу. Одним з кроків на даному шляху, окрім стажування іноземних фахівців, також є залучення практиків до навчального процесу – як вітчизняних, так і з-за кордону (табл. 1).

Таблиця 1

Пріоритети покращення освітнього процесу закладів освіти України

Складові	Пріоритети покращення
Педагогічна складова	Використання нестандартних методів навчання (гейміфікація, спільне навчання, перехресне навчання, перевернутий клас, VAK-навчання та ін.). Оптимізація змісту навчання з метою відходу від практики масового приватного репетиторства. Залучення практиків до навчального процесу. Посилення надання освітніх послуг у рамках самоосвіти. Розробка і надання освітніх послуг для специфічних категорій населення (освіта для дорослих, освіта для осіб з особливими потребами). Розвиток системи патріотичного виховання та волонтерства молоді.
Кадрова складова	Застосування додаткових методів мотивації персоналу з формуванням спеціального соціального пакету.
Матеріально- технічна складова	Створення креативного навчального простору з дотриманням регламентованих стандартів. Розвиток мережі STEM-класів, аудиторій, лабораторій. Інфраструктурна ревіталізація з метою розбудови мережі закладів освіти. Розвиток цифрового освітнього середовища.
Організаційна складова	Моніторинг якості знань на основі аналізу результатів вступу на вищі рівні навчання, працевлаштування, еміграції та ін. Формування бренду закладу освіти.
Інституційно- управлінська складова	Створення науково-освітніх, освітньо-виробничих та ін. міжгалузевих кластерів. Утворення наглядових рад при закладах освіти. Забезпечення доброчесності – навчальної, педагогічної, академічної.

Джерело: узагальнено автором.

Визначені пріоритети покращення освітнього процесу в контексті здобуття конкурентних переваг вітчизняних закладів освіти в глобальному мобільному просторі поєднують різні заходи за педагогічним, кадровим, матеріально-технічним, організаційним та інституційно-управлінським напрямками. Розглянуті пріоритети є найбільш актуальними для закладів освіти України з універсалізацією застосування на різних рівнях освітньої підготовки. Визначення таких пріоритетів дозволяє відійти від проблемно-орієнтованого підходу до регулювання розвитку закладів освіти, а зосередити зусилля на покращенні сильних сторін освітнього процесу, від організації якого безпосередньо залежить формування конкурентоспроможності сфери освіти.

ГРИНІВ Н.Т.,
к.е.н., доц. кафедра маркетингу і логістики Національного
університету "Львівська політехніка" (м. Львів)
БІЛИК І.І.,
к.е.н., доц. кафедри маркетингу і логістики Національного
університету "Львівська політехніка" (м. Львів)

ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНОЇ ЛОГІСТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

З початком військових дій в Україні нашої державі довелося зіткнутися з серйозними проблемами у всіх сферах діяльності. Однією з основним проблем в перші дні війни стала необхідність швидкого переформатування всієї логістики, проведення оптимізації всіх транспортно-складських процесів.

В умовах війни в Україні логістика стала ключовою галуззю, яка підтримує економіку країни, незважаючи на руйнування, людські втрати та збої в ланцюгах поставок.

Оптимізація логістики у військовий час полягає у високоефективному забезпеченні української армії зброєю, паливом, продуктами харчування, амуніцією та ін. При цьому актуальними також залишаються поставки продукції для потреб населення. Швидка перебудова логістичних ланцюгів та їх орієнтація на потреби військового часу стає основним і надважливим завданням для виживання держави в період війни.

Особлива увага також у перебудові логістичних ланцюгів повинна бути приділена забезпеченню потреб окупованих територій в доставці гуманітарних вантажів, організації евакуації мирного населення та поранених з окупованих територій. Цю важливу ланку в значній мірі закривають своїми силами різного роду волонтерські рухи, які, як і в 2014 р., так і в лютому 2022 р., змогли швидко і ефективно організувати стійкі напрямки руху волонтерських доставок як всередині країни так і в міжнародному сполученні. Важливою в цьому напрямку також є роль держави. Саме завдяки зусиллям Укрзалізниці було евакуйовано з окупованих територій та районів бойових дій сотні тисяч жінок та дітей у безпечні регіони України та близького зарубіжжя.

Для вирішення глобальних логістичних завдань та пришвидшення перемоги ЗСУ та всього українського народу у цій війні швидко та ефективно створюються нові логістичні центри, залучаються до роботи в них найкращі фахівці, що мають досвід роботи в організації вантажоперевезень, консолідації та комплектуванні вантажів.

Протягом трьох місяців війни створено безліч логістичних центрів гуманітарної допомоги не тільки в нашій країні, але і в країнах-партнерах. Йдеться про логістичні центри на території Польщі, Угорщини, Словаччини, Румунії, Італії, Португалії, Швеції та ін. країн. Ці центри крім традиційних логістичних функцій здійснюють збір коштів на потреби військових та мирних жителів, які постраждали від війни в Україні.

Окрім того, в Україні запрацював Гуманітарний штаб з питань координації гуманітарної допомоги, що надходить від іноземних партнерів та небайдужих громадян країн світу.

Урядом України спрощено ввезення гуманітарної допомоги на територію країни, створено зелені коридори для нарощування об'ємів гуманітарної допомоги, для більш ефективної співпраці сформовано чіткий перелік найбільш необхідної гуманітарної допомоги. Пріоритетними типами вантажів є медикаменти, засоби гігієни, продукти харчування довготривалого зберігання, одяг, бутильована вода, дитячі продукти (їжа, підгузки тощо), спальні мішки та каремати.

Розгортати на території країни, що воює, величезні склади для прийому та сортування великої кількості товарів, було надто ризиковано. Рішення знайшлося завдяки об'єднанню зусиль провідних українських бізнесів, які до війни спеціалізувались на логістиці та доставках.

Оцінивши наявні можливості (складські потужності, автопарк, нетворк за кордоном) та потреби України, було вирішено створювати хаби на прикордонних територіях сусідніх країн, завданням яких було б швидко обробляти великі обсяги гуманітарки, що надходить, і так само швидко відправляти її в Україну «зеленим коридором». Завдяки цій ініціативі було створено найбільший у Східній Європі логістичний гуманітарний хаб Help Ukraine Center.

Перший невеликий склад було відкрито у передмісті польського Хелма, за 25 км від українського кордону. Через кілька днів відкрили великий склад в Любліні. Третій хаб працює у румунському місті Хуші. Сьогодні люблінський хаб Help Ukraine Center не просто обробляє десятки фур за добу та відправляє в Україну тисячі тонн допомоги, він став центром тяжіння для волонтерів з усього світу.

За два місяці роботи Help Ukraine Center перевіз до України понад 3,5 тисячі тонн допомоги¹⁰³.

Не залишились осторонь і великі міжнародні компанії, які на території європейських країн переобладнали свої склади у логістичні центри гуманітарної допомоги українцям.

Одним з прикладів світового лідерства у зборі та доставці гуманітарних вантажів є компанія Amazon, вона запустила логістичний центр гуманітарної допомоги українцям, які внаслідок війни були вимушені виїхати за кордон. Для цього компанія переобладнала свій склад у Словаччині площею 5000 кв.м, який раніше використовувала для обслуговування клієнтів. Це найбільший подібний центр, який Amazon коли-небудь створювала.

Для тих, хто хоче допомогти Україні, Amazon склала списки необхідних товарів з Німеччини, Італії, Іспанії, та Великої Британії. Далі, завдяки глобальній логістичній мережі Amazon Transportation Services, допомога з усієї

¹⁰³ Help Ukraine Center: як великі бізнеси створили найбільший у Східній Європі гуманітарний хаб. URL: <https://delo.ua/uk/business/help-ukraine-center-yak-veliki-biznesi-stvorili-naibilsii-u-sxidnii-jevropi-gumanitarnii-xab-395510/>.

Європи доставляється на склад у Словаччині. Зараз Amazon готує до дистрибуції понад 4 млн. одиниць товарів першої необхідності.

Зі складу у Словаччині гуманітарна допомога розподіляється між українцями, які виїхали до Польщі, Угорщини, Словаччини, Румунії, Молдови та Чехії, через організації Save The Children та «Міжнародну федерацію товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця»¹⁰⁴.

Отже, можна констатувати, що менше ніж за місяць українські підприємці змогли вибудувати нову систему логістичних транспортних коридорів по всій країні: працюють залізничні та автомобільні маршрути, якими у всіх напрямках рухаються гуманітарні вантажі.

Однак, у ситуації, що склалася, не можна лише обмежитися створенням логістичних центрів, що полегшують й оптимізують переміщення вантажів. Потрібно вирішувати проблему блокування портів, якими рухалося 65% експорту, а в результаті Україна залишилася без морської логістики. Також не працюють авіап перевезення. Залізничні шляхи України не можуть повноцінно забрати на себе всі товаропотоки. Автомобільна логістика, в основному, працює для забезпечення перевезення гуманітарних вантажів. Частина бізнесу розпочала процес релокації та евакуації підприємств зі східних та центральних регіонів країни на захід, однак тут виникла ще одна проблема – дефіцит складських площ. Тому, щоб налагодити логістичні процеси в умовах війни, бізнесу необхідно шукати подальші шляхи та здійснювати нові кроки у перелаштуванні ланцюгів постачань та вирішенні ключових проблем логістичного ринку.

ВОЙТЕНКО О. А.,
аспірант ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
НАН України» (м Львів)

ВИКЛИКИ ПРОДУКТИВНІЙ СПРОМОЖНОСТІ КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Культура — це одне із найскладніших та найважливіших явищ у суспільному житті. Це сфера, яка одночасно формує морально-етичні орієнтири та норми для населення, задовольняє духовні потреби людей і виступає окремим видом економічної діяльності. Культура посідає важливе місце у формуванні та укріпленні демократії та незалежності держав, їх розвитку та процвітанні. Агресивна війна Російської Федерації проти України та введення воєнного стану на території нашої країни спричинили нові виклики

¹⁰⁴ Amazon створила у Словаччині логістичний центр гуманітарної допомоги українцям. URL: <https://ain.ua/2022/03/25/amazon-pereobladnav-svij-sklad-u-slovachchini-pid-czentr-gumanitarnoyi-dopomogy-ukrayinczyam/>.

національній економіці, яка тільки розпочала відновлення від наслідків карантинних заходів, направлених на подолання пандемії COVID-19. Ці події спровокували значні зміни у реалізації державних та регіональних програм направлених на розвиток сфери культурних послуг, передбачених на 2022 рік, зокрема щодо системи розподілу фінансування галузі.

Відповідно до заходів із реалізації реформ із децентралізації влади у секторі культури були внесені зміни до Закону України «Про культуру», що набули чинності в грудні 2021 року. Вони передбачали введення нового поняття «культурна послуга» (дії фізичних та/або юридичних осіб, які провадять культурну діяльність, спрямовані на задоволення культурних, інтелектуальних потреб людини, забезпечення творчого, духовного розвитку особистості, що мають визначену вартість та споживаються в процесі надання (виконання) цих дій) і запровадження набору базових культурних послуг. Він має включати такі послуги: ті що фінансуються державою (доступ до читання та інформації і можливості для творчого самовираження), і та такі, що надаються на основі співоплати (доступ до кінофільмів, музейних предметів, мистецької освіти)¹⁰⁵. Зауважимо, що окрім культурних послуг, надання яких гарантує держава, є також багато інших, що реалізуються виключно внаслідок діяльності приватного бізнесу.

У 2019 році, згідно з останньою публікацією ЮНЕСКО «Політики реформування сфери креативності: розгляд культури як глобального суспільного блага», культура забезпечила формування 3,1% світового ВВП і 6,2% зайнятості. Експорт власне культурних послуг у світі склав 117 млрд доларів США¹⁰⁶. В Україні, дослідження проведене у 2017 р. за методикою ЮНЕСКО, у якому були використані дані Державної служби статистики за 2014 р., оцінило внесок галузі культури до ВВП України на рівні 4,04%¹⁰⁷. Зауважимо, що ДССУ веде спостереження за такими видами культурних послуг (категорія «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок») як «Діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг», «Функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури», «Організування азартних ігор», «Діяльність у сфері спорту», «Організування відпочинку та розваг». У 2021 році, згідно даних ДССУ, було реалізовано культурних послуг на понад 2,65 млрд грн¹⁰⁸. Сьогодні є достатньо переконливих доказів, що сфера культурних послуг є чинником економічного зростання на національному і регіональному рівнях, тому

¹⁰⁵ Про внесення змін до Закону України "Про культуру" щодо загальних засад надання населенню культурних послуг: Закон України від 29.04.2021 № 1432-IX. Голос України 2021. 04.черв. (№ 104). С. 14-15.

¹⁰⁶ *Deloumeaux L. Global flow of cultural goods and services: still a one-way trade / Lydia Deloumeaux // *Re|shaping policies for creativity: addressing culture as a global public good* / Lydia Deloumeaux. – Paris: UNESCO, 2022. – С. 165–184

¹⁰⁷ Індикатори впливу культури на розвиток. ЮНЕСКО: короткий аналітичний огляд щодо України. URL: https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-lv_C&C_photo_UA.pdf (дата звернення: 20.06.2022)

¹⁰⁸ Обсяг реалізованих послуг за регіонами за видами економічної діяльності. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/posl/arh_dpssp21.html (дата звернення: 20.06.2022)

збереження та створення умов для реалізації продуктивної спроможності цієї галузі є важливими.

Продуктивна спроможність певної галузі залежить від низки чинників, зокрема ресурсного забезпечення, людського потенціалу, інституційного і правового забезпечення, тощо. Війна значно вплинула на продуктивну спроможність сфери культурних послуг. Про це, зокрема, свідчать дані щодо стану матеріальної культурної спадщини, яка є одним з основних ресурсів для створення культурного продукту і надання культурних послуг. Так, станом на початок червня 2022 року, за даними Міністерства культури та інформаційної політики, зафіксовано понад 380 випадків руйнування або пошкодження російськими окупантами пам'яток культурної спадщини на території України¹⁰⁹. Кадрове забезпечення та людський потенціал галузі також значно постраждали від бойових дій. Про це свідчать дані від представників ООН. Вони зазначають, що 14 млн українців були вимушені тимчасово покинути місце постійного проживання (щонайменше 6 млн осіб з них виїхали закордон). Зауважимо, що окрім вимушеної міграції, багато діячів культури та людей, долучених до роботи у сфері культурних послуг, загинули через воєнні дії. Окремо варто наголосити на тому, що заклади сфери культурних послуг можуть відновлювати діяльність тільки якщо відповідають новим вимогам безпеки. Наприклад, квитків продають стільки, скільки людей вміщує бомбосховище закладу, а у випадку повітряної тривоги відвідувачі повинні пройти в укриття, яке розташоване в закладі, тощо.

Зауважимо, що внаслідок військових дій зменшився попит серед населення на культурні послуги, оскільки вони не є першочерговою базовою потребою людини, необхідною для виживання. Однак, творчість, зокрема мистецькі ініціативи, є одним зі способів психо-емоційної терапії для постраждалих від війни, особливо дітей, тому сьогодні багато закладів та культурних діячів пропонують свої послуги на волонтерських засадах.

Попри значний вплив війни на продуктивну спроможність сфери культурних послуг, особи, долучені до неї, вбачають декілька шляхів подолання проблем. Сьогодні діють численні державні та міжнародні ініціативи з підтримки культурних діячів, наприклад платформа «Культурний простір», ініціатива «Voices For Ukraine» від Європейської театральної конвенції, грантова підтримка для діячів культури від різних країн та профільних організацій й інше. Результати опитування, проведеного Українським культурним фондом у травні 2022 року серед людей залучених у діяльність в сфері культури, показали, що 74% опитаних продовжують займатись своєю основною професійною діяльністю навіть в умовах війни, а також, що більше половини респондентів очікують в майбутньому на появу альтернативних джерел фінансування культурних ініціатив (57%) та брак державного фінансування через зміну пріоритетів розвитку держави (56%). Водночас, наслідками війни для виробників культурного продукту як в Україні, так і на

¹⁰⁹ МКІП працює над створенням Національної платформи культурної спадщини України. МКІП : вебсайт URL: <https://mkip.gov.ua/news/7279.html> (дата звернення 20.06.2022)

міжнародній арені на думку більшості учасників опитування можуть стати збільшення попиту на український культурний продукт (86%)¹¹⁰.

Подальше збереження продуктивної спроможності сфери культурних послуг в Україні можливе за відкритого діалогу між представниками влади різних рівнів, бізнесом та громадами. Їх співпраця може відбуватись через проведення різних заходів направлених на розвиток культурних послуг. Наприклад, проведення культурних подій, мистецьких заходів, благодійних аукціонів тощо, які висвітлювали б українські традиції та звичаї. Це допоможе у приверненні уваги міжнародної спільноти до війни в Україні та нашої національної ідентичності. Подібні заходи створять додаткові можливості для гуманітарної допомоги українцям, постраждалим від війни та Збройним силам України.

Підсумовуючи, зазначимо, що виклики продуктивній спроможності культурних послуг в Україні, що виникли через військову агресію Російської Федерації, потребують скоординованих дій з боку підприємців та органів управління. Державна, регіональна та місцева влада повинні забезпечити захист пам'яток культури та іншої інфраструктури галузі, матеріальну і нематеріальну (інформаційну) підтримку діячам цієї сфери. В той же час, бізнес має шукати нові форми та формати створення і реалізації послуг, наприклад через цифровізацію своїх сервісів та продуктів. Такі дії допоможуть зменшити негативний вплив деструктивних процесів, спричинених бойовими діями.

Тривала війна значно повпливає на продуктивну спроможність сфери культурних послуг, однак є ознаки того, що після закінчення активної фази конфлікту попит на український культурний продукт залишатиметься високим, як серед внутрішнього споживача, так і закордоном, що сприятиме не лише відновленню довоєнного рівня розвитку галузі, але також і зростанню частки культурних послуг у всіх послугах, що реалізуються в Україні.

¹¹⁰ Українська культура в умовах російської збройної агресії. 12.06.2022. Український культурний фонд : вебсайт. URL: https://uaculture.org/texts/ukrainska-kultura-v-umovakh-rosiiskoi-zbroinoi-ahresii/?fbclid=IwAR2irRcoYvu4jiaYH4_jnhB0eSPdVpfisADZTbpzYAbURFzb8OpRsQxZzV8 (дата звернення 20.06.2022)

ЯНОВИЧ А. В.
аспірант відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН
України» (м. Львів)

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК УМОВА ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПРОДУКТИВНОЇ СПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ

В умовах розв'язаної проти України війни, що вже нанесла чисельні збитки, вище керівництво української держави розпочало пошук шляхів виходу з післявоєнної кризи. Зрозумілим є той факт, що активна фаза бойових дій триває, і неможливим є прогнозування майбутнього стану економіки регіонів та їх інфраструктури у післявоєнний час. Однак, на основі наявних на даний час даних, можна говорити про визначення пріоритетів подальшої роботи з відбудови і відновлення продуктивної спроможності регіонів після завершення активних бойових дій.

Станом на 21 травня 2022 року вибухонебезпечними боєприпасами забруднено й заміновано близько 300 тисяч км квадратних, що становить практично половину території держави¹¹¹. На 18 квітня 2022 року було зруйновано близько 30% інфраструктури¹¹². За даними ООН з 24 лютого Україну покинуло біля 6,5 млн осіб, а близько 8 млн є внутрішньо переміщеними особами¹¹³.

З огляду на умови, що склалися на даний час, Центром досліджень економічної політики було запропоновано план відновлення економіки регіонів, що складається з 4 етапів:

1. Мінімізація збитків. Даний етап може відбуватися під час бойових дій, передбачає евакуацію суб'єктів господарства у більш безпечні зони та розмінування території.

На думку фахівців вищезазначеного Центру, втілення наступних етапів буде відбуватися після завершення бойових дій:

2. Документування збитків з метою подальших розрахунків необхідних капіталовкладень.

3. Відновлення критичної інфраструктури, зокрема логістичних ланцюгів.

4. Відновлення економіки в цілому і її зростання¹¹⁴.

¹¹¹ Портал МВС України. URL: <https://mvs.gov.ua/>.

¹¹² Polityuk P. Russian invasion damaged up to 30% of Ukraine's infrastructure, says minister. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/exclusive-russian-invasion-damaged-up-30-ukraines-infrastructure-says-minister-2022-04-18/>.

¹¹³ З України від початку війни виїхало понад 6,5 млн людей. Financial club. URL: <https://finclub.net/ua/news/z-ukrainy-vid-pochatku-viiny-vyikhalo-ponad-6-5-mln-liudei.html>.

¹¹⁴ Пилипенко Я. Відбудова України після війни: хто, як і за чиї гроші. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/19/687200/>.

За таким планом розпочалося відновлення Київської області після її деокупації. Такий досвід може бути використаний і в інших регіонах України.

Післявоєнна відбудова держави безпосередньо пов'язана із її ресурсним забезпеченням, що обумовлює темпи такої відбудови у середній і довгостроковій перспективі. Окрім згаданого вище розмінування територій з метою забезпечення подальшого залучення і використання земельних ресурсів, важливим є фінансування відбудови України. Серед можливих джерел розглядаються: допомога від урядів інших країн на двосторонній основі, Європейський Союз, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк (СБ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), заарештовані російські активи закордоном, репарації тощо¹¹⁵.

Президентом України була озвучена ініціатива шефства інших держав над конкретними регіонами стосовно їхнього повоєнного відновлення. Таку пропозицію на даний час підтримали:

- Данія – Миколаївська область
- Велика Британія – Київська область
- Швеція – Одеська область
- Естонія – Житомирська область
- Франція – Чернігівська область
- Туреччина – Харківська область

Шефство передбачає співпрацю держав із українськими регіонами у площині забезпечення фінансування, залучення нових технологій а також відповідних фахівців¹¹⁶.

Важливим аспектом у безперебійному функціонуванні економіки регіонів та відновленні їх продуктивної спроможності є наявність трудових ресурсів. Як було зазначено вище, початок повномасштабної агресії Російської Федерації проти України потягнув за собою значне переміщення населення по території нашої держави, а також виїзд за її межі. Через бойові дії і неможливість організувати виробництво, значна кількість громадян стала безробітними. Однак, за даними МВС близько 60% українців, що виїхали закордон з початком повномасштабної агресії, вже повернулися назад¹¹⁷, що дає підставу для стримано-оптимістичних прогнозів. Очевидним є той факт, що відновлення продуктивної спроможності регіонів буде потребувати вкрай великої кількості праці. Повернення трудового потенціалу на територію України стане одним з надважливих завдань держави після завершення бойових дій. Бажання українців працювати на благо країни має бути неодмінно

¹¹⁵ Пилипенко Я. Відбудова України після війни: хто, як і за чиї гроші. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/19/687200/>.

¹¹⁶ Заступник голови Комітету державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування Олена Шуляк: "Хочеться вірити, до перемоги ми матимемо укомплектований список щодо шефства над нашими розбитими регіонами". Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/222719.html>.

¹¹⁷ Хмельницька В. До України вже повернулося 60% біженців: у МВС пояснили, чому люди не залишаються за кордоном. ТСН. URL: <https://tsn.ua/ato/do-ukrayini-vzhe-povernulosya-60-bizhenciv-u-mvs-poyasnili-chomu-lyudi-ne-zalishayutsya-za-kordonom-2074138.html>.

використане для досягнення перемоги у війні і подальшого відновлення України.

Отже, ресурси, зокрема земельні, фінансові, трудові тощо безумовно є важливою детермінантою у визначенні пріоритетності етапів відновлення продуктивної спроможності регіонів України у післявоєнний період. Повна оцінка і ухвалення подальших кроків у цій площині можуть бути здійснені лише після завершення активної фази бойових дій. Ресурсне забезпечення відбудови України визначатиме обсяги і темпи такої відбудови, де одним з надважливих кроків стане посилення безпеки держави та її регіонів для унеможливлення повторення подібної агресії у майбутньому.

Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни

Збірник тез доповідей дискусійної платформи

9 червня 2022 р.

вул. Козельницька, 4, м. Львів, 79026
тел. +38(032)270-71-68
ird.gov.ua, ел.пошта: irt@mail.lviv.ua